

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલિકેશન નં. ૨૦૭/૨૦૧૬

વિથ

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલિકેશન નં. ૫૩૩૮/૨૦૧૫

વિથ

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલિકેશન નં. ૮૯૭૧/૨૦૧૭

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

=====

૧	શું સ્થાનિક સમાચારપત્રોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપી શકાય?	હા
૨	રિપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું માનનીય ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની અંતિમ નકલ જોવા માગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગેનો કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે?	ના
	નીચેની અદાલતોમાં ચુકાદાને પરિપત્રિત કરવો.	

=====

પરશોત્તમ ઓધવજીભાઈ સોલંકી

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલકેશન નં. ૨૦૭/૨૦૧૬ માં:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી દિલીપ પી. જોશી (૧૮૧૯), એડવોકેટ
અરજદાર(ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી વિરાટ જી. પોપટ (૩૭૧૦), એડવોકેટ
સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ તરફે શ્રી એમ.સી. ભટ્ટ, સિનિયર એડવોકેટ સાથે શ્રી
વિક્રમ જે. ઠાકોર (૨૨૨૧), એડવોકેટ
સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી ધર્મેશ દેવનાની, એ.પી.પી. (૨)

સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલકેશન નં. ૫૩૩૮/૨૦૧૫ માં:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી આર.એચ. રૂપારેલિયા (૬૨૧૨), એડવોકેટ
અરજદાર(ઓ) નં. ૧ તરફે સુશ્રી નેહા આર. રૂપારેલિયા (૬૩૬૧), એડવોકેટ
સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ તરફે શ્રી એમ.સી. ભટ્ટ, સિનિયર એડવોકેટ સાથે શ્રી
વિક્રમ જે. ઠાકોર (૨૨૨૧), એડવોકેટ
સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી ધર્મેશ દેવનાની, એ.પી.પી. (૨)

સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલકેશન નં. ૮૯૭૧/૨૦૧૭ માં:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી દિલીપ પી. જોશી (૧૮૧૯), એડવોકેટ
સામાવાળા(ઓ) નં. ૩ તરફે શ્રી એમ.સી. ભટ્ટ, સિનિયર એડવોકેટ સાથે શ્રી
વિક્રમ જે. ઠાકોર (૨૨૨૧), એડવોકેટ
સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી ધર્મેશ દેવનાની, એ.પી.પી. (૨)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

તારીખ: ૨૧/૧૨/૨૦૧૮

સી.એ.વી. સંયુક્ત ચુકાદો

૧. તમામ શીર્ષકવાળી અરજીઓમાં ઉપસ્થિત થયેલા મુદ્દાઓ સમાન હોવાથી અને ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની જોગવાઈઓ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે આરોપી અરજદારો સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરતા સ્પેશિયલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા તે જ હુકમને પડકારવામાં આવ્યો હોવાથી, તે સંયુક્ત રીતે સાંભળવામાં આવી હતી અને આ સંયુક્ત ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

૨. લોભ એ માનવજાતની એક સામાન્ય નબળાઈ છે અને રોબર્ટ વોલપોલનું પ્રખ્યાત વિધાન કે તમામ વ્યક્તિઓની પોતાની કિંમત હોય છે, તે જે અણગમતા સંશયવાદને સૂચવે છે તેમ છતાં, સત્યથી બહુ દૂર નથી. બે સદીઓ કરતાં પણ વધુ સમય પહેલાં, બર્કે ચેતવણી આપી હતી કે: “સામાન્ય રીતે ભ્રષ્ટ લોકો વચ્ચે, સ્વતંત્રતા લાંબો સમય ટકી શકતી નથી”. વધુ તાજેતરના વર્ષોમાં, રોમેઈન રોલેન્ડે ખેદ વ્યક્ત કર્યો હતો કે ફ્રાન્સનું પતન થયું કારણ કે ત્યાં રોષ વિનાનો ભ્રષ્ટાચાર હતો. ભ્રષ્ટાચારમાં ઘણી ખતરનાક ક્ષમતાઓ રહેલી છે. ભ્રષ્ટાચાર, જે વ્યાપક અર્થ ધરાવતો શબ્દ છે, તે સમગ્ર વિશ્વમાં આપણા રોજિંદા જીવનના લગભગ તમામ ક્ષેત્રોના સંદર્ભમાં, કેસના સારા કે નરસા પાસાઓથી નહીં પરંતુ નાણાકીય લાભો અથવા અન્ય સ્વાર્થી બાબતોની સંભાવનાઓથી નિર્ણયો અને પગલાંઓને પ્રભાવિત થવા દેવાનો મર્યાદિત અર્થ ધરાવે છે. જો

બ્રષ્ટાચારની માત્રા વિશે જે લોકચર્ચા હતી તેનો એક અંશ પણ સાચો હોય, તો તે સત્યથી બહુ દૂર નહીં હોય કે, ઉચ્ચ હોદ્દા ધરાવતી વ્યક્તિઓ દ્વારા નિર્ભયપણે આચરવામાં આવતો બેફામ બ્રષ્ટાચાર જ આ દેશમાં આર્થિક અશાંતિ તરફ દોરી ગયો છે. જો કોઈને એવા એકમાત્ર પરિબળનું નામ આપવાનું કહેવામાં આવે કે જેણે આપણા સમાજની સમૃદ્ધિ તરફની પ્રગતિને અસરકારક રીતે અટકાવી દીધી છે, તો તે નિર્વિવાદપણે બ્રષ્ટાચાર છે. જો વિકાસશીલ દેશમાં સમાજ તેની કાયદો અને વ્યવસ્થા સામે સોપારી આપેલા હત્યારાઓ કરતાં પણ મોટા જોખમનો સામનો કરે છે, તો તે સરકાર અને રાજકીય પક્ષોના ઉચ્ચ સ્તરે રહેલા ભ્રષ્ટ તત્વો તરફથી છે. તે માનવજાત સમક્ષના સૌથી મોટા પડકારોમાંનો એક છે. તે માનવજાત જેનો સામનો કરી રહી છે તેવી અન્ય કેટલીક સમસ્યાઓના મૂળમાં પણ રહેલો છે. બ્રષ્ટાચારને કદાચ સમગ્ર વિશ્વમાં રાષ્ટ્રો અને સમાજોના કાનૂની અને નૈતિક માળખાના પતન અને લગભગ ધ્વસ્ત થવા માટે જવાબદાર સૌથી મોટા પરિબળ તરીકે વર્ણવી શકાય છે. તે વ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને નબળી પાડે છે, લોકોના અધિકારોને કમજોર કરે છે, લોકશાહી સંસ્થાઓના અસ્તિત્વને જ જોખમમાં મૂકે છે અને રાજ્યની સલામતી અને સુરક્ષાને જોખમમાં મૂકે છે. જો આજે શાસન એ મજાકનો વિષય બની ગયું હોય, તેને હાસ્યાસ્પદ બનાવતું હોય અને તેને દયનીય સ્થિતિમાં છોડી દેતું હોય, અને જો વ્યવસ્થા પ્રત્યેનો સંશયવાદ એ દિનચર્ચા બની ગઈ હોય, તો તેનો સંપૂર્ણ દોષ કદાચ બ્રષ્ટાચારને જવો જોઈએ. વિકાસ કદાચ બ્રષ્ટાચારનો સૌથી મોટો ભોગ બનેલ છે, જેણે તેની વિપરીત અસરોને કારણે પ્રતિકૂળ પરિણામો ભોગવ્યા છે. કરોડો લોકોને

આશાના કોઈ કિરણ વિના ગરીબી રેખા નીચે જીવવા માટે મજબૂર કરવામાં આવ્યા છે. ભૌતિક માળખાગત વિકાસ, જેમ કે રસ્તાઓ, રેલ્વે, પુલો, પાણી પુરવઠો, વીજળી, વગેરે, અને માનવ માળખાગત સુવિધાઓ જેમ કે શિક્ષણ, આરોગ્ય, વગેરે, આ તમામ સર્વવ્યાપી ભ્રષ્ટાચારને કારણે માત્રાત્મક અને ગુણાત્મક બંને રીતે નુકસાન સહન કરે છે. ભારત જેવા વિકાસશીલ દેશમાં ભ્રષ્ટાચારની સમસ્યા વધુ ગંભીર છે જ્યાં આ ખલનાયકે લોકોના જીવનમાંથી વિકાસનું સંપૂર્ણપણે અપહરણ કરી લીધું છે.

૩. સુવિધા ખાતર, સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૭/૨૦૧૬ ને મુખ્ય બાબત તરીકે ગણવામાં આવે છે.

૪. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની આ રિટ અરજી દ્વારા, ગુજરાત રાજ્ય વિધાનસભાના સભ્ય અને વર્તમાન મંત્રી એવા રિટ અરજદારે નીચે મુજબની દાદ માંગી છે:

“એ) આપ નામદાર મહેરબાની કરીને આ અરજી દાખલ કરી મંજૂર કરશો;

“બી) આપ નામદાર મહેરબાની કરીને ક્રિમિનલ ઈન્કવાયરી નં.

૧/૨૦૧૨ માં આંક-૧ પર વિદ્વાન એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ,

ગાંધીનગર દ્વારા તારીખ ૧૨.૦૮.૨૦૧૫ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલ

હુકમ, જેમાં રજિસ્ટ્રી, ક્રિમિનલ પ્રાન્થને કેસ નોંધવા અને અરજદાર સામે

પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવા માટે નિર્દેશો આપવામાં આવ્યા છે, તેને કાયદેસર

અમાન્ય ઠેરવી રદ કરશો;

“સી) સ્પેશિયલ કેસ (એ.સી.બી.) નં. ૪/૨૦૧૫ માં ઈન્ચાર્જ પ્રિન્સિપાલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ, ગાંધીનગર દ્વારા અરજદાર વિરુદ્ધ આંક-એલ પર તારીખ ૧૭.૦૮.૨૦૧૫ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરશો;

“ડી) આ અરજી દાખલ થવા, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ બાકી હોય ત્યાં સુધી આપ નામદાર મહેરબાની કરીને એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ, ગાંધીનગરની અદાલત સમક્ષ પેન્ડિંગ સ્પેશિયલ કેસ (એ.સી.ઈ.) ના અમલ, પાલન અને કાર્યવાહી પર સ્ટે આપશો અને અરજદાર વિરુદ્ધ ક્રિમિનલ ઈન્કવાયરી નં. ૧/૨૦૧૨ માં તારીખ ૧૨.૦૮.૨૦૧૫ ના રોજના હુકમના અનુસંધાનમાં ઇસ્યુ કરાયેલ પ્રોસેસની વધુ અસરો અને અમલ પર સ્ટે આપશો;

“ઈ) આ માનનીય અદાલત કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં તેમજ ન્યાયના હિતમાં યોગ્ય અને ઉચિત જણાય તેવી અન્ય અને વધુ રાહત આપવાની મહેરબાની કરશો.”

૫. રેકૉર્ડ પરના સાધનો પરથી જણાય છે કે બનાસકાંઠા જિલ્લાના પાલનપુર તાલુકાના ભાગળ ગામના રહેવાસી ઇશાક મોહમ્મદ મરાડિયા નામના એક વ્યક્તિએ સ્પેશિયલ જજ (બ્રષ્ટાચાર નિવારણ), ગાંધીનગરની કોર્ટમાં હાલના રિટ અરજદાર સામે બ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ (ટૂંકમાં, 'સદર અધિનિયમ, ૧૯૮૮') ની કલમ ૧૩(૨) સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૭, ૮, ૧૩(૧)(એ) અને ૧૩(૧)(ડી) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે ખાનગી ફરિયાદ

દાખલ કરી હતી.

૬. ફરિયાદનું અંગ્રેજી ભાષાંતર નીચે મુજબ વંચાય છે:

“ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની કલમ ૭, ૮, ૧૩(૧)(એ), ૧૩(૧)(ડી) અને ૧૩(૨) હેઠળની ફરિયાદ.

ફરિયાદીની ફરિયાદની હકીકતો નીચે મુજબ છે:

“૧. ફરિયાદી બનાસકાંઠા જિલ્લાના પાલનપુર તાલુકાના ભાગળ ગામના રહેવાસી છે અને અમે અમારા વતનમાં મારા પરિવાર સાથે રહીએ છીએ. ફરિયાદી ગુજરાતમાં અને ગુજરાત બહાર માછલીનો વેપાર કરવાનો વ્યવસાય કરે છે તેમજ હોટેલ ચલાવવાનો વ્યવસાય પણ કરે છે. ફરિયાદી આ રીતે ડેમ, તળાવ અથવા પોન્ડ લીઝ પર મેળવીને અને માછલીઓનો ઉછેર કરતા કોન્ટ્રાક્ટર પાસેથી માછલીઓ ખરીદીને તેનું વેચાણ કરવાનો માછલીનો વ્યવસાય કરે છે અને કેટલાક કિસ્સાઓમાં, તેઓ ગ્રામ પંચાયત વગેરે પાસેથી તળાવ ભાડે મેળવતા હતા અને વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ દરમિયાન, ફરિયાદીને જાણવા મળ્યું કે ટેન્ડર બહાર પાડીને, ગુજરાત સરકાર આ ડેમ મત્સ્યોદ્યોગ માટે આપશે અને હું આ વ્યવસાય સાથે જોડાયેલો હોવાથી, મેં વિચાર્યું કે હું આ ટેન્ડરમાં ભાગ લઈશ અને આ ડેમ મને ટેન્ડર દ્વારા પ્રાપ્ત થશે પરંતુ જુલાઈ ૨૦૦૮ ના મહિનામાં, મને મારા અંગત સ્ત્રોત પરથી જાણવા મળ્યું કે ગુજરાત સરકારના મત્સ્યોદ્યોગ મંત્રી શ્રી પરશોત્તમભાઈ ઓધવજી સોલંકી-હાલના કેસના આરોપીએ પોતાના મળતિયાઓને અને અન્ય કેટલીક વ્યક્તિઓને ટેન્ડર મંગાવ્યા વિના અને

પોતાની રીતે સરકારના નીતિ-નિયમો મુજબ ડેમ ભાડે આપવાની સરકારની નીતિ વિરુદ્ધ જઈને ગેરકાયદેસર આર્થિક લાભ મેળવીને એટલે કે ગેરકાયદેસર લાંચ મેળવીને આ ડેમ આપી દીધા છે અને તે અંગે પૂછપરછ કરતાં ફરિયાદીને જાણવા મળ્યું કે પોતાના હોદ્દાનો દુરુપયોગ અને ગેરઉપયોગ કરીને, ટેન્ડર મંગાવ્યા વિના અને સરકારની નીતિ વિરુદ્ધ જઈને, ગેરકાયદેસર લાંચ સ્વીકારીને અને મેળવીને, આરોપીએ ૧૧ પક્ષકારોને આવા કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યા છે અને ત્યારબાદ ઓગસ્ટ ૨૦૦૮ માં, ટેન્ડર બહાર પાડ્યા વિના લાંચ લઈને અન્ય વિવિધ પક્ષકારોને મત્સ્યોદ્યોગ અંગેના અન્ય ૪૭ મત્સ્યોદ્યોગ કોન્ટ્રાક્ટ કરાર આપ્યા છે.

“૨. ફરિયાદીને જાણવા મળ્યું કે આ કેસના આરોપી ગુજરાત રાજ્યના મંત્રી છે. તેઓ ગાંધીનગર ખાતે આવેલી તેમની કચેરી તેમજ રહેઠાણ ખાતે સરકારી તળાવો/ડેમમાં મત્સ્યોદ્યોગના કરારમાં રસ ધરાવતા પક્ષકારોને રૂબરૂ બોલાવતા હતા અને પોતાની મરજી મુજબ કરારની શરતો નક્કી કરતા હતા અને ટેન્ડર મંગાવ્યા વિના સંબંધિત પક્ષકારો પાસેથી નાણાં લેતા હતા. અગાઉના વર્ષો દરમિયાન બહાર પાડવામાં આવેલા ટેન્ડરોમાં દર્શાવેલ ભાવ કરતાં ઓછા ભાવે કોન્ટ્રાક્ટ આપવામાં આવ્યા હતા. ફરિયાદીને જાણવા મળ્યું કે આ કેસના આરોપીને રૂ. ૧૧ કરોડથી વધુની લાંચ મળી હતી અને ખૂબ જ ઓછા ભાવે ૧૦ વર્ષ માટે ૫૮ તળાવો લીઝ પર આપવામાં આવ્યા હતા અને તે જ રીતે, હાલના આરોપીએ પોતાના હોદ્દાનો દુરુપયોગ કર્યો છે અને કાનૂની પ્રક્રિયા શરૂ કર્યા વિના, નિયમો

તેમજ સરકારના નિયમનના ધોરણો વિરુદ્ધ જઈને, પોતાની મેળે, જાણે કે આવા સરકારી તળાવો પોતાની માલિકીના હોય તે રીતે વર્તીને, વિવિધ પક્ષકારો પાસેથી લાંચ તરીકે મોટી રકમ મેળવીને, અગાઉના જૂના ટેન્ડરોમાં દર્શાવેલ રકમ કરતાં ખૂબ જ ઓછી કિંમતે આવા કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યા છે. નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના વિવિધ ચુકાદાઓમાં પ્રસ્થાપિત સિદ્ધાંતો મુજબ અને કેન્દ્ર તેમજ રાજ્ય સરકારની તારીખ ૨૫.૦૨.૨૦૦૪ અને ૧૦.૦૨.૨૦૦૫ ની પ્રસ્થાપિત નીતિ અને સિદ્ધાંતો મુજબ, જાહેર માલિકીની મિલકતો કોન્ટ્રાક્ટ પર આપવા માટે ટેન્ડર મંગાવવા પડે છે, આવી કોન્ટ્રાક્ટ હરાજીમાં સૌથી વધુ બોલી લગાવનારને અથવા જેમણે વધુ રકમનું ટેન્ડર આપ્યું હોય તેમને આપવાનો હોય છે અને જાહેર સેવક તરીકે, હાલના આરોપી આવી નીતિનું પાલન કરવા બંધાયેલા છે તેમ છતાં અંગત લાભ મેળવવાના ઇરાદા સાથે, બદદાનતથી, વિવિધ વ્યક્તિઓ પાસેથી લાભ મેળવીને, પોતાના મળતિયાઓ, અન્ય મંત્રીઓ અને અધિકારીઓ સાથે મળીને, અનધિકૃત રીતે અને મનસ્વી રીતે તેમના માણસોને મત્સ્યોદ્યોગનો કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યો હતો. જુદા જુદા સમયે, આ કેસના આરોપીએ વિવિધ વ્યક્તિઓ પાસેથી લાભ મેળવ્યો છે અને ગેરકાયદેસર રીતે ૫૮ મત્સ્યોદ્યોગ કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યા છે. એક જાહેર સેવક તરીકે, આ કેસના આરોપી આવા લાભ મેળવવાના ટેવાયેલા છે. આમ, આ રીતે, આ કેસના આરોપીએ જાણીજોઈને વિવિધ વ્યક્તિઓ પાસેથી લાભ મેળવ્યો છે અને એકબીજા સાથે મળીને, જાહેર સેવક હોવાને નાતે

પોતાની સત્તા અને હોદ્દાનો દુરુપયોગ કર્યો છે અને ખાનગી રીતે મત્સ્યોદ્યોગનો કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યો છે, આમ તેમણે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કર્યો છે અને તેમ કરીને તેમણે સરકારી તિજોરીને તેમજ સરકારને પણ કરોડો રૂપિયાનું નુકસાન પહોંચાડ્યું છે અને આરોપીના આવા ગુનાહિત કૃત્યને કારણે ફરિયાદી તળાવોનો કોન્ટ્રાક્ટ મેળવવાથી વંચિત રહ્યો છે અને તેથી, ફરિયાદીએ નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટ સમક્ષ સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૫૮/૨૦૦૯ દાખલ કરી હતી અને આરોપી દ્વારા ગેરકાયદેસર રીતે આપવામાં આવેલ મત્સ્યોદ્યોગ કોન્ટ્રાક્ટ રદ કરવા અરજ કરી હતી, જેમાં તારીખ ૨૯.૦૯.૨૦૦૮ ના હુકમ દ્વારા, નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટે આરોપી દ્વારા ગેરકાયદેસર રીતે આપવામાં આવેલ મત્સ્યોદ્યોગ ઉદ્યોગ અંગેના આવા તમામ લીઝ કોન્ટ્રાક્ટ રદ કર્યા હતા અને તારીખ ૨૫.૦૨.૨૦૦૪ ના ઠરાવ મુજબ ટેન્ડર બહાર પાડવા અને ત્યારબાદ તળાવો લીઝ પર આપવાનો હુકમ કર્યો હતો. પોતાના હુકમમાં, નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટે તારણ કાઢ્યું છે કે આવા કોન્ટ્રાક્ટ અપ્રસ્તુત વિચારણાઓ સાથે આપવામાં આવ્યા હતા.

“૩. નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટના તારીખ ૨૯.૦૯.૨૦૦૮ ના હુકમ પછી, વર્તમાનપત્રમાં જાહેર નોટિસ આપીને, ટેન્ડર બહાર પાડીને, નવેસરથી કાનૂની પ્રક્રિયા હાથ ધરીને આવા તળાવો લીઝ પર આપવા માટે ટેન્ડરો મંગાવવામાં આવ્યા હતા અને તે રીતે કાયદેસરની ટેન્ડર પ્રક્રિયા શરૂ કરીને

આવા તળાવો લીઝ પર આપવામાં આવ્યા હતા. અગાઉ આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલ તળાવોની લીઝની કિંમત અને નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટના હુકમ બાદ ટેન્ડર પ્રક્રિયા શરૂ કરીને આપવામાં આવેલ તળાવોની લીઝની કિંમત વચ્ચેના તફાવતની ગણતરી કરતાં, એક વર્ષનો તફાવત રૂ. ૪૪ કરોડ થાય છે અને આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલા કોન્ટ્રાક્ટ ૧૦ વર્ષના હતા, તેથી આવો તફાવત રૂ. ૪૦૦ કરોડથી વધુ પહોંચે છે. નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટના હુકમ મુજબ, ટેન્ડર પ્રક્રિયા નવેસરથી શરૂ કરવામાં આવી હતી અને આ કેસના આરોપી દ્વારા ગેરકાયદેસર રીતે આપવામાં આવેલા કોન્ટ્રાક્ટ રદ કરવામાં આવ્યા હતા, આમ જે પક્ષકારોને આરોપીએ ગેરકાયદેસર રીતે કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યા હતા તેમની પૂછપરછ કરતાં, ફરિયાદીને જાણવા મળ્યું કે જુલાઈ-ઓગસ્ટ ૨૦૦૮ ના મહિનામાં આરોપીએ સંબંધિત પક્ષકાર પાસેથી લાંચ તરીકે મોટી રકમ મેળવીને ગેરકાયદેસર રીતે કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યા હતા અને તે રીતે તેમણે રૂ. ૪૦૦/- કરોડથી વધુનું કૌભાંડ આચર્યું છે. પરંતુ, આ કેસના આરોપી રાજ્ય કક્ષાના મંત્રી અને વગદાર વ્યક્તિ છે અને જાણવા મળ્યું કે તેમની વિરુદ્ધ બોલવાની કોઈની હિંમત નથી અને તેથી, ફરિયાદી આ કેસના આરોપી વિરુદ્ધ ફરિયાદ દાખલ કરવા માંગતા હતા પરંતુ તે સમયે, ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ ૧૯૮૮ ની જોગવાઈઓ મુજબ, ફરિયાદ દાખલ કરવા માટે મંજૂરી જરૂરી હતી તેથી ફરિયાદીએ તારીખ ૦૨.૧૨.૨૦૦૮ ના પત્ર દ્વારા ગુજરાત સરકારના મુખ્ય સચિવ પાસેથી

આ કેસના આરોપી વિરુદ્ધ કલમ ૧૯ હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરવા માટે મંજૂરી માંગી હતી, પરંતુ ફરિયાદીને તેનો કોઈ જવાબ મળ્યો ન હતો તેથી ફરિયાદીએ નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટ સમક્ષ સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૨૬/૨૦૧૦ દાખલ કરી હતી અને તારીખ ૩૦.૦૩.૨૦૧૨ ના હુકમ દ્વારા, નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટે ડેપ્યુટી સેક્રેટરીના તારીખ ૨૦.૧૦.૨૦૧૦ ના હુકમને રદ કર્યો હતો જેમણે ફરિયાદીની તારીખ ૦૨.૧૧.૨૦૦૮ ની અરજી ફગાવી દીધી હતી અને ફરિયાદીની અરજી પર નવેસરથી નિર્ણય લેવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટે તારીખ ૩૦.૦૩.૨૦૧૨ ના પોતાના હુકમમાં અવલોકન કર્યું હતું કે સંબંધિત અધિકારીઓ દ્વારા ટેન્ડર વિના કોન્ટ્રાક્ટ આપવાની આરોપીની પદ્ધતિ સામે વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હોવા છતાં ટેન્ડર બહાર પાડ્યા વિના કોન્ટ્રાક્ટ આપવામાં આવ્યા હતા. પરંતુ, ત્યારબાદ, નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટના હુકમ મુજબ કોઈ હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો ન હતો, જેથી ફરિયાદીએ નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટ સમક્ષ એમ.સી.એ. નં. ૧૭૪૫/૨૦૧૨ દાખલ કરીને કન્ટેમ્પ્ટ પિટિશન દાખલ કરી હતી પરંતુ ત્યારબાદ, તારીખ ૨૬.૦૭.૨૦૧૨ ના હુકમ દ્વારા, તારીખ ૦૨.૧૨.૨૦૦૮ ની અરજી મંજૂર કરવામાં આવી હતી અને આ કેસના આરોપી વિરુદ્ધ ફરિયાદ દાખલ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને આવી માહિતી સરકાર દ્વારા ફરિયાદીને તારીખ ૩૦.૦૭.૨૦૧૨ ના પત્ર દ્વારા આપવામાં આવી હતી અને આરોપી સામે ફરિયાદ દાખલ

કરવા માટે સરકાર દ્વારા પસાર કરાયેલા તારીખ ૨૬.૦૭.૨૦૧૨ ના હુકમના આધારે, ફરિયાદીએ આ નામદાર કોર્ટ સમક્ષ આ ફરિયાદ દાખલ કરી છે.

“૪. હોદ્દાનો દુરુપયોગ કરીને, આ કેસના આરોપીએ વિવિધ પક્ષકારો પાસેથી લાંચ તરીકે મોટી રકમ મેળવી હતી, અને તે રીતે રૂ. ૪૦૦ કરોડથી વધુનો ભ્રષ્ટાચાર આચર્યો હતો. આરોપીએ ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની કલમ ૭, ૮, ૧૩(૧)(એ), ૧૩(૧)(ડી) અને ૧૩(૨) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કર્યો છે તેથી મહેરબાની કરીને આ કેસના આરોપીની ધરપકડ કરશો અને કેસ ચલાવશો તથા ગુનો સાબિત થયા પછી, તેમને સજા કરવાની મહેરબાની કરશો.”

૭. એવું જણાય છે કે ફરિયાદ દાખલ થતાં, સ્પેશિયલ જજે સોગંદ પર ફરિયાદીની ખરાઈ નોંધી હતી અને તે રીતે કથિત ગુનાની નોંધ લીધી હતી. વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજ દ્વારા સોગંદ પર નોંધવામાં આવેલી ફરિયાદીની ખરાઈ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૧. હું ગંભીરતાપૂર્વક પ્રતિજ્ઞા પર જણાવું છું કે હું પાલનપુર તાલુકાના ભાગળ ગામે રહું છું અને મત્સ્યોદ્યોગનો વેપાર કરું છું તથા હોટેલ ધરાવું છું. મને મત્સ્યોદ્યોગના કોન્ટ્રાક્ટમાં રસ હતો અને જૂન ૨૦૦૮ ના દૈનિક સમાચારપત્રમાં મત્સ્યોદ્યોગના કોન્ટ્રાક્ટ અંગે કોઈ ટેન્ડર પ્રસિદ્ધ થયું ન હતું અને ગાંધીનગર ખાતે આવેલા જૂના સચિવાલયની મત્સ્યોદ્યોગ કચેરીમાંથી પૂછપરછ કરતાં જાણવા મળ્યું હતું કે ટેન્ડરો રિન્યુ કરીને બહાર

પાડવામાં આવી રહ્યા છે.

“૨. આમ, મને જૂના સચિવાલય ખાતેની મત્સ્યોદ્યોગ કચેરીમાંથી ટેન્ડર અંગે માહિતી મળી અને જાણવા મળ્યું કે ૨૦૦ હેક્ટર વિસ્તાર ધરાવતા તળાવો તેમના મળતિયાઓને કોન્ટ્રાક્ટ પર આપવામાં આવ્યા છે. આમ, મેં વિચાર્યું કે સરકારમાં ટેન્ડર વિના કામ કરવામાં આવ્યું છે અને સરકારને આર્થિક નુકસાન થયું છે અને તેથી, મેં મારા વકીલ મારફતે નોટિસ આપી હતી જેમાં જણાવ્યું હતું કે “આ નોટિસ મળ્યા પછી, નોટિસ મેળવનારે તારીખ ૨૫.૦૨.૨૦૦૪ ની કોન્ટ્રાક્ટ નીતિ મુજબ આવા તળાવોનો કોન્ટ્રાક્ટ આપવાની પ્રક્રિયા શરૂ કરવી પડશે અને વધુમાં જણાવ્યું હતું કે મારો અસીલ દાંતીવાડા ડેમ અંગે વાર્ષિક રૂ. ૭,૦૦,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા સાત લાખ) અને સિપુ ડેમ અંગે રૂ. ૪,૦૦,૦૦૦/- (અંકે માત્ર રૂપિયા ચાર લાખ) ની રકમનું ટેન્ડર ભરવાનો ઇરાદો ધરાવે છે અને જો કોન્ટ્રાક્ટ નીતિની જોગવાઈઓ મુજબ કોન્ટ્રાક્ટ આપવાની પ્રક્રિયા શરૂ કરવામાં નહીં આવે અને જો તમે તેમ કરવામાં નિષ્ફળ જશો તો તમે ગુજરાત સરકારની આવકને મોટી રકમનું નુકસાન પહોંચાડશો અને મારો અસીલ નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટ અથવા અન્ય કોઈપણ કોર્ટ સમક્ષ તમારી સામે કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરવા મજબૂર થશે.

“નોંધ: આ તબક્કે, ફરિયાદીને રમજાન રોજા (ધાર્મિક દિવસ) હોવાથી તેમને રોજા છોડવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હતી અને તેમણે નમાજ પઢ્યા પછી રોજા છોડવાના હોવાથી પરવાનગી આપવામાં આવે છે

અને ત્યારબાદ તેમનું આગળનું નિવેદન નોંધવાની પરવાનગી આપવામાં આવે છે. ૩. ફરિયાદી રોજ છોડીને હાજર રહ્યા હતા આમ તેમને સોગંદ આપીને, આગળનું નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું છે અને ત્યારબાદ, મેં નામદાર હાઈકોર્ટ સમક્ષ કેસ દાખલ કર્યો હતો અને આવા ચુકાદાઓની નકલ આ કેસમાં નિશાની ૩/૧, ૩/૨, ૩/૪ અને ૩/૫ થી રજૂ કરવામાં આવી છે અને આ સંદર્ભમાં, મેં તારીખ ૦૨.૧૨.૨૦૦૯ ના રોજ ફરિયાદ ચલાવવાની મંજૂરી માંગી હતી અને તેની નકલ નિશાની ૩/૩ થી રજૂ કરવામાં આવી છે અને પગી જેરાજી મોનાજીના તારીખ ૨૪.૧૧.૨૦૦૯ ના સોગંદનામાની ઝેરોક્ષ નકલ આ કેસમાં નિશાની ૩/૬ થી રજૂ કરવામાં આવી છે.

“૪. મત્સ્યોદ્યોગને આપવાના ડેમના કોન્ટ્રાક્ટ અંગેની નીતિ નિશાની ૩/૭ અને ૩/૮ થી રજૂ કરવામાં આવી છે. ૨૮ ડેમની ઉપરની કિંમત અંગે એક વર્ષનો તફાવત દર્શાવતા પત્રકની નકલ નિશાની ૩/૯ થી રજૂ કરવામાં આવી છે.

“૫. આ કેસમાં, ગુજરાત રાજ્યના માનનીય રાજ્યપાલે બ્રિષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ ફરિયાદ ચલાવવા માટે તારીખ ૨૬.૦૭.૨૦૧૨ ના રોજ મંજૂરી આપી છે અને આ સંદર્ભમાં, સામાન્ય વહીવટ વિભાગ, સચિવાલય, ગાંધીનગરે અમને તારીખ ૩૦.૦૭.૨૦૧૨ ના રોજ લેખિતમાં જાણ કરી છે અને તેની નકલ આ કેસમાં નિશાની ૩/૧૦ થી રજૂ કરવામાં આવી છે.

“૬. આ સંબંધમાં, આજે, મેં બ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની કલમ ૭, ૮, ૧૩(૧)(એ), ૧૩(૧)(ડી) અને ૧૩(૨) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે આરોપી પુરુષોત્તમભાઈ ઓધવજી સોલંકી, મીરાકુંજ તળાજા જકાત નાકા, સિટી ફરતી સડક, ભાવનગર વિરુદ્ધ ફરિયાદ નોંધાવી છે.

“૭. આ કેસના આરોપી ગુજરાત સરકારના મત્સ્યોદ્યોગ મંત્રી તરીકે પોતાની સેવાઓ આપી રહ્યા છે અને જાહેર સેવક છે અને તેમની સામે આ ફરિયાદ નોંધવામાં આવી છે અને દસ્તાવેજ નિશાની ૬/૧ એ નોટિસની નકલ છે જે મેં મારી ફરિયાદના સમર્થનમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે, મેં આંક ૪ થી સોગંદનામું રજૂ કર્યું છે.

“૮. નિશાની ૩/૧૦ માં ઉલ્લેખિત માનનીય રાજ્યપાલ દ્વારા પસાર કરાયેલ તારીખ ૨૬.૦૭.૨૦૧૨ નો તારીખ ૩૦.૦૭.૨૦૧૨ નો કોઈ મૂળ હુકમ કે તેની નકલ મને આજદિન સુધી મળી નથી અને તેથી, મારી ફરિયાદના સમર્થનમાં, આજે, મેં સોગંદ પર આ ખરાઈ આપી છે.”

૮. વધુમાં એવું જણાય છે કે ત્યારબાદ, સ્પેશિયલ જજે સદર અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૭ ની જોગવાઈઓ અનુસાર ડિસ્ટ્રિક્ટ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ પોલીસ, ગાંધીનગર મારફતે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ (ટૂંકમાં, 'કોડ') ની કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસનો હુકમ પસાર કરવાનું યોગ્ય માન્યું હતું. તે હુકમ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“ફરિયાદી ઇશાકભાઈ મહમદભાઈ મરાડિયાની ફરિયાદની ખરાઈ હેઠળનો

હુકમ.

“૧. મેં ફરિયાદીની ફરિયાદ, ફરિયાદના સમર્થનમાં યાદી આંક ૩ અને આંક ૬ થી રજૂ કરેલા દસ્તાવેજો અને ફરિયાદ આંક ૧ ની હકીકતો અને સોગંદનામા આંક ૪ માં દર્શાવેલ હકીકતો ધ્યાને લીધી છે અને ખુદ્દી અદાલતમાં વિદ્વાન વકીલશ્રીની હાજરીમાં ફરિયાદ નીચે ફરિયાદીની સોગંદ પરની ખરાઈ નોંધવામાં આવી છે અને તેનું અવલોકન કરતાં, નીચે મુજબનો હુકમ કરવામાં આવે છે:

:: હુકમ ::

આ ફરિયાદને ઈન્કવાયરી કેસ નંબર તરીકે નોંધવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૨૦૨ ની જોગવાઈઓ હેઠળ, આ ઈન્કવાયરી કેસ બ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળ તપાસ કરવા માટે જિલ્લા પોલીસ અધિક્ષક, ગાંધીનગરને સોંપવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે. આ તપાસનો અહેવાલ તારીખ ૬ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૨ સુધીમાં રજૂ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.”

૯. એવું પણ જણાય છે કે સ્પેશિયલ જજ નિર્દેશ આપ્યા મુજબ, ઈન્કવાયરી ઓફિસરે તપાસ અહેવાલ રજૂ કરવા માટે વધુ સમય માંગ્યો હતો. ઈન્કવાયરી ઓફિસર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી આવી અરજી પર, તારીખ ૫ જાન્યુઆરી, ૨૦૧૩ ના રોજ નીચે મુજબનો હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો:

“[૧] એસ.પી. ગાંધીનગર જેઓ આજે હાજર છે અને તેમણે પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો છે અને તારીખ ૦૩-૦૮-૨૦૧૨ અને ૦૬-૧૦-

૨૦૧૨ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલ હુકમનું પાલન કરવા માટે વધુ ચાર મહિનાનો સમય માંગ્યો છે.

“[૨] ફરિયાદી તરફના વિદ્વાન વકીલે લેખિતમાં તેનો વિરોધ કર્યો છે કે એસ.પી. ગાંધીનગર દ્વારા આ કોર્ટના હુકમનું પાલન કરવામાં આવ્યું નથી અને તેમણે એવી પણ રજૂઆત કરી હતી કે નામદાર હાઈકોર્ટે તારીખ ૨૦-૦૮-૨૦૧૨ ના રોજ સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલિકેશન નં. ૨૩૦૨/૨૦૧૨ નો નિકાલ કર્યો છે અને હવે હાલની બાબતમાં પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરવામાં આવે, અને/અથવા તપાસ કરવા માટે આ કેસ સી.બી.આઈ. ને સોંપવામાં આવે. ફરિયાદી તરફના વિદ્વાન વકીલે પોતાના કેસના સમર્થનમાં યાદી આંક ૧૦ સાથે નામદાર હાઈકોર્ટનો હુકમ રજૂ કર્યો છે.

“[૩] એવું જણાયું છે કે આ કોર્ટના તારીખ ૦૩-૦૮-૨૦૧૨ ના હુકમને તારીખ ૧૪-૦૮-૨૦૧૨ ના રોજ સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલિકેશન નં. ૨૩૮૧/૨૦૧૨ દ્વારા નામદાર હાઈકોર્ટ સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો છે. નામદાર હાઈકોર્ટે તારીખ ૧૬-૦૮-૨૦૧૨ ના હુકમ દ્વારા તારીખ ૨૭-૦૮-૨૦૧૨ ના રોજ પરત કરવાની નોટિસ જારી કરી છે. નામદાર હાઈકોર્ટની વેબસાઈટ પર આજની તારીખે સદર બાબતની સ્થિતિ જણાય છે કે સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલિકેશન નં. ૨૩૮૧/૨૦૧૨ ની સુનાવણી માટે હવે પછીની લિસ્ટિંગ તારીખ ૨૧-૦૧-૨૦૧૩ છે. નામદાર હાઈકોર્ટની સ્થિતિ અને હુકમ આંક ૧૧ અને ૧૨ પર છે.

“[૪] આ કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૦૩-૦૮-૨૦૧૨ ના રોજ હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ, એસ.પી. ગાંધીનગરે તારીખ ૦૬-૧૦-૨૦૧૨ ના રોજ પોતાનો અહેવાલ આંક ૭ રજૂ કરીને વિનંતી કરી હતી અને વધુ ૮૦ દિવસનો સમય માંગ્યો હતો અને આ કોર્ટે તારીખ ૦૫-૦૧-૨૦૧૩ સુધી સમય આપ્યો હતો અને એસ.પી. ગાંધીનગરને યાદી મોકલવામાં આવી હતી. ઓફિસ નકલ આંક ૮ પર છે. ત્યારબાદ, આજે એસ.પી. ગાંધીનગરે વિવિધ કારણોસર ચાર મહિનાનો સમય આપવાની વિનંતી સાથે પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો છે કે અગાઉ, તેઓ ગુજરાત રાજ્યની વિધાનસભાની ચૂંટણીમાં વ્યસ્ત હતા અને ત્યારબાદ, તેઓ તારીખ ૨૪-૧૨-૨૦૧૨ થી ૨૮-૧૨-૨૦૧૨ સુધી રજા પર હતા અને ત્યારબાદ, તારીખ ૦૮-૦૧-૨૦૧૩ થી તેઓ વિવિધ કારણોસર ઓછામાં ઓછા બે મહિના માટે વ્યસ્ત રહેશે અને તેઓ ચાર મહિનાનો સમય માંગે છે.

“[૫] એવું જણાયું છે કે ફરિયાદી દ્વારા તારીખ ૦૩-૦૮-૨૦૧૨ ના રોજ ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ, એસ.પી. ગાંધીનગર દ્વારા વિવિધ કારણોસર સમય માંગવામાં આવ્યો હતો. એવું જણાયું છે કે આ કોર્ટનો તારીખ ૦૩-૦૮-૨૦૧૨ નો હુકમ ગુજરાતની નામદાર હાઈકોર્ટ સમક્ષ પડકાર હેઠળ છે અને રાજ્યને તથા ફરિયાદીને નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી અને આ બાબત ગુજરાતની નામદાર હાઈકોર્ટ સમક્ષ પેન્ડિંગ છે અને આગળની લિસ્ટિંગ તારીખ ૨૧-૦૧-૨૦૧૩ નક્કી કરવામાં આવી છે. બાબતના તે પાસાને જોતાં, આ બાબત

મુલતવી રાખવી જરૂરી છે કારણ કે આજે ફરિયાદીએ પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરવા અને/અથવા તપાસ સી.બી.આઈ. ને ટ્રાન્સફર કરવા રજૂઆત કરી છે અને જ્યારે બે દાદ માંગવામાં આવી હોય ત્યારે બાબતના તે પાસાને ધ્યાનમાં રાખીને હાલની બાબત તારીખ ૨ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૩ પર મુલતવી રાખવી જરૂરી છે અને તે દરમિયાન, એસ.પી. ગાંધીનગરને તારીખ ૦૨-૦૨-૨૦૧૩ ના રોજ ન્યાયના હિતમાં બાબતનો નિર્ણય કરવા માટે સોગંદ પર પોતાનો પ્રગતિ અહેવાલ રજૂ કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

“[૬] ઉપર જણાવ્યા મુજબ વધુ પાલન માટે એસ.પી. ગાંધીનગરને યાદી મોકલવામાં આવે.”

૧૦. ત્યારબાદ, તારીખ ૭ માર્ચ, ૨૦૧૩ ના રોજ અન્ય એક હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

“[૧] ફરિયાદી દ્વારા તારીખ ૦૩-૦૮-૨૦૧૨ ના રોજ ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી. તારીખ ૦૩-૦૮-૨૦૧૨ ના રોજના હુકમ દ્વારા ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસ એસ.પી. ગાંધીનગરને સોંપવામાં આવી હતી. એવું જણાયું છે કે સદર હુકમને તારીખ ૧૪-૦૮-૨૦૧૨ ના રોજ સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૩૯૧/૨૦૧૨ દ્વારા ગુજરાતની નામદાર હાઈકોર્ટ સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો હતો. ગુજરાતની નામદાર હાઈકોર્ટે તારીખ ૨૭-૦૮-૨૦૧૨ ના રોજ પરત કરવાની નોટિસો જારી કરી છે. ગુજરાતની નામદાર હાઈકોર્ટની

વેબસાઈટ પર આજની તારીખે સદર બાબતની સ્થિતિ જણાય છે અને આગળની સુનાવણી તારીખ ૨૨-૦૩-૨૦૧૩ ના રોજ નિયત કરવામાં આવી છે, તે દરમિયાન, એસ.પી. ગાંધીનગરે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૨૦૨ હેઠળ આ કોર્ટના હુકમ મુજબ બાબતની તપાસ કરી છે. એસ.પી. ગાંધીનગર દ્વારા વિવિધ પ્રસંગોએ સમય માંગવામાં આવ્યો હતો અને છેલ્લે તારીખ ૨૫-૦૨-૨૦૧૩ ના રોજ વિવિધ કારણોસર ત્રણ મહિનાનો સમય માંગવામાં આવ્યો હતો.

“[૨] અગાઉની અરજીઓ તારીખ ૦૬-૧૦-૨૦૧૨, ૦૫-૦૧-૨૦૧૩ અને ૦૨-૦૨-૨૦૧૩ ના રોજ આંક ૭, ૮ અને ૧૩ પર આપવામાં આવી હતી અને છેલ્લે તારીખ ૨૫-૦૨-૨૦૧૩ ના રોજ આંક ૧૭ પર આપવામાં આવી હતી. ફરિયાદી દ્વારા આંક ૧૫ પર વાંધો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ, ફરિયાદીએ વિવિધ કારણોસર વિરોધ કર્યો છે જે તેમના આંક ૧૫ ના વાંધામાં જણાવવામાં આવ્યા છે. ફરિયાદીએ આક્ષેપ કર્યો હતો કે વાસ્તવમાં, એસ.પી. ગાંધીનગર દ્વારા તપાસમાં કોઈ અસરકારક પ્રગતિ થઈ નથી અને ગુજરાતની નામદાર હાઈકોર્ટને વિનંતી કરી હતી કે વધુ મુદત લંબાવવી જોઈએ નહીં અને આરોપી સામે પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરવા અથવા સી.બી.આઈ. જેવી નિષ્પક્ષ એજન્સીને આગળની તપાસ સોંપવા વિનંતી કરી હતી.

“[૩] એસ.પી. ગાંધીનગરે આજદિન સુધી તપાસ કરી છે અને એવું જણાયું છે કે સરકારની વિવિધ એજન્સીઓ પાસેથી વિવિધ દસ્તાવેજો

મળ્યા ન હતા અને તેઓ રાજ્ય દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલી વિવિધ ફરજોમાં વ્યસ્ત છે અને એવું જણાયું છે કે ઘણી બધી તપાસ હજુ પેન્ડિંગ છે અને આ બાબત ગુજરાતની નામદાર હાઈકોર્ટ સમક્ષ પેન્ડિંગ છે. પી.આઈ. એલ.આઈ.બી. નો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો તેમ છતાં વહેલામાં વહેલી તકે તપાસ ચાલુ છે અને આ સંજોગોમાં, આ કેસની તપાસ માટે વધુ સમય પણ જરૂરી છે અને તે સંજોગો માટે, આથી તારીખ ૧૦-૦૫-૨૦૧૩ સુધી સમય લંબાવવામાં આવે છે. વિગતવાર અહેવાલ સોગંદ પર રજૂ કરવામાં આવે.

“[૪] આ બાબત તારીખ ૧૦-૦૫-૨૦૧૩ પર મુલતવી રાખવામાં આવે છે.”

૧૧. તારીખ ૨૦ મે, ૨૦૧૩ ના રોજ નીચે મુજબનો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો:

“(૧) તારીખ ૧૫/૦૫/૨૦૧૩ ના રોજ ફરિયાદીના વકીલ શ્રી વી.જે. ઠાકોર, શ્રી એ.વી. રાઠોડ અને વિદ્વાન વકીલ શ્રી મુકુલ સિંહા હાજર હતા. પોલીસ અધિક્ષક, ગાંધીનગર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ આંક - ૨૧ પરનો તારીખ ૧૦/૦૫/૧૩ નો અહેવાલ વાંચવામાં આવ્યો છે અને ધ્યાને લેવામાં આવ્યો છે. ફરિયાદપક્ષે આંક-૨૧ સાથે ગાંધીનગરના પોલીસ અધિક્ષક દ્વારા સમય લંબાવવા માટે તારીખ ૧૫/૦૫/૨૦૧૩ ના રોજ કરાયેલી માંગ સામે સખત વાંધો ઉઠાવ્યો છે અને એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે, આ કેસની ફરિયાદ તારીખ ૦૩/૦૮/૧૨ ના રોજ

નોંધવામાં આવી છે અને તારીખ ૦૩/૦૭/૧૨ ના રોજ મંજૂરી આપવામાં આવી છે. ત્યારબાદ, હાલની ફરિયાદ નોંધવામાં આવી છે. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે, આ કેસમાં ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવી જોઈએ. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૨ હેઠળ એસ.પી., ગાંધીનગરને તપાસ સોંપ્યા પછી ઘણો સમય વીતી ગયો છે અને તપાસમાં પ્રગતિ ખૂબ જ ધીમી છે. આવા સંજોગોમાં આરોપીઓ સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવામાં આવે અથવા આ સંદર્ભમાં તપાસ અન્ય કોઈ એજન્સીને સોંપવામાં આવે.

“(૨) ફરિયાદીએ તારીખ ૦૩/૦૮/૨૦૧૨ ના રોજ પોતાની ફરિયાદ દાખલ કરી છે. કેસ ચલાવવા માટેની મંજૂરી તારીખ ૩૦/૦૭/૨૦૧૨ ના રોજ આપવામાં આવી છે. તે નિશાની – ૩/૧૦ સાથે રજૂ કરવામાં આવી છે. ફરિયાદપક્ષે નિશાની – ૩/૧, નિશાની – ૩/૨, નિશાની – ૩/૪, નિશાની – ૩/૫ અને નિશાની – ૧૦/૧ સાથે નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટના વિવિધ ચુકાદાઓ રજૂ કર્યા છે. તારીખ ૦૩/૦૮/૧૨ ના રોજ, સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૨ હેઠળ આ કેસની તપાસ એસ.પી., ગાંધીનગરને સોંપવામાં આવી છે. ત્યારબાદ, એસ.પી., ગાંધીનગરે તારીખ ૧૦/૦૫/૨૦૧૩ સુધીમાં આંક – ૭, ૮, ૧૩, ૧૭ અને ૨૧ સાથે તેમના અહેવાલો રજૂ કર્યા છે જેમાં કેટલાક સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા છે. પરંતુ તેમના દ્વારા મુખ્યત્વે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે, ગાંધીનગર જિલ્લામાં પાંચ ડીવાય.એસ.પી. માંથી બે હાજર છે

અને બાકીની ત્રણ જગ્યાઓ ખાલી છે. ગાંધીનગર એ ગુજરાત રાજ્યનું પાટનગર હોવાથી, તેઓ સુરક્ષાના કારણોસર ગાંધીનગર હેડક્વાર્ટર છોડી શકતા નથી. વધુમાં, કાયદો અને વ્યવસ્થા જાળવવાની તેમની દૈનિક ફરજો ઉપરાંત તેમણે સદર તપાસ સંભાળવાની હોવાથી, તેઓ અઠવાડિયામાં વધુમાં વધુ એક વખત સ્ટેશન બહાર જઈ શકે છે અને બે સાક્ષીઓની તપાસ કરી શકે છે. તમામ સાક્ષીઓ ગુજરાતના જુદા જુદા જિલ્લાઓના ગામડાઓમાં રહેતા હોવાથી, આગળની તપાસ માટે ૯૦ દિવસનો સમય માંગવામાં આવ્યો છે.

“(૩) આ કેસમાં તપાસ ખૂબ જ ધીમી ગતિએ હાથ ધરવામાં આવી છે કારણ કે પોલીસ અધિક્ષક ગાંધીનગર હેડ ક્વાર્ટર ખાતેની તેમની કચેરીમાં કામ કરતા હતા અને વિવિધ કારણોસર તારીખ ૩/૮/૨૦૧૨ થી આજદિન સુધી તપાસના વિવિધ તબક્કે મહત્વના બંદોબસ્ત, સુરક્ષા અને રક્ષણમાં રોકાયેલા હતા અને માત્ર થોડા જ સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધાયા છે. આવા સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને, આ કોર્ટે આ કેસમાં તારીખ ૩/૮/૨૦૧૨ નો હુકમ પસાર કર્યો છે. સદર હુકમ સામે, નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટમાં તારીખ ૧૪/૮/૨૦૧૨ ના રોજ સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલકેશન નં. ૨૩૯૧/૨૦૧૨ દાખલ કરવામાં આવી છે, જેમાં નોટિસનો હુકમ કરવામાં આવ્યો છે, જેને આ કેસમાં આંક-૨૨ આપવામાં આવ્યો છે. નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટની વેબસાઈટ પરથી આ અરજીની સ્થિતિ જોતાં આવી હકીકત જણાય છે, જેમાં મુલતવી રાખવાની

આગળની તારીખ ૨૫/૬/૨૦૧૩ નક્કી કરવામાં આવી છે. કોમ્પ્યુટરમાંથી સદર અરજીની સ્થિતિ વારંવાર જોતાં, નામદાર હાઈકોર્ટ દ્વારા સદર બાબતમાં મુલતવી રાખવાની આગળની તારીખ નક્કી કરવામાં આવી છે. આવી માહિતી મેળવવા માટે અને સદર બાબતમાં પસાર કરાયેલા કોઈપણ હુકમ માટે પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ અહીં એ નોંધવું જરૂરી છે કે સદર બાબત આજદિન સુધી નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટ સમક્ષ પેન્ડિંગ છે.

“(૪) આ કેસમાં, ગાંધીનગરના પોલીસ અધિક્ષકને સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ, પોલીસ અધિક્ષક, ગાંધીનગર દ્વારા આંક-૭, આંક-૧૩, આંક-૧૭ અને આંક-૨૧ થી વિવિધ અહેવાલો રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને આ સંદર્ભમાં, આ કોર્ટે આંક-૧ હેઠળ તારીખ ૫/૧/૨૦૧૩ અને ૭/૩/૨૦૧૩ ના રોજના હુકમો પસાર કર્યા છે. ત્યારબાદ, પોલીસ અધિક્ષક, ગાંધીનગરે આંક-૧ હેઠળ પસાર કરાયેલા હુકમોના સંબંધમાં છેલ્લે તારીખ ૧૦/૫/૨૦૧૩ ના રોજ પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો છે, જેમાં તેમણે તપાસ માટે ૯૦ દિવસનો વધારાનો સમય લંબાવવાની માંગ કરી છે.

“(૫) બ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની જોગવાઈઓ મુજબ, ફરિયાદ નોંધવામાં આવી હતી. આ સંદર્ભમાં તારીખ ૩૦/૦૭/૧૨ ના રોજ ફરિયાદ ચલાવવાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે. તે નિશાની ૩/૧૦ થી

રજૂ કરવામાં આવી છે. તે જોતાં, ગાંધીનગરના પોલીસ અધિક્ષકને આગળની તપાસ માટે સમય ન આપતાં, તેમને તપાસમાંથી મુક્ત કરવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે. ફરિયાદ મુજબ, ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર ગુનો બન્યો હોવાથી, ગુનાની તપાસ ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી બ્યુરો (એન્ટી કરપ્શન બ્યુરો), ગુજરાત સરકારને સોંપવાનો હુકમ કરવો જરૂરી જણાય છે. તેથી, સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૨ ની જોગવાઈ મુજબ, તેની તપાસ અને ન્યાયિક પ્રક્રિયા હાથ ધરી શકાય છે. તેથી, નીચે મુજબનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

:: હુકમ ::

ગાંધીનગરના ક્રિમિનલ ઈન્કવાયરી કેસ નં. ૧/૨૦૧૨ ના સંબંધમાં ગાંધીનગરના પોલીસ અધિક્ષકને તપાસમાંથી મુક્ત કરવામાં આવે છે. આથી કેસ ડાયરી વગેરે જેવા તમામ રેકૉર્ડ સહિત તપાસના તમામ મૂળ કાગળો સીલબંધ હાલતમાં ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી બ્યુરો, ગુજરાત સરકારને સોંપવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

ચીફ પોલીસ ઓફિસર અને ડિરેક્ટર, એન્ટી કરપ્શન બ્યુરો, ગુજરાત સરકારે તેમના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળના સ્પેશિયલ ડિરેક્ટર/એડિશનલ ડિરેક્ટર/સંયુક્ત ડિરેક્ટર અને એન્ટી કરપ્શન બ્યુરોના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળના અમદાવાદ યુનિટ, મહેસાણા યુનિટ, વડોદરા યુનિટ, સુરત યુનિટ, રાજકોટ યુનિટ અને જૂનાગઢ યુનિટના મદદનીશ નિયામક સાથે પરામર્શ કરીને પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટરના હોદ્દાથી ઉપરના વિવિધ

અધિકારીઓ દ્વારા સદર ફરિયાદની તપાસ કરાવવી જોઈએ. બ્રષ્ટાચાર વિરોધી બ્યુરો, ગુજરાત સરકાર, ગાંધીનગરે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૭૩ હેઠળ તારીખ ૨૯/૧૧/૨૦૧૩ સુધીમાં આ અદાલતમાં તેનો અહેવાલ રજૂ કરવો જોઈએ.

આ હુકમની યાદી ગાંધીનગરના પોલીસ અધિક્ષક અને ચીફ પોલીસ ઓફિસર તથા ડિરેક્ટર, એન્ટી કરપ્શન બ્યુરો, ગુજરાત સરકારને મોકલવામાં આવે.”

૧૨. છેવટે, તપાસનો અહેવાલ મળતાં, સ્પેશિયલ જજે સદર અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૩(૨) સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૭, ૮, ૧૩(૧)(એ) અને ૧૩(૧)(ડી) હેઠળ આરોપી વ્યક્તિઓ સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાનું યોગ્ય માન્યું હતું. ક્રિમિનલ ઇન્કવાયરી નં. ૧/૨૦૧૨ માં આંક : ૧ હેઠળનો હુકમ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“ફરિયાદના દસ્તાવેજો, ફરિયાદ સાથે રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજો તેમજ તારીખ ૩૧.૦૫.૨૦૧૪ નો પોલીસ અહેવાલ આંક ૨૯ અને તારીખ ૨૩.૦૬.૨૦૧૫ નો પોલીસ અહેવાલ આંક ૪૨ નું પરિશીલન કરતાં, આગળ વધવા માટે પૂરતા આધાર જણાય છે. તેથી, રજિસ્ટ્રી, ક્રિમિનલ વ્રાન્ચને આ કેસ નોંધવા અને બ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૭, ૮, ૧૩(૧)(એ), ૧૩(૧)(ડી), ૧૩(૨) હેઠળ આરોપી નં. ૧ થી ૭ સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.”

૧૩. ઉપરોક્ત પરથી જણાય છે કે જોકે ફરિયાદ માત્ર હાલના રિટ અરજદાર

વિરુદ્ધ જ દાખલ કરવામાં આવી હતી, તેમ છતાં વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજ દ્વારા આદેશિત તપાસમાં અન્ય વ્યક્તિઓની પણ સંડોવણી બહાર આવી હોવાથી, જેમાં સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૩૩૮/૨૦૧૫ ના રિટ અરજદારનો સમાવેશ થાય છે, કુલ સાત આરોપી વ્યક્તિઓ સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવામાં આવી હતી.

૧૪. ક્રિમિનલ ઇન્કવાયરી નં. ૧/૨૦૧૨ આખરે સ્પેશિયલ કેસ (એ.સી.બી.) નં. ૪/૨૦૧૫ માં પરિણમી હતી. આ સંદર્ભમાં હુકમ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“ક્રિમિનલ ઇન્કવાયરી નં. ૧/૨૦૧૨ માં એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ, ગાંધીનગર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ : ૧૨/૦૮/૨૦૧૫ ના આંક ૧ હેઠળના હુકમને ધ્યાને લેતાં, આ કેસ સ્પેશિયલ કેસ (એ.સી.બી.) નં. ૪/૨૦૧૫ તરીકે નોંધવામાં આવે છે અને કાયદા અનુસાર સુનાવણી અને નિકાલ માટે એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ, ગાંધીનગરને ટ્રાન્સફર કરવામાં આવે છે.”

૧૫. આ તબક્કે, હું તારીખ ૩૦ જુલાઈ ૨૦૧૨ ના રોજ મિસલેનિયસ સિવિલ એપ્લિકેશન (કન્ટેમ્પ્ટ માટે) નં. ૧૭૪૫/૨૦૧૨ માં આ કોર્ટની ડિવિઝન બેંચ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા એક હુકમની નોંધ લઉં છું. તે હુકમ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૧. “કન્ટેમ્પ્ટ ઓફ કોર્ટ્સ એક્ટ હેઠળ પગલાં શરૂ કરવા માટેની હાલની અરજીનો આધાર સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૨૬/૨૦૧૦ માં આ અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા તારીખ ૩૦.૦૩.૨૦૧૨ ના

રોજ પસાર કરવામાં આવેલ હુકમનો કથિત ભંગ અને બિન-પાલન છે, જેના દ્વારા, સદર સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશનમાં જે પડકારનો વિષય હતો તે તારીખ ૨૦.૧૦.૨૦૧૦ ના હુકમને રદ કર્યા પછી, આ અદાલતે તારીખ ૦૨.૧૨.૨૦૦૮ ની અરજીવાળી ફાઇલ પુનઃસ્થાપિત કરી હતી અને કાયદા અનુસાર નવેસરથી નિર્ણય લેવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. સદર નિર્દેશ જારી કરતી વખતે, વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે મંજૂરી આપવા અથવા નકારવા અંગેના પ્રશ્નની વિચારણા કરતી વખતે, રાજ્ય સરકારે (૨૦૧૨) ૩ એસ.સી.સી. ૬૪ માં રિપોર્ટ થયેલ સુબ્રમણ્યમ સ્વામી વિ. મનમોહન સિંહ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે જારી કરેલી માર્ગદર્શિકા તેમજ (૨૦૦૪) ૮ એસ.સી.સી. ૭૮૮ માં રિપોર્ટ થયેલ એમ.પી. સ્પેશિયલ પોલીસ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ વિ. સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. અને અન્ય ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્ધારિત કરેલા સિદ્ધાંતોને પણ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ.

“૨. એવું જણાય છે કે અરજદારના જણાવ્યા મુજબ ઉપરોક્ત નિર્દેશોનું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હતું અને તેથી, કન્ટેમ્પ્ટ ઓફ કોર્ટ્સ એક્ટ હેઠળ પગલાં શરૂ કરવા માટે હાલની અરજી કરવામાં આવી હતી.

“૩. જ્યારે તારીખ ૦૬.૦૭.૨૦૧૨ ના રોજ આ બાબત પ્રથમ વખત સાંભળવામાં આવી ત્યારે નીચે મુજબનો હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો:—

“૧. “અમે અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી સિંહા અને એડવાન્સ કોપી પર મુખ્ય સચિવ તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન સરકારી

વકીલ શ્રી પી.કે. જાની સાથે ઉપસ્થિત વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ ત્રિવેદીને સાંભળ્યા છે.

“૨. અમે એ પણ નોંધી શકીએ છીએ કે સુનાવણી દરમિયાન મંત્રી પરિષદની કાર્યવાહીની મૂળ ફાઇલ અદાલતને અવલોકન માટે ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી હતી.

“૩. અરજદાર તરફની ફરિયાદ એવી છે કે સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૨૬/૨૦૧૦ માં આ અદાલતના તારીખ ૩૦.૩.૨૦૧૨ ના નિર્ણય મુજબ, મંજૂરી આપવા કે અન્યથા માટેની સક્ષમ સત્તા 'રાજ્યપાલ' છે અને મંત્રી પરિષદ આખરી નિર્ણય લઈ શકી ન હોત.

“૪. જ્યારે વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલે રાજ્ય સરકાર વતી નિવેદન આપ્યું હતું કે નિર્ણય મંત્રી પરિષદ દ્વારા લેવામાં આવ્યો છે અને પરંપરા મુજબ, મહામહિમ રાજ્યપાલને પણ જાણ કરવામાં આવી છે.

“૫. અમે નોંધી શકીએ છીએ કે આ અદાલતના નિર્ણય મુજબ, જે હાલની કાર્યવાહીનો આધાર છે, ફકરા ૩૪ (૩), (૪) અને (૫) માં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:—

“૩૪. (૧)

(૨)

(૩) મુખ્યમંત્રી કે મંત્રીના કિસ્સામાં, પછી ભલે તે કેબિનેટ મંત્રી હોય કે

રાજ્ય મંત્રી હોય, ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૯ માં “રાજ્ય સરકાર” અભિવ્યક્તિનો અર્થ “રાજ્યપાલ” થશે.

(જ) જો કે, જ્યાં સુધી એવી પરિસ્થિતિ ઊભી ન થાય કે જેના પરિણામે મંત્રી પરિષદ પોતાની જાતને અસમર્થ અથવા અયોગ્ય બનાવે, ત્યાં સુધી આવી બાબતોમાં રાજ્યપાલની કોઈ ભૂમિકા હોઈ શકે નહીં. તે મંત્રી પરિષદ છે જેણે પહેલા મંજૂરી આપવા અંગે વિચારણા કરવાની હોય છે.

(પ) એમ.પી. સ્પેશિયલ પોલીસ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ વિ. સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. અને અન્ય (સુપ્રા) માં સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યા મુજબ મંત્રી પરિષદ જેવી ઉચ્ચ સત્તા સામાન્ય રીતે શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વક, ન્યાયી રીતે, પ્રામાણિકપણે અને કાયદા અનુસાર કાર્ય કરશે. જો કે, તેવા દુર્લભ પ્રસંગોએ, જ્યાં હકીકતો પર પક્ષપાત સ્પષ્ટ જણાય અને/અથવા મંત્રી પરિષદનો નિર્ણય અપ્રસ્તુત અને સુસંગત પરિબળોની બિન-વિચારણા પર આધારિત દર્શાવવામાં આવે, તો રાજ્યપાલ કેસની હકીકતો પર પોતાના વિવેકબુદ્ધિ અનુસાર કાર્ય કરવા અને મંજૂરી આપવા માટે સાચા ઠરશે.”

“પ. તેથી, હુકમના યોગ્ય પાલન માટે બે પગલાં લેવાના હતા; એક તો મંત્રી પરિષદનો નિર્ણય હતો અને બીજું ‘રાજ્યપાલ’ ને તેમની આખરી મંજૂરી કે અન્યથા માટે બાબત મોકલવાની હતી. એવું જણાય છે કે મંત્રી પરિષદે તારીખ ૨૭.૬.૨૦૧૨ ના રોજ એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરીને નિર્ણય લીધો છે કે મંજૂરી આપવા યોગ્ય નથી. આ સંજોગોમાં, મંત્રી

પરિષદે પહેલેથી જ નિર્ણય લીધો હોવાથી, એવું કહી શકાય કે તે હદ સુધી મંત્રી પરિષદ દ્વારા હુકમનું પાલન કરવામાં આવ્યું છે. તેથી, અમારો એવો મત છે કે સામાવાળા નં. ૧ થી ૮ સામે કોઈ કાર્યવાહી શરૂ કરવા યોગ્ય નથી.

“૬. પરંતુ રાજ્ય સરકારના મુખ્ય સચિવે મંજૂરી કે અન્યથા માટે મંત્રી પરિષદના નિર્ણય સાથે તમામ કાગળો 'રાજ્યપાલ' ને મોકલવા અને સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૨૬/૨૦૧૦ માં આ અદાલતના નિર્ણય મુજબ નિર્ણય લેવો જરૂરી બનશે.

“૭. આ તબક્કે, વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ જણાવે છે કે રાજ્ય સરકારના મુખ્ય સચિવ મહામહિમ રાજ્યપાલને મંજૂરી કે અન્યથા માટે અને યોગ્ય નિર્ણય માટે આજથી એક અઠવાડિયાના સમયગાળામાં આવી દરખાસ્ત મોકલશે. એવું પણ અવલોકન કરવામાં આવે છે કે અમે અપેક્ષા રાખીએ છીએ કે ત્યારબાદ બે અઠવાડિયામાં યોગ્ય નિર્ણય લેવામાં આવશે.

“૮. તેથી, સામાવાળા નં. ૧ થી ૮ આ તબક્કે રદ થશે. સામાવાળા નં. ૯ (હવે એકમાત્ર સામાવાળા) ને કોઈ ઔપચારિક નોટિસ જારી કરવામાં આવતી નથી, કારણ કે વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ તેમના પતી (ગુજરાત રાજ્યના મુખ્ય સચિવ – સામાવાળા) ઉપસ્થિત થયા છે.

“૯. બાબતની આગળની પ્રગતિની જાણ કરવા માટે તારીખ ૩૦.૭.૨૦૧૨ પર મુલતવી રાખવામાં આવે છે.”

“૧૦. ત્યારબાદ, આ અદાલતના રજિસ્ટ્રાર જનરલને ગુજરાતના રાજ્યપાલ

દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૬.૦૭.૨૦૧૨ નો હુકમ મળ્યો છે.

ફરરા નં. ૬૫ પરનો અમલી ભાગ નીચે મુજબ વંચાય છે:-

“શ્રી મરાડિયાની તારીખ ૦૨.૧૨.૨૦૦૮ ની અરજી મંજૂર કરવી જરૂરી છે અને આથી તે મુજબ મંજૂર કરવામાં આવે છે અને અરજદાર શ્રી ઇશાકભાઈ મરાડિયાની તારીખ ૦૨.૧૨.૨૦૦૮ ની અરજીમાં સમાવિષ્ટ આક્ષેપોના સંદર્ભમાં ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર કલમ ૭, ૮, ૧૩(૧)(અ), ૧૩(૧)(ડી) હેઠળ શ્રી પુરુષોત્તમ સોલંકી, રાજ્ય મંત્રી, મત્સ્યોદ્યોગ સામે કેસ ચલાવવા માટે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળ મંજૂરી આથી આપવામાં આવે છે)”

“૫. અમે એ પણ નોંધી શકીએ છીએ કે ઉપરોક્ત હુકમ ગુજરાતના રાજ્યપાલના અંડર સેક્રેટરી દ્વારા તારીખ ૨૭.૦૭.૨૦૧૨ ના પત્ર દ્વારા આ અદાલતના રજિસ્ટ્રાર જનરલને મોકલવામાં આવ્યો છે. અમે એ પણ નોંધી શકીએ છીએ કે વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ શ્રી ત્રિવેદીએ પણ કેસ ચલાવવાની મંજૂરી આપવા માટે ગુજરાતના રાજ્યપાલ દ્વારા હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હોવાની સ્થિતિની પુષ્ટિ કરી છે.

“૬. ઉપરોક્ત બાબત બે પરિસ્થિતિઓ તરફ દોરી જાય છે; એક તો રાજ્ય સરકારની મંત્રી પરિષદ દ્વારા સંબંધિત મંત્રી સામે કેસ ચલાવવાની મંજૂરી આપવા માટેની અરજીની વિચારણા અને ત્યારબાદ, ગુજરાતના રાજ્યપાલ દ્વારા આખરી નિર્ણય.

“૭. અમારા મતે વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમનું પાલન કરવામાં આવ્યું હોવાથી, જે હાલની કાર્યવાહીનો આધાર છે, હાલની કાર્યવાહી આગળ ચાલુ રાખવાની જરૂર નથી. તેથી, તે મુજબ નિકાલ કરવામાં આવે છે.”

૧૬. ઉપરોક્ત હુકમ સ્પષ્ટ કરે છે કે રાજ્ય સરકારે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની કલમ ૧૯ હેઠળ સદર અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ના ઉપર ગણાવેલા ગુનાઓ માટે રિટ અરજદાર – મત્સ્યોદ્યોગ રાજ્ય મંત્રી સામે કેસ ચલાવવાની મંજૂરી આપી હતી. સદર અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૯ હેઠળ મંજૂરી મળ્યા પછી જ અહીંના સામાવાળા નં. ૨ – મૂળ ફરિયાદીએ ઉપર ઉલ્લેખ્યા મુજબની ફરિયાદ દાખલ કરી હતી.

૧૭. રિટ અરજદારે, ગુનાની સંજ્ઞાન લેવાના અને પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરવાના સ્પેશિયલ જજના હુકમથી વ્યથિત અને અસંતુષ્ટ થઈને, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાલની આ રિટ અરજી સાથે આ અદાલતનો આશરો લીધો છે.

● રિટ અરજદાર વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆતો:

૧૮. રિટ અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી વિરાટ પોપટે પ્રોસેસ જારી કરવાના હુકમ સામે નીચે મુજબના પડકારના કારણો રજૂ કર્યા છે:

“[એ] વાદગ્રસ્ત પ્રોસેસ જારી કરવાનો હુકમ એ કાયદાની પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ છે અને તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વાદગ્રસ્ત હુકમ કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવે.

[બી] અરજદાર નમ્રતાપૂર્વક જણાવે છે અને રજૂઆત કરે છે કે અરજદારે શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના આશયથી જાહેર સેવક તરીકે કામ કર્યું હતું. અરજદારે ફરિયાદમાં જણાવ્યા મુજબના કોઈ ગુના કર્યા નથી.

[સી] અરજદાર નમ્રતાપૂર્વક જણાવે છે અને રજૂઆત કરે છે કે તપાસ કરનાર અધિકારીએ પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો જેમાં ક્યાંય એવું જણાવવામાં આવ્યું નથી કે અરજદારે કોઈની પાસેથી લાંચ લીધી હતી. તપાસ અધિકારીએ એવો ઉલ્લેખ કર્યો નથી કે ફરિયાદી દ્વારા આક્ષેપ કરાયેલ કોઈપણ ગુનો અરજદાર દ્વારા ક્યારેય કરવામાં આવ્યો હતો.

[ડી] એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે તપાસ એજન્સીએ તપાસ પૂર્ણ કરી હતી જેમાં સ્પષ્ટપણે જણાવાયું છે કે અરજદાર અને અન્ય સંબંધિત અધિકારીઓએ પ્રામાણિકપણે તેમનું કામ કર્યું હતું.

[ઈ] અરજદાર રજૂઆત કરે છે કે અરજદાર આ દેશના જવાબદાર નાગરિક છે અને પ્રતિષ્ઠિત પરિવારમાંથી આવે છે. અરજદાર ભાવનગરના કાયમી રહેવાસી છે અને સમગ્ર સમાજમાં પ્રતિષ્ઠા ધરાવે છે.

[એફ] અરજદાર અત્યંત નમ્રતાપૂર્વક રજૂઆત કરે છે કે તપાસ અહેવાલ ખૂબ જ સ્પષ્ટ છે અને તપાસ અધિકારીએ પોતાના અહેવાલમાં એવો કોઈ ઉલ્લેખ કર્યો નથી કે અરજદારે ફરિયાદી દ્વારા આક્ષેપ કરાયેલ કોઈપણ ગુનો કર્યો છે.

[જી] વાદગ્રસ્ત ફરિયાદમાં લગાવવામાં આવેલા આક્ષેપો એટલા વાહિયાત અને આંતરિક રીતે અસંભવિત છે કે જેના આધારે કોઈપણ

શાણી વ્યક્તિ ક્યારેય એવા તારણ પર પહોંચી શકે નહીં કે કોઈ સંજોય ગુનો બન્યો છે. તેથી તપાસ કરનાર અધિકારીએ પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો કે અરજદાર દ્વારા આક્ષેપ કરાયેલ કોઈ ગુનો કરવામાં આવ્યો નથી. આદરપૂર્વક રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે જો નામદાર સ્પેશિયલ કોર્ટ અહેવાલ સ્વીકારે તો ફરિયાદ રદ કરવી જોઈએ. આદરપૂર્વક રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે નામદાર સ્પેશિયલ કોર્ટ અહેવાલ સ્વીકાર્યા પછી કોઈની સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરી શકે નહીં. પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાનો હુકમ ગેરકાયદેસર છે અને ન્યાયિક વિચારણા કર્યા વિના યાંત્રિક રીતે પસાર કરવામાં આવ્યો છે તેથી એવી અરજ કરવામાં આવે છે કે વાદગ્રસ્ત પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાનો હુકમ અને સદર હુકમના આધારે આગળની કાર્યવાહી કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવે.

[એચ] વાદગ્રસ્ત ફરિયાદ હાલના અરજદારને હેરાન કરવાના બદદાનતના ઇરાદા સાથે દાખલ કરવામાં આવી હતી અને તેથી પણ એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વાદગ્રસ્ત ફરિયાદ કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવે.

[આઈ] અરજદાર રજૂઆત કરે છે કે જો ફરિયાદ અને ત્યારબાદના તપાસ અહેવાલના આક્ષેપોને તેના મૂળ સ્વરૂપે લેવામાં આવે તો પણ હાલના અરજદાર સામે કોઈ સંજોય ગુનો બનતો નથી. તેથી પણ એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાના હુકમથી ઉદ્ભવેલી સ્પેશિયલ કેસની કાર્યવાહી રદ કરવામાં આવે.

[જે] વાદગ્રસ્ત પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાનો હુકમ એ કાયદાની પ્રક્રિયાનો તદ્દન દુરુપયોગ છે અને તેથી પણ એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વાદગ્રસ્ત પ્રોસેસનો હુકમ અને સ્પેશિયલ કેસની આગળની કાર્યવાહી કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવે.”

૧૯. શ્રી પોપટે રજૂઆત કરી હતી કે સ્પેશિયલ જજે ફરિયાદીને પોતાના સાક્ષીઓ રજૂ કરવા પૂછ્યા કે નિર્દેશ આપ્યા વિના, હાલના સામાવાળા નં. ૨ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ખાનગી ફરિયાદ પર ગુનાની નોંધ લેવામાં ભૂલ કરી છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, વિદ્વાન વકીલશ્રીની રજૂઆત એ બાબત પર આધારિત છે કે માત્ર સોગંદ પર ફરિયાદી મારફતે ફરિયાદની ખરાઈ પર આધાર રાખીને, સ્પેશિયલ જજ નોંધ લઈ શક્યા ન હોત અને સ્પેશિયલ જજે ફરિયાદમાં લગાવવામાં આવેલા આક્ષેપોના સંદર્ભમાં ફરિયાદીને સાક્ષીઓ રજૂ કરવા અને તપાસવા માટે કહેવું જોઈતું હતું.

૨૦. શ્રી પોપટે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે કથિત ગુના માટે તેમના અસીલ સામે કેસ ચલાવવા માટે નામને લાયક એવો કોઈ કેસ બિલકુલ નથી. તેઓ એવી રજૂઆત કરશે કે સ્પેશિયલ જજે તપાસ અહેવાલ પર આધાર રાખીને પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે. શ્રી પોપટ એવી રજૂઆત કરશે કે તેમના અસીલ સામેની સમગ્ર કાર્યવાહી કનડગતવાળી અને ક્ષુદ્રક છે. ક્ષુદ્રક કાર્યવાહીએ તેમના અસીલની છબી ખરડી છે અને સામાજિક કલંક ઊભું કર્યું છે. તેઓ એવી રજૂઆત કરશે કે તેમના અસીલ ખૂબ જ પ્રમાણિક અને સક્રિય જાહેર જીવન જીવી રહ્યા છે અને ગુજરાત રાજ્યમાં વર્તમાન મંત્રી પણ છે. તેમણે ધ્યાન દોર્યું કે તેમના અસીલ

લગભગ વીસ કરતાં વધુ વર્ષોથી ગુજરાત વિધાનસભાના સભ્ય રહ્યા છે.

૨૧. ઉપર જણાવેલા સંજોગોમાં, વિદ્વાન વકીલ શ્રી પોપટ અરજ કરે છે કે આ અરજીમાં તથ્ય હોવાથી, તેને મંજૂર કરવામાં આવે અને પ્રોસેસનો હુકમ રદ કરવામાં આવે.

● સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૭૩૩૮/૨૦૧૫ ના રિટ અરજદાર તરફથી રજૂઆતો:

૨૨. રિટ અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી તન્નાએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે સ્પેશિયલ જજે કથિત ગુના માટે તેમના અસીલ સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે. શ્રી તન્નાના જણાવ્યા મુજબ, તેમના અસીલને સોલંકી સામેની કાર્યવાહી સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી. શ્રી તન્નાની મુખ્ય દલીલ એ છે કે ફરિયાદમાં તેમના અસીલનું નામ પણ ન હોવાથી, સ્પેશિયલ જજ નોંધ લઈ શક્યા ન હોત અને તેમના અસીલ સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરી શક્યા ન હોત. શ્રી તન્ના એવી રજૂઆત કરશે કે કથિત ગુનામાં તેમના અસીલની કોઈપણ સંડોવણી દૂરથી પણ સૂચવે તેવું નામને લાયક કોઈ સાધન રેકૉર્ડ પર નથી. શ્રી તન્નાએ તપાસ અહેવાલ પર ભારે આધાર રાખ્યો હતો અને રજૂઆત કરી હતી કે તપાસ અહેવાલમાં ક્યાંય પણ કથિત ગુનામાં તેમના અસીલની કોઈ સંડોવણી બહાર આવતી નથી. શ્રી તન્નાએ રજૂઆત કરી હતી કે જો કોઈ અધિકારીને સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હોય, તો તે તપાસ માત્ર ફરિયાદમાં આરોપી તરીકે દર્શાવેલ વ્યક્તિ સામે કરવામાં આવેલા આક્ષેપો પૂરતી જ મર્યાદિત હોવી જોઈએ.

વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલના જણાવ્યા મુજબ, તપાસ કરનાર અધિકારી પોતાના તપાસ અહેવાલમાં ગુનામાં સંડોવાયેલા હોવાના કથિત અન્ય વ્યક્તિઓને આરોપી તરીકે ઉમેરી શક્યા ન હોત.

૨૩. ઉપર જણાવેલા સંજોગોમાં, વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી તન્ના અરજ કરે છે કે તેમની અરજીમાં તથ્ય હોવાથી, તેને મંજૂર કરવામાં આવે અને જ્યાં સુધી તેમના અસીલનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૧૫ ની કાર્યવાહી કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવે.

● સામાવાળા નં. ૨ – મૂળ ફરિયાદી તરફથી રજૂઆતો:

૨૪. મૂળ ફરિયાદી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી એમ.સી. ભટ્ટે ત્રણેય અરજીઓનો ભારપૂર્વક વિરોધ કર્યો છે. શ્રી ભટ્ટે એવી રજૂઆત કરશે કે સંજ્ઞાન લેવામાં અને આરોપી વ્યક્તિઓ સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવામાં સ્પેશિયલ જજ દ્વારા કોઈ ભૂલ, કાયદાની કોઈ ભૂલની તો વાત જ શું કરવી, કરવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય નહીં. શ્રી ભટ્ટે રજૂઆત કરી હતી કે આરોપી વ્યક્તિઓ સામે શરૂ કરાયેલી કાર્યવાહી ખૂબ જ ગંભીર છે. તેઓ એવી રજૂઆત કરશે કે આ કેસમાં ટેન્ડરો અને કોન્ટ્રાક્ટ બહાર પાડવામાં મોટા પાયે ભ્રષ્ટાચાર સામેલ છે. આ કેસમાં ટેન્ડર વગેરેની કોઈપણ પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા વિના ખાનગી વ્યક્તિઓને મત્સ્યોદ્યોગ લીઝ આપવાનો સમાવેશ થાય છે. આ કેસ એક મોટા કૌભાંડનો છે. શ્રી ભટ્ટે રજૂઆત કરી હતી કે રાજ્ય સરકારે મુખ્ય આરોપી સામે કેસ ચલાવવા માટે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૯ હેઠળ મંજૂરી આપી છે અને તે બાબત પોતે જ દર્શાવે છે કે આરોપી વ્યક્તિઓ સામે પ્રથમદર્જી કેસ કરતાં પણ વધુ કેસ બને છે.

૨૫. શ્રી ભટ્ટે સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૯૮/૨૦૦૮ સાથેની સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૫૮/૨૦૦૮ માં આ અદાલતની ડિવિઝન બેંચ દ્વારા તારીખ ૨૯ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૮ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલા એક હુકમ તરફ આ અદાલતનું ધ્યાન દોર્યું હતું. ગુજરાત રાજ્યના જળાશયોમાં કેટલીક સહકારી મંડળીઓને મત્સ્યોદ્યોગના કોન્ટ્રાક્ટ આપવાની રાજ્ય સરકારની કાર્યવાહીને પડકારતાં હાલના સામાવાળા નં. ૨ દ્વારા આ બે અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી. તે હુકમ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“ગુજરાત રાજ્યના જળાશયોમાં કેટલીક સહકારી મંડળીઓ એટલે કે હાલના સામાવાળાઓને મત્સ્યોદ્યોગના કોન્ટ્રાક્ટ આપવાની રાજ્ય સરકારની કાર્યવાહીને પડકારવા માટે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ આ બે અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી છે.

અરજદારોનો એવો દાવો છે કે વાદગ્રસ્ત કોન્ટ્રાક્ટ્સ તારીખ ૨૫ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૪ ના સરકારી ઠરાવમાં સમાવિષ્ટ રાજ્યની નીતિનું ઉલ્લંઘન કરીને સંબંધિત મંડળીઓને આપવામાં આવ્યા છે અને અપ્રસ્તુત કારણોસર આપવામાં આવ્યા છે. તારીખ ૨૫ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૪ નો સરકારી ઠરાવ ગુજરાત રાજ્યના જળાશયોમાં મત્સ્યોદ્યોગ માટે લીઝ લાયસન્સ આપવા અંગે રાજ્યની નીતિ નક્કી કરે છે. તે લીઝની મુદત; જળાશયોનું વર્ગીકરણ; લીઝ અને લાયસન્સ; જે જળાશયો અપસેટ કિંમતે આપી શકાય છે, વગેરેની જોગવાઈ કરે છે. તે આદિજાતિ વિસ્તારોના જળાશયો અને આદિજાતિ વિસ્તારો સિવાયના જળાશયો માટે અલગ નીતિ નક્કી

કરે છે. જે સત્તામંડળને આવી લીઝ આપવાની સત્તા આપવામાં આવી છે.

અરજીઓના હાલના જૂથમાં, અમે આદિજાતિ વિસ્તારો સિવાયના વિસ્તારોમાં આવેલા અને ૨૦૦ હેક્ટરથી વધુ સપાટી વિસ્તાર ધરાવતા જળાશયો સાથે સંબંધ ધરાવીએ છીએ. આવા જળાશયોના સંદર્ભમાં રાજ્યની નીતિ ઠરાવના ભાગ-બી માં દર્શાવવામાં આવી છે. તેમાં જણાવાયું છે કે, ..૨૦૦ હેક્ટરથી વધુ વિસ્તાર ધરાવતા તમામ જળાશયો, જે બિન-આદિજાતિ વિસ્તારોમાં છે, તે ટેન્ડર પ્રક્રિયા દ્વારા સૌથી વધુ કિંમત ચૂકવનારને આપવામાં આવશે. તે ગરીબી રેખા નીચે જીવતા માછીમારોની મંડળીને ૨૦ ટકા સુધીની રાહત અને તમામ સ્થાનિક સભ્યો ધરાવતી રજિસ્ટર્ડ મત્સ્યોદ્યોગ સહકારી મંડળીઓ/યુનિયનોને અગ્રતા આપવાની પણ જોગવાઈ કરે છે. તેમ છતાં, તે કિસ્સામાં પણ, તે ટેન્ડર પ્રક્રિયા દ્વારા જ આપવાનું રહેશે. તે દૈનિક વર્તમાનપત્રોમાં જાહેરાત પ્રસિદ્ધ કરવા અંગેના નિર્દેશો પણ આપે છે. તેના ફક્ત ૪ માં અસરકારક જળ વિસ્તારોના આધારે અપસેટ કિંમત નક્કી કરવાની જોગવાઈ છે.

એ બાબત વિવાદમાં નથી કે વિવાદિત કોન્ટ્રાક્ટ્સ ટેન્ડર પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા વિના ૨૦૦ હેક્ટરથી વધુ વિસ્તાર ધરાવતા જળાશયોના સંબંધમાં આપવામાં આવ્યા છે. એ બાબત પણ વિવાદસ્પદ નથી કે આવા કોન્ટ્રાક્ટ્સ માટેની મંજૂરી તારીખ ૨૫ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૪ ના ઠરાવમાં દર્શાવેલ સત્તામંડળ દ્વારા નહીં પરંતુ સંબંધિત મંત્રીના કહેવાથી આપવામાં

આવી છે. વાસ્તવમાં, તારીખ ૫ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૮ ના રોજ જારી કરાયેલ સામાન્ય સૂચનાઓ દ્વારા, સમગ્ર ગુજરાત રાજ્યમાં આવેલા કેટલાક જળાશયોના સંબંધમાં મત્સ્યોદ્યોગ લીઝ સંબંધિત મંડળીઓને આપવામાં આવી છે, જે સદર સૂચનાઓ પરથી પ્રતિબિંબિત થાય છે.

અરજદારો તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી સિંહા ઉપસ્થિત રહ્યા છે. મુખ્ય દલીલ એ છે કે સંબંધિત કોન્ટ્રાક્ટ્સ અગાઉના સમયગાળા કરતાં ઓછી હોય તેવી અપસેટ કિંમતે અપ્રસ્તુત કારણોસર આપવામાં આવ્યા છે. સંબંધિત સહકારી મંડળીઓ પર સ્પષ્ટપણે ઉપકાર કરવામાં આવ્યો છે.

ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા અરજીનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. બચાવનો સારાંશ એ છે કે જે સહકારી મંડળીઓને સંબંધિત કોન્ટ્રાક્ટ્સ આપવામાં આવ્યા છે તે ખૂબ જ ગરીબ માછીમારોની છે અને માછીમારી એ જ તેમનું એકમાત્ર ગુજરાન છે. તેમને વ્યવસાય પૂરો પાડવાના હેતુથી, વિવાદિત કોન્ટ્રાક્ટ્સ આપવામાં આવ્યા છે. રાજકોટ ખાતેના આજી જળાશય અને ભાદર જળાશયના સંબંધમાં આપવામાં આવેલા મત્સ્યોદ્યોગ લીઝના કોન્ટ્રાક્ટ્સના સંબંધમાં, એવું જણાવાયું છે કે જે માછીમારોને આ કોન્ટ્રાક્ટ્સ આપવામાં આવ્યા છે તેઓ પઢાર આદિવાસી સમુદાયના સભ્યો છે. ઘણા વર્ષોથી સદર સમુદાય નળ સરોવર ખાતે માછીમારીમાં રોકાયેલો હતો. એવું જણાવાયું છે કે નળ સરોવર ખાતે માછીમારી પર રાજ્ય સરકાર દ્વારા તારીખ ૨૮ ઓગસ્ટ, ૨૦૦૧ ના હુકમથી પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે. સદર પ્રતિબંધને કારણે સદર માછીમારોએ પોતાની

આજીવિકા ગુમાવી દીધી છે. હવે, તેઓ જ્યાં રહે છે તેવા વિસ્તારોમાં તેમને આજીવિકા પૂરી પાડવાના હેતુથી, રાજકોટ ખાતેના આજી જળાશય અને ભાદર જળાશયના સંબંધમાં ઉપર ઉલ્લેખિત લીઝ કોન્ટ્રાક્ટ્સ તેમને આપવામાં આવ્યા છે.

સંબંધિત સહકારી મંડળીઓ દ્વારા અરજીઓનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. તેમના જણાવ્યા મુજબ, તેઓએ પોતાની આજીવિકા ગુમાવી દીધી હતી; તેઓએ તેમને મત્સ્યોદ્યોગ કોન્ટ્રાક્ટ્સ પૂરા પાડવા માટે રાજ્ય સરકારનો સંપર્ક કર્યો હતો અને તેમની અરજીઓના અનુસંધાનમાં, તેમને માછીમારી માટેની લીઝ આપવામાં આવી હતી.

અહીં ઉપર નોંધ્યા મુજબ, ઉપરોક્ત તારીખ ૨૫ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૪ ના ઠરાવમાં સમાવિષ્ટ સરકારી નીતિ ૨૦૦ હેક્ટરથી ઓછો વિસ્તાર ધરાવતા જળાશયોના સંબંધમાં અપસેટ કિંમતે મત્સ્યોદ્યોગ લીઝ આપવાની જોગવાઈ કરે છે. તેથી, એ વાત માની શકાય તેવી નથી કે સામાવાળા-મંડળીઓને ટેન્ડર પ્રક્રિયા વિના મોટા જળાશયોમાં મત્સ્યોદ્યોગ લીઝ આપીને આજીવિકા પૂરી પાડવી જોઈતી હતી. સ્પષ્ટપણે, વાદગ્રસ્ત કોન્ટ્રાક્ટ્સ સક્ષમ સત્તામંડળ, કે જેઓ ઠરાવ હેઠળ જિલ્લા અધિકારીઓ વગેરે છે, તેમના દ્વારા આપવાને બદલે રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવ્યા છે. દેખીતી રીતે, સંબંધિત મંત્રીએ સક્ષમ સત્તામંડળમાં નિહિત સત્તા છીનવી લીધી છે. એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે ઉપર ઉલ્લેખિત તારીખ ૨૫ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૪ ના ઠરાવના

ઉપરોક્ત ફકરા ૪ માં દર્શાવ્યા મુજબ અપસેટ કિંમત નક્કી કરવામાં આવી હતી. તેથી, અમારો એવો મત છે કે મત્સ્યોદ્યોગ લીઝના વાદગ્રસ્ત કોન્ટ્રાક્ટ્સ મનસ્વી રીતે આપવામાં આવ્યા છે. સંબંધિત સામાવાળા-મંડળીઓને અપ્રસ્તુત કારણોસર અયોગ્ય તરફેણ દર્શાવવામાં આવી છે.

ઉપરોક્ત કારણોસર, આ બંને અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવે છે. સંબંધિત મંડળીઓને આપવામાં આવેલ મત્સ્યોદ્યોગ લીઝ માટેના વાદગ્રસ્ત કોન્ટ્રાક્ટ્સ તારીખ ૧૫ નવેમ્બર, ૨૦૦૮ થી રદ કરવામાં આવે છે.

સામાવાળા-સક્ષમ સત્તામંડળોને તારીખ ૨૫ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૪ ના સરકારી ઠરાવમાં દર્શાવ્યા મુજબ ટેન્ડર પ્રક્રિયા દ્વારા સંબંધિત જળાશયોના સંબંધમાં મત્સ્યોદ્યોગ લીઝ આપવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે. સામાવાળા-સત્તાવાળાઓ વાદગ્રસ્ત કોન્ટ્રાક્ટ્સ સમાપ્ત થયાની તારીખથી પંદર દિવસની અંદર એટલે કે તારીખ ૨ ડિસેમ્બર, ૨૦૦૮ ના રોજ અથવા તે પહેલાં સામાવાળા-મંડળીઓને સિક્યોરિટી ડિપોઝિટની રકમ અને પ્રમાણસર લીઝની રકમ પણ પરત કરશે.

દરેક અરજીમાં જારી કરાયેલ રૂલ નિસી ખર્ચ સાથે એવ્સોલ્યુટ કરવામાં આવે છે.”

૨૬. શ્રી ભટ્ટે ઉપરોક્ત હુકમમાં ડિવિઝન બેંચના અવલોકનો પર ઘણો ભાર મૂક્યો હતો, જે વંચાય છે કે “દેખીતી રીતે, સંબંધિત મંત્રીએ સક્ષમ સત્તામંડળમાં નિહિત સત્તા છીનવી લીધી છે. સંબંધિત સામાવાળા – મંડળીઓને અપ્રસ્તુત કારણોસર અયોગ્ય તરફેણ દર્શાવવામાં આવી છે”. શ્રી ભટ્ટે, ત્યારબાદ, મંત્રી

એટલે કે સોલંકી સામે કેસ ચલાવવા માટે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૮ હેઠળ મંજૂરી આપતા ગુજરાતના રાજ્યપાલ દ્વારા પસાર કરાયેલા તારીખ ૨૬ જુલાઈ ૨૦૧૨ ના હુકમને પડકારતી હાલના રિટ અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલિકેશન નં. ૨૩૦૨/૨૦૧૨ માં પસાર કરાયેલા આ અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજના તારીખ ૨૦ સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૨ ના ખૂબ જ વિસ્તૃત ચુકાદા તરફ આ અદાલતનું ધ્યાન દોર્યું હતું. કેસ ચલાવવા માટેની મંજૂરી આપવાના હુકમ સામેનો પડકાર, આખરે, ઉપર ઉલ્લેખિત સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલિકેશન નં. ૨૩૦૨/૨૦૧૨ ને ફગાવી દેવા સાથે નિષ્ફળ ગયો હતો.

૨૭. શ્રી ભટ્ટે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે આરોપી સામે સંજ્ઞાન લેવા અને પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરવાના હેતુ માટે, માત્ર પ્રથમદર્શી કેસ જોવાનો હોય છે. ચોક્કસ કહીએ તો, અદાલતને ખાતરી અથવા સંતોષ હોવો જોઈએ કે આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પૂરતા આધારો છે. શ્રી ભટ્ટ એવી રજૂઆત કરશે કે ફરિયાદમાં દર્શાવેલ અથવા ફરિયાદી દ્વારા જેમના નામો જાહેર કરવામાં આવ્યા હોય તેવા તમામ સાક્ષીઓની તપાસ કરવી એ ફરિયાદમાં આરોપી તરીકે દર્શાવેલ વ્યક્તિઓ અને તપાસ દરમિયાન જેમની સંડોવણી પાછળથી જણાઈ આવે છે તેમની સામે પણ સંજ્ઞાન લેવા અને પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરવા માટેની પૂર્વશરત નથી. શ્રી ભટ્ટે રજૂઆત કરી હતી કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૩, ૨૦૪ અને ૨૦૮ માં વપરાયેલ “પૂરતા આધાર” અભિવ્યક્તિનો અર્થ એવો સંતોષ થાય છે કે આરોપી સામે ગુનો કર્યાનો પ્રથમદર્શી કેસ બને છે.

૨૮. શ્રી ભટ્ટે આ અદાલતનું ધ્યાન તપાસ અહેવાલમાં નોંધાયેલા કેટલાક સંબંધિત તારણો તરફ દોર્યું હતું, જે પ્રથમદર્શી રીતે, સદર અધિનિયમ, ૧૯૮૮ હેઠળ ગુનો બન્યાનું છતી કરે છે. મૂળ ફરિયાદી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભટ્ટે સામાવાળા નં. ૩ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા સોગંદનામા-પ્રત્યુત્તરમાં કરવામાં આવેલા નીચે મુજબના કથનો પર ભારે આધાર રાખ્યો છે, જેમાં અન્ય બાબતો સાથે નીચે મુજબ જણાવાયું છે:

“પ. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજ સમક્ષ મારા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદ એક મોટા કૌભાંડ, ભ્રષ્ટાચાર અને સરકારી તિજોરીને કરોડો રૂપિયાના નુકસાન અંગેની છે. ફરિયાદ ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૭, ૮, ૧૩(૧)(ડી), ૧૩(૨) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ અંગેની છે જેમાં તપાસ સત્તામંડળ દ્વારા તપાસ પૂર્ણ કર્યા પછી રજૂ કરાયેલા અહેવાલ મુજબ પણ, રાજ્ય સરકારના ૨ મંત્રીઓ અને ૫ ઉચ્ચ કક્ષાના અધિકારીઓ અપ્રસ્તુત વિચારણાઓ માટે મત્સ્યોદ્યોગ કોન્ટ્રાક્ટ આપવાના કૌભાંડમાં અને રાજ્ય સરકારની નીતિના ઘોર ઉલ્લંઘનમાં સંડોવાયેલા હોવાનું જણાયું છે. જવાબ આપનાર સામાવાળા (સામાવાળા નં. ૩) ને ફરિયાદ દાખલ કરવાની ફરજ પાડતી પૃષ્ઠભૂમિની હકીકતો નીચે મુજબ છે:

(એ) ૨૫.૨.૨૦૦૪ : ગુજરાત સરકારે વિવિધ સરકારી જળાશયોના મત્સ્યોદ્યોગ કોન્ટ્રાક્ટ આપવા માટે પરિપત્ર / નીતિ બહાર પાડી છે જે મુજબ ખાસ કરીને નીતિની કલમ ૩(બી)(૩) મુજબ મત્સ્યોદ્યોગ

કોન્ટ્રાક્ટ માત્ર સૌથી વધુ બોલી લગાવનારને ટેન્ડર મંગાવીને જ આપવાના રહેશે. નીતિ એવી પણ જોગવાઈ કરે છે કે માત્ર મુખ્યમંત્રી જ યોગ્ય કેસમાં છૂટછાટ આપી શકે છે. સદર નીતિમાં તારીખ ૨૫.૨.૨૦૦૪ અને ૧૦.૨.૨૦૦૫ ના પરિપત્ર દ્વારા સુધારો કરવામાં આવ્યો છે, નીતિમાં ઉલ્લેખિત જળાશયોની અપસેટ કિંમત પણ પૂરી પાડવામાં આવી છે.

(બી) જવાબ આપનાર સામાવાળા ઘણા વર્ષોથી મત્સ્યોદ્યોગના વ્યવસાયમાં રોકાયેલા છે અને સરકારી જળાશયના મત્સ્યોદ્યોગ કોન્ટ્રાક્ટ માટે ટેન્ડર રજૂ કરવાના ઈચ્છુક હતા. જો કે જવાબ આપનાર સામાવાળાને જુલાઈ ૨૦૦૮ માં જાણવા મળ્યું કે જોકે મત્સ્યોદ્યોગ કોન્ટ્રાક્ટ આપવા માટે ટેન્ડર મંગાવવા જાહેર જાહેરાત બહાર પાડવાની નીતિ હોવા છતાં, હાલના અરજદાર-પરશોત્તમ ઓધવજીભાઈ સોલંકી કે જેઓ તત્કાલીન મત્સ્યોદ્યોગ મંત્રી હતા અને હાલમાં પણ મત્સ્યોદ્યોગ મંત્રી છે તેમણે નીતિ વિરુદ્ધ જઈને અને લાંચ લઈને ખૂબ જ ઓછી કિંમતે જુદા જુદા પક્ષકારોને મત્સ્યોદ્યોગ કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યા છે અને સદર મંત્રીએ મંત્રી (જાહેર સેવક) તરીકે પોતાના હોદ્દાનો દુરુપયોગ અને ગેરઉપયોગ કરીને અપ્રસ્તુત વિચારણાઓ માટે જુદા જુદા પક્ષકારોને ૧૧+૪૭= ૫૮ મત્સ્યોદ્યોગ કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યા છે. તેથી, જવાબ આપનાર સામાવાળાએ જુદા જુદા પક્ષકારોને કોન્ટ્રાક્ટ આપવાના નિર્ણયોને પડકારતાં આ માનનીય અદાલત સમક્ષ સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૫૮/૨૦૦૮ અને

સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૦૯૧૯/૨૦૦૮ દાખલ કરી હતી.

(સી) ૨૯.૯.૨૦૦૮ : આ માનનીય અદાલતે (કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રીમતી આર.એમ. દોશીત અને માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી શરદ ડી. દવે, ન્યાયમૂર્તિઓ, જેઓ તે સમયે હતા) તારીખ ૨૯.૯.૨૦૦૮ ના હુકમ દ્વારા જવાબ આપનાર સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીઓ મંજૂર કરી હતી અને વિવિધ પક્ષકારોને આપવામાં આવેલા માછીમારી લીઝના કોન્ટ્રાક્ટ્સ રદ કર્યા હતા અને તારીખ ૨૫.૨.૨૦૦૪ ની નીતિ મુજબ ટેન્ડર પ્રક્રિયા દ્વારા મત્સ્યોદ્યોગ કોન્ટ્રાક્ટ આપવાનો વધુ નિર્દેશ આપ્યો હતો. આ માનનીય અદાલતે સદર હુકમમાં એવું પણ અવલોકન કર્યું હતું કે કોન્ટ્રાક્ટ્સ મનસ્વી રીતે આપવામાં આવ્યા હતા અને અપ્રસ્તુત વિચારણાઓ માટે કેટલીક મંડળીઓ પર ઉપકાર કરવામાં આવ્યો હતો. તારીખ ૨૯.૨.૨૦૦૮ ના હુકમની નકલ આ સાથે એનેક્સર-આર/૨ તરીકે સામેલ અને નિશાનીત છે.

(ડી) ત્યારબાદ રાજ્ય સરકારની નીતિ મુજબ સૌથી વધુ બોલી લગાવનારને ટેન્ડર પ્રક્રિયા દ્વારા કોન્ટ્રાક્ટ્સ આપવામાં આવ્યા હતા જેના કારણે સરકાર દ્વારા ખૂબ ઊંચી કિંમત મેળવી શકાઈ હતી. જે કિંમતે અરજદારે ગેરકાયદેસર રીતે કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યો હતો તે કિંમત અને નીતિ મુજબ ટેન્ડર પ્રક્રિયા દ્વારા આપવામાં આવેલા કોન્ટ્રાક્ટની કિંમત વચ્ચેનો તફાવત ખૂબ મોટો તફાવત છે અને કરોડો રૂપિયામાં ચાલે છે, અંદાજે ૪૦૦ કરોડ. આમ અરજદાર-મંત્રી અને કૌભાંડમાં સંડોવાયેલા અન્ય

લોકો દ્વારા તેમના અંગત લાભ માટે સરકારી તિજોરીને કરોડો રૂપિયાનું ગુકસાન સહન કરાવવામાં આવ્યું હતું. તેથી, ફરિયાદી-જવાબ આપનાર સામાવાળા અરજદાર-મંત્રી વિરુદ્ધ ફરિયાદ દાખલ કરવા માંગતા હતા.

(ઈ) જો કે અરજદાર-મંત્રી જાહેર સેવક હોવાથી, ફરિયાદીએ સંબંધિત મંત્રી સામે કેસ ચલાવવાની મંજૂરી આપવા માટે ગુજરાત સરકારના મુખ્ય સચિવને ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૯ હેઠળ તારીખ ૨.૧૨.૨૦૦૮ ની અરજી રજૂ કરી હતી અને વિનંતી કરી હતી. જો કે, સરકાર દ્વારા કોઈ નિર્ણય લેવામાં ન આવતાં, ફરિયાદીએ સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલિકેશન નં. ૩૮/૨૦૧૦ દાખલ કરી હતી.

(એફ) ૪.૨.૨૦૧૦ : આ માનનીય અદાલતે (કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી અનંત દવે) હુકમ મળ્યાની તારીખથી ૮ અઠવાડિયાની અંદર ફરિયાદીની અરજીનો નિર્ણય કરવાના નિર્દેશ સાથે સદર અરજીનો નિકાલ કર્યો હતો. તારીખ ૪.૩.૨૦૧૦ ના હુકમની નકલ આ સાથે એનેક્સર-આર/૩ તરીકે સામેલ અને નિશાનીત છે.

(જી) ૨૦.૧૦.૨૦૧૦: ડેપ્યુટી સેક્રેટરીએ મંજૂરી માંગતી ફરિયાદીની અરજી ફગાવી દીધી હતી અને તે રીતે અરજદાર મંત્રી સામે કેસ ચલાવવાની મંજૂરી આપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. તેથી ફરિયાદીને તારીખ ૨૦.૧૦.૨૦૧૦ ના નિર્ણયોને પડકારવા માટે સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલિકેશન નં. ૨૨૨૬/૨૦૧૦ દ્વારા ફરી એકવાર આ માનનીય અદાલતનો આશરો લેવાની ફરજ પડી હતી.

(એચ) ૩૦.૩.૨૦૧૨: આ માનનીય અદાલતે (કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ સુશ્રી હર્ષા દેવાણી) સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૨૨૬/૨૦૧૦ મંજૂર કરી હતી, તારીખ ૨૦.૧૦.૨૦૧૦ નો નિર્ણય કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કર્યો હતો, ફરિયાદીની અરજી પુનઃસ્થાપિત કરી હતી અને કાયદા અનુસાર નવેસરથી અરજીનો નિર્ણય કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. તારીખ ૩૦.૩.૨૦૧૨ ના હુકમની નકલ આ સાથે એનેક્સર-આર/૪ તરીકે સામેલ અને નિશાનીત છે,

(આઈ) ૨૮.૬.૨૦૧૨ : માનનીય અદાલતના નિર્દેશ છતાં, મુખ્ય સચિવે ફરિયાદીને જાણ કરી હતી કે ૨ મંત્રીઓ સામે કેસ ચલાવવા માટે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૯ હેઠળની તેમની અરજી મંત્રી મંડળ દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી છે. તેથી ફરિયાદીએ આ માનનીય અદાલત સમક્ષ કન્ટેમ્પ્ટ માટે એમ.સી.એ. નં. ૧૭૪૫/૨૦૧૦ વાળી કન્ટેમ્પ્ટ પિટિશન દાખલ કરી હતી.

(જે) ૨૬.૭.૨૦૧૨: કન્ટેમ્પ્ટ પિટિશન પેન્ડિંગ હોવા દરમિયાન, ગુજરાતના માનનીય રાજ્યપાલે ફરિયાદીની અરજી મંજૂર કરતો હુકમ પસાર કર્યો હતો અને અરજદાર-મંત્રી સામે કેસ ચલાવવા માટે ફરિયાદીને મંજૂરી આપી હતી. સદર નિર્ણય તારીખ ૩૦.૭.૨૦૧૨ ના રોજ જણાવવામાં આવ્યો હતો. તારીખ ૨૬.૭.૨૦૧૨ ના મંજૂરીના હુકમની નકલ આ સાથે એનેક્સર-આર/એસ તરીકે સામેલ અને નિશાનીત છે.

(કે) ૩૦.૭.૨૦૧૨ : આ માનનીય અદાલતે (કોરમ : માનનીય

ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જયંત પટેલ અને માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી સી.એલ. સોની) માનનીય રાજ્યપાલ દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવતાં કન્ટેમ્પ્ટ પિટિશનનો નિકાલ કર્યો હતો. તારીખ ૩૦.૭.૨૦૧૨ ના હુકમની નકલ આ સાથે એનેક્સર-આર/૬ તરીકે સામેલ અને નિશાનીત છે.

(એલ)૩.૮.૨૦૧૨ : મંજૂરી મેળવવા માટેની લાંબી કાનૂની લડત પછી, આખરે ફરિયાદીએ ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૭, ૮, ૧૩(૧)(એ), ૧૩(૧)(ડી) અને ૧૩(૨) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે સ્પેશિયલ જજ (એ.સી.બી.), ગાંધીનગરની અદાલતમાં ક્રિમિનલ ઈન્કવાયરી કેસ નં. ૧/૨૦૧૨ વાળી ફરિયાદ દાખલ કરી હતી. વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજે તારીખ ૩.૮.૨૦૧૨ ના હુકમ દ્વારા ડી.એસ.પી., ગાંધીનગરને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૨૦૨ સાથે વંચાણે લેતાં ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૭ મુજબ કેસની તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો અને તારીખ ૬.૧૦.૨૦૧૨ સુધીમાં અહેવાલ રજૂ કરવાનો વધુ નિર્દેશ આપ્યો હતો. તારીખ ૩.૮.૨૦૧૨ ના હુકમ સાથેની ફરિયાદની નકલ આ સાથે એનેક્સર-આર/૭ તરીકે સામેલ અને નિશાનીત છે.

૨૦.૫.૨૦૧૩ : વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજ દ્વારા સમય વધારવાના વિવિધ હુકમો આપવામાં આવ્યા હોવા છતાં, તપાસ સત્તામંડળ અહેવાલ રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ જતાં, વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજે તારીખ .૫.૨૦૧૩ ના હુકમ દ્વારા ડી.એસ.પી., ગાંધીનગર પાસેથી તપાસ પાછી ખેંચી લીધી

હતી અને તારીખ ૨૧.૧૧.૨૦૧૩ સુધીમાં અહેવાલ રજૂ કરવાના વધુ નિર્દેશ સાથે તપાસ ડી.જી.પી.(એ.સી.બી.), ગુજરાતને સોંપી હતી. તારીખ ૨૦.૫.૨૦૧૩ ના હુકમની નકલ આ સાથે એનેક્સર-આર/૮ તરીકે સામેલ અને નિશાનીત છે.

(એન) ૩૧.૫.૨૦૧૪: આખરે, ૧ વર્ષ પછી, તપાસ સત્તામંડળે તારીખ ૩૦.૫.૨૦૧૪ નો આખરી અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો જે મુજબ (અહેવાલના પાના નં. ૩૩૦) બ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૩(૧)(ડી) અને કલમ ૧૩(૨) તથા ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૧૦૭ અને કલમ ૧૧૬ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો બન્યાનું જણાવાયું છે. અહેવાલ મુજબ તપાસ દરમિયાન એવું પણ જણાયું છે કે અરજદાર-મંત્રી ઉપરાંત, તત્કાલીન કૃષિ અને મત્સ્યોદ્યોગ મંત્રી શ્રી દિલીપભાઈ સંઘાણી અને અહેવાલમાં ઉલ્લેખિત ૫ ઉચ્ચ કક્ષાના અધિકારીઓ પણ અહેવાલમાં ઉલ્લેખિત ગુનાઓમાં સંડોવાયેલા હોવાનું જણાયું છે. અહેવાલ પહેલેથી જ રેકૉર્ડ પર હોવાથી પુનરાવર્તન અને રેકૉર્ડનો બોજ ટાળવાના હેતુથી તેને અહીં ફરીથી ટાંકવામાં આવ્યો નથી.

(ઓ) ૧૨.૮.૨૦૧૫: અહેવાલને ધ્યાને લેતાં, વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજને અહેવાલમાં ઉલ્લેખિત તમામ વ્યક્તિઓ સામે આગળ વધવા માટે પૂરતા આધારો જણાયા હતા અને તેથી તારીખ ૧૨.૮.૨૦૧૫ ના હુકમ દ્વારા આરોપી નં. ૧ થી ૭ સામે પ્રોસેસ જારી કરી હતી. તારીખ ૧૨.૮.૨૦૧૫ ના હુકમની નકલ આ સાથે એનેક્સર-આર/૮ તરીકે સામેલ અને

નિશાનીત છે.

૬. આમ અરજદાર અને કૌભાંડમાં સંડોવાયેલા અન્ય તમામ વ્યક્તિઓ રાજકીય રીતે ખૂબ જ શક્તિશાળી અને પ્રભાવશાળી વ્યક્તિઓ હોવાથી, ફરિયાદીએ મંજૂરી મેળવવા અને ફરિયાદ દાખલ કરવા માટે પણ ખૂબ લાંબી લડત લડવી પડી હતી. તપાસ દરમિયાન પણ વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજ, ગાંધીનગર દ્વારા આપવામાં આવેલી વિવિધ મુદતો છતાં તપાસ સત્તામંડળ યોગ્ય રીતે તપાસ કરી રહ્યું ન હતું અને અહેવાલ રજૂ કરી રહ્યું ન હતું અને તેથી ફરિયાદીએ વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજને વિવિધ વિનંતીઓ કરવી પડી હતી. આખરે, વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજે પણ તપાસ પાછી ખેંચવાનો હુકમ કર્યો હતો અને તપાસ ડી.જી.પી.(એ.સી.બી.), ગુજરાતને સોંપી હતી જેમણે આખરે તારીખ ૩૧.૫.૨૦૧૪ નો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. આમ ફરિયાદ તારીખ ૩.૮.૨૦૧૨ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને વર્ષ ૨૦૦૮ માં થયેલા કૌભાંડના કેસમાં લગભગ ૨ વર્ષ પછી તારીખ ૩.૫.૨૦૧૪ ના રોજ અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. આમ, શક્તિશાળી અને રાજકીય રીતે પ્રભાવશાળી લોકો સંડોવાયેલા હોવાથી, ફરિયાદી માત્ર સદર કૌભાંડનો પર્દાફાશ કરવા માટે ફરિયાદ દાખલ કરવાના કારણે જ અતિશય મુશ્કેલીઓનો સામનો કરી રહ્યા છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે એ નોંધવું પ્રસ્તુત છે કે અરજદાર-મંત્રી સામે ફરિયાદ દાખલ કર્યા પછી, ફરિયાદી અને તેમના પરિવારના સભ્યો સામે જુદા જુદા પોલીસ સ્ટેશનોમાં જુદા જુદા કહેવાતા ગુનાઓ માટે ૧૪

ખોટી ફરિયાદો નોંધવામાં આવી છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ફરિયાદી પર હાલનો કેસ પાછો ખેંચવા દબાણ કરવા માટે સરકારી તંત્રનો દુરુપયોગ કરવામાં આવ્યો હોવાનું જણાય છે. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અરજદાર આ માનનીય અદાલત પાસેથી કોઈ રાહત મેળવવા માટે હકદાર નથી.

૭. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આ અંગત લાભ માટે સરકારી તિજોરીને કરોડો રૂપિયાનું નુકસાન પહોંચાડવાના મોટા કૌભાંડનો કેસ છે. આ સરકારી તિજોરી કે જે જાહેર નાણાં છે તેને મોટા પાયે આવકનું નુકસાન પહોંચાડીને પોતાના અંગત લાભ માટે મંત્રીઓ અને ઉચ્ચ કક્ષાના અધિકારીઓ (જાહેર સેવક) દ્વારા હોદ્દાનો દુરુપયોગ અને ગેરઉપયોગ કરવાનો કેસ પણ છે.

૮. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજે તમામ પ્રક્રિયાઓનું પાલન કર્યું છે અને વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજ દ્વારા અનુસરવામાં આવેલી પ્રક્રિયામાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા નથી. તપાસ સત્તામંડળે વિગતવાર તપાસ કર્યા પછી ૩૯૯ પાનામાં ચાલતો અહેવાલ દસ્તાવેજી પુરાવાઓ સાથે રજૂ કર્યો છે જેને ટ્રાયલ દરમિયાન ધ્યાને લેવાના અને તપાસવાના છે તેથી અરજદાર ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૪૮૨ હેઠળ આ માનનીય અદાલતની અસાધારણ સત્તાનો આશરો લેવા માટે હકદાર નથી. તપાસ સત્તામંડળ દ્વારા અહેવાલ સાથે રજૂ કરવામાં આવેલા આ વિશાળ રેકૉર્ડ્સ છે અને

તેથી તપાસ સત્તામંડળ દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલા અને રજૂ કરાયેલા અહેવાલ અને દસ્તાવેજ પુરાવાઓને ધ્યાને લેતાં, હાલની રદ્દીકરણ અરજી ટકવાપાત્ર નથી.”

૨૯. ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, ફરિયાદી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભદ્ર અરજ કરશે કે કોઈપણ અરજીમાં કોઈ તથ્ય ન હોવાથી, તેને ફગાવી દેવામાં આવે.

● સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૮૯૭૧/૨૦૧૭:

૩૦. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની આ રિટ અરજી શ્રી સોલંકી દ્વારા નીચે મુજબની દાદ સાથે દાખલ કરવામાં આવી છે:

“એ. આપ નામદાર મહેરબાની કરીને આ સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન દાખલ કરી મંજૂર કરશો.

બી. આપ નામદાર મહેરબાની કરીને ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૭, ૮, ૧૩(૧)(એ), ૧૩(૧)(ડી) અને ૧૩(૨) હેઠળ તહોમતનામું ઘડવા માટે જવાબ આપવા સાડુ સ્પેશિયલ કેસ (એસીબી) નં. ૪/૨૦૧૫ માં એડિશનલ સેશન્સ એન્ડ સ્પેશિયલ જજ, ગાંધીનગર દ્વારા જારી કરાયેલ સમન્સરદ કરશો.

સી. હાલની અરજી દાખલ થવા, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ બાકી હોય ત્યાં સુધી આપ નામદાર મહેરબાની કરીને એડિશનલ સેશન્સ એન્ડ સ્પેશિયલ જજ, ગાંધીનગર સમક્ષ પેઝિંગ સ્પેશિયલ કેસ (એસીબી) નં.

૪/૨૦૧૫ ની આગળની કાર્યવાહી પર સ્ટે આપશો;

ડી. હાલની અરજી દાખલ થવા, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ બાકી હોય ત્યાં સુધી આપ નામદાર મહેરબાની કરીને એડિશનલ સેશન્સ એન્ડ સ્પેશિયલ જજ, ગાંધીનગર સમક્ષ પેઝિંગ સ્પેશિયલ કેસ (એસીબી) નં.

૪/૨૦૧૫ ની કાર્યવાહીમાં અરજદારની અંગત હાજરીમાંથી મુક્તિ આપશો;

ઈ. આપ નામદાર ન્યાયના હિતમાં યોગ્ય અને ઉચિત જણાય તેવા અન્ય અને વિશેષ હુકમો પસાર કરવાની મહેરબાની કરશો.”

૩૧. એવું જણાય છે કે સદર અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૫ ને ધ્યાને લેતાં, સ્પેશિયલ જજે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા વોરંટ કેસોની ટ્રાયલ માટે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪ નો ૨) દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કરવાનું રહે છે. આવા સંજોગોમાં, સ્પેશિયલ જજે સી.આર.પી.સી. ની અનુક્રમે કલમ ૨૪૪ અને ૨૪૫ ની જોગવાઈઓ અનુસાર તહોમતપૂર્વકના પુરાવા નોંધવાનું શરૂ કર્યું છે. તે હેતુ માટે, રિટ અરજદારને સમન્સ જારી કરવામાં આવ્યા હતા. પ્રથમદર્શી રીતે, એવું જણાય છે કે રિટ અરજદારને એ ખાતરી કરવા માટે સમન્સ જારી કરવામાં આવ્યા હતા કે શું તેઓ તહોમતપૂર્વકના તબક્કે ફરિયાદી દ્વારા તપાસવામાં આવી રહેલા સાક્ષીઓની ઉલટતપાસ કરવા માંગે છે કે કેમ. જ્યાં સુધી આ રિટ અરજીનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, મને તેને ગ્રાહ્ય રાખવા માટે કોઈ સારું કારણ જણાતું નથી. જો રિટ અરજદાર તહોમતપૂર્વકના પુરાવા નોંધવાના તબક્કે સાક્ષીઓની ઉલટતપાસ કરવા માંગતા હોય, તો તેમના માટે તેમ કરવા

હંમેશા મુક્ત છે. જો કે, રિટ અરજદાર અધિકારના ભાગરૂપે એવો દાવો કરી શકે નહીં કે જ્યાં સુધી તહોમત ઘડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેમને અદાલત સમક્ષ હાજર થવા માટે કહેવું જોઈએ નહીં. આજની તારીખે, તેઓ આરોપી છે. જો તેઓ અદાલત સમક્ષ પોતાની અંગત હાજરીમાંથી મુક્તિ ઈચ્છતા હોય, તો તેઓ હંમેશા સી.આર.પી.સી. ની જોગવાઈઓ હેઠળ આ સંદર્ભમાં યોગ્ય અરજી કરી શકે છે.

● વિશ્લેષણ:

૩૨. પક્ષકારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરના સાધનો ધ્યાને લીધા પછી, મારી વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું નીચેની અદાલતે સદર અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની જોગવાઈઓ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે રિટ અરજદાર સામે પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરવામાં કોઈ ભૂલ કરી છે કે કેમ.

૩૩. બંને પક્ષે રજૂ કરવામાં આવેલી સામસામેની દલીલો તરફ આગળ વધતાં પહેલાં, જ્યાં સુધી સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૨ નો સંબંધ છે ત્યાં સુધી મારે કાયદાની સ્થિતિ તપાસવી આવશ્યક છે.

● સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસનો વ્યાપ:

૩૪. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૨ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૨૦૨. પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરવાનું મુલતવી રાખવું.

(૧) કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટ, જે ગુનાની સંજ્ઞા લેવા માટે તેઓ અધિકૃત હોય

અથવા જે કલમ ૧૯૨ હેઠળ તેમને સોંપવામાં આવ્યો હોય તેવા ગુનાની ફરિયાદ મળતાં, જો તેઓ યોગ્ય માને તો, આરોપી સામે પ્રોસેસ જારી કરવાનું મુલતવી રાખી શકે છે, અને આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે કે નહીં તે નક્કી કરવાના હેતુ માટે કાં તો પોતે કેસની તપાસ કરી શકે છે અથવા પોલીસ અધિકારી દ્વારા અથવા તેઓ યોગ્ય માને તેવી અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે: પરંતુ તપાસ માટેનો આવો કોઈ નિર્દેશ આપવામાં આવશે નહીં, --

(એ) જ્યાં મેજિસ્ટ્રેટને જણાય કે જે ગુનાની ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે માત્ર સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા જ ટ્રાયેબલ છે; અથવા

(બી) જ્યાં ફરિયાદ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવી ન હોય, સિવાય કે ફરિયાદી અને હાજર રહેલા સાક્ષીઓ (જો કોઈ હોય તો) ની કલમ ૨૦૦ હેઠળ સોગંદ પર તપાસ કરવામાં આવી હોય.

(૨) પેટા-કલમ (૧) હેઠળની તપાસમાં, જો મેજિસ્ટ્રેટ યોગ્ય માને તો, સોગંદ પર સાક્ષીઓની જુબાની લઈ શકે છે:

પરંતુ જો મેજિસ્ટ્રેટને જણાય કે જે ગુનાની ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે માત્ર સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા જ ટ્રાયેબલ છે, તો તેઓ ફરિયાદીને તેમના તમામ સાક્ષીઓ રજૂ કરવા કહેશે અને સોગંદ પર તેમની તપાસ કરશે.

(૩) જો પેટા-કલમ (૧) હેઠળની તપાસ પોલીસ અધિકારી ન હોય તેવી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવે છે, તો તેમની પાસે તે તપાસ માટે વોરંટ વિના ધરપકડ કરવાની સત્તા સિવાય પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ

અધિકારીને આ સંહિતા દ્વારા આપવામાં આવેલી તમામ સત્તાઓ રહેશે.”

૩૫. સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસ એ ટ્રાયલના સ્વરૂપની નથી કારણ કે કાયદામાં કોઈપણ ગુનાના સંબંધમાં માત્ર એક જ ટ્રાયલ હોઈ શકે છે અને તે ટ્રાયલ આરોપીને પ્રોસેસ જારી કરવામાં આવ્યા પછી જ શરૂ થઈ શકે છે. આવી કાર્યવાહી કડક રીતે ફરિયાદી અને આરોપી વચ્ચેની કાર્યવાહી નથી. જે વ્યક્તિ સામે ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવે છે તે જ્યાં સુધી તેની સામે પ્રોસેસ જારી કરવાનો નિર્ણય ન લેવાય ત્યાં સુધી આરોપી બનતી નથી. જો તે સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળની કાર્યવાહીમાં ભાગ લે છે તો પણ, તે આરોપી તરીકે નહીં, પરંતુ જનતાના એક સભ્ય તરીકે તેમ કરે છે. સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસનો ઉદ્દેશ્ય એ હકીકતની ખાતરી કરવાનો છે કે શું ફરિયાદનો કોઈ માન્ય આધાર છે જેની સામે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે વ્યક્તિ સામે પ્રોસેસ જારી કરવાની માંગ કરે છે કે પછી તે પાયાવિહોણી છે જેના પર કોઈ પગલાં લેવાની જરૂર નથી. જે વ્યક્તિ સામે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તેના દોષિત હોવા કે અન્યથા હોવા અંગે આ કલમમાં કોઈ નિર્ણય લેવાની જરૂર નથી. આવી વ્યક્તિને કાયદેસર રીતે સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળની કાર્યવાહીમાં ભાગ લેવા માટે બોલાવી પણ શકાતી નથી. આ કાર્યવાહીના સ્વરૂપની સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા તેના બે કેસોમાં સંપૂર્ણ ચર્ચા કરવામાં આવી છે, એટલે કે, (૧) વાડીલાલ પંચાલ વિ. દત્તાત્રય દુલાજી ચડીગાંવકર, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ એસ.સી. ૧૧૧૩ અને (૨) ચંદ્ર દેવ સિંઘ વિ. પ્રકાશ ચંદ્ર બોઝ, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ એસ.સી. ૧૪૩૦, જેમાં પૂર્વ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૨૦૨ વિચારણા

માટે ઉપસ્થિત થઈ હતી. હાલની કલમ ૨૦૨ એ પૂર્વ કલમ ૨૦૨ નું મૂળભૂત પુનરાવર્તન હોવાથી, તે કલમ હેઠળની કાર્યવાહીના સ્વરૂપ અંગે સર્વોચ્ચ અદાલતે ઉપરોક્ત બે નિર્ણયોમાં કરેલા અવલોકનોને હાલની સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળની કાર્યવાહીને નિયંત્રિત કરતા તરીકે સ્વીકારવા પડશે.

૩૬. તેમ છતાં, હાલની કલમ ૨૦૨ (૧) માં કરવામાં આવેલા ફેરફારો પૈકી બે ફેરફારો ધ્યાન આપવા યોગ્ય છે. જૂની સંહિતાની કલમ ૨૦૨(૧) માં જ્યાં મેજિસ્ટ્રેટે જેની સામે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે વ્યક્તિની હાજરી ફરજિયાત કરવા માટે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાનું મુલતવી રાખવાનો નિર્ણય કર્યો હોય ત્યાં તેમણે આવા નિર્ણયના સમર્થનમાં લેખિતમાં કારણો નોંધવાના રહેતા હતા. હાલની કલમ હેઠળ તે જવાબદારી હવે રહી નથી. બીજું, જૂની સંહિતાની કલમ ૨૦૨(૧) હેઠળ તપાસ હાથ ધરવાનો હેતુ 'ફરિયાદનું સત્ય કે અસત્ય નક્કી કરવાનો' હોવાનું જણાવાયું હતું. નવી કલમ હેઠળ વિચારાયેલ તપાસ એ આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે કે નહીં તે નક્કી કરવાના હેતુ માટે છે. અત્યારે કરવામાં આવેલ સુધારો કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસના હેતુને સ્પષ્ટપણે બહાર લાવે છે, જોકે પૂર્વ કલમમાં વપરાયેલા શબ્દો પણ અદાલતો દ્વારા તે જ રીતે સમજવામાં આવ્યા હતા જે રીતે હાલની કલમ ઘડવામાં આવી છે. આમ આ કલમને કલમ ૨૦૩ ની ભાષા સાથે સુસંગત કરવામાં આવી છે જે મેજિસ્ટ્રેટને જો તેમનો એવો અભિપ્રાય હોય કે 'આગળ વધવા માટે કોઈ પૂરતો આધાર નથી' તો ફરિયાદ ફગાવી દેવાની સત્તા આપે છે. કલમ ૨૦૨ માં પછીના ફેરફારનો ઉદ્દેશ્ય લો કમિશનના ૪૧ મા અહેવાલમાં જોવા મળે છે જેણે નીચે મુજબનો અભિપ્રાય

આપ્યો હતો:

“૧૬.૯. કલમ ૨૦૨ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવે છે કે વધુ પૂછપરછ અથવા તપાસ એ ફરિયાદનું સત્ય કે અસત્ય નક્કી કરવાના હેતુ માટે છે”. અમે આને અયોગ્ય માનીએ છીએ, કારણ કે ફરિયાદનું સત્ય કે અસત્ય તે તબક્કે નક્કી કરી શકાતું નથી; તેમજ જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ આરોપીને સમન્સ પાઠવવાનો નિર્ણય કરે છે ત્યારે તેમની સમક્ષની ફરિયાદ સાચી છે તેમ કહેવું મેજિસ્ટ્રેટ માટે શક્ય નથી. વાસ્તવિક હેતુ એ ખાતરી કરવાનો છે કે શું ‘આગળ વધવા’ માટેના આધારો અસ્તિત્વમાં છે કે નહીં, જે અભિવ્યક્તિ વાસ્તવમાં કલમ ૨૦૩ માં વપરાયેલ છે. તેથી અમે માનીએ છીએ કે કલમ ૨૦૨ ની ભાષા કલમ ૨૦૩ ની ભાષા સાથે સુસંગત હોવી જોઈએ, અને અમે તે મુજબ યોગ્ય શબ્દ ફેરફારો કર્યા છે.” (જુઓ એસ.એસ. ખન્ના વિ. ચીફ સેક્રેટરી, પટના, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૩ એસ.સી. ૫૯૫)

૩૭. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસનો વ્યાપ અત્યંત મર્યાદિત છે—માત્ર એ ખાતરી કરવા પૂરતો મર્યાદિત છે કે (૧) ફરિયાદી દ્વારા અદાલત સમક્ષ મૂકવામાં આવેલા સાધનો પર આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે કે નહીં; (૨) પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરવા માટે પ્રથમદર્શી કેસ બન્યો છે કે નહીં તે શોધી કાઢવાના મર્યાદિત હેતુ માટે; અને (૩) આરોપીનો કોઈપણ બચાવ હોઈ શકે છે તેના પર બિલકુલ ધ્યાન આપ્યા વિના કેવળ ફરિયાદીના દ્રષ્ટિકોણથી પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, એ સુસ્થાપિત છે કે કલમ ૨૦૨

હેઠળની કાર્યવાહીમાં, આરોપીનું કોઈ અધિકાર ક્ષેત્ર નથી અને તેની સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ થવો જોઈએ કે નહીં તે પ્રશ્ન પર તેને સાંભળવાનો કોઈ હક નથી.

૩૮. સર્વોચ્ચ અદાલતે, શ્રીમતી નાગવવા વિ. વીરના શિવલિંગપ્પા કોંજલગી અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસ.સી. ૧૯૪૭ ના કેસમાં, સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસના સાચા વ્યાપને ખૂબ જ સંક્ષિપ્તમાં સમજાવ્યો છે. હું સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા સંબંધિત અવલોકનો ટાંકી શકું છું.

“આ અદાલતના નિર્ણયોની લાંબી શૃંખલા દ્વારા એ સુસ્થાપિત છે કે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાના તબક્કે મેજિસ્ટ્રેટ મુખ્યત્વે ફરિયાદમાં કરાયેલા આક્ષેપો અથવા તેના સમર્થનમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવા સાથે સંબંધ ધરાવે છે અને તેમણે માત્ર પ્રથમદર્શી રીતે સંતોષ મેળવવાનો હોય છે કે શું આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પૂરતા આધારો છે કે નહીં. કેસના ગુણદોષની વિગતવાર ચર્ચામાં ઉતરવું તે મેજિસ્ટ્રેટનું કાર્યક્ષેત્ર નથી તેમજ હાઈકોર્ટ તેની પુનરીક્ષણ હકૂમતમાં આ બાબતમાં જઈ શકે નહીં જે ખૂબ જ મર્યાદિત છે.

ચંદ્ર દેવ સિંઘ વિ. પ્રકાશ ચંદ્ર બોઝ (૧) માં આ અદાલતે બાબતની સંપૂર્ણ વિચારણા કર્યા પછી નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“અદાલતોએ આ કેસોમાં એ પણ ધ્યાન દોર્યું છે કે મેજિસ્ટ્રેટે જે જોવાનું છે તે એ છે કે શું ફરિયાદીના આક્ષેપોના સમર્થનમાં પુરાવા છે અને નહીં કે દોષિત ઠરાવવા માટે પુરાવા પૂરતા છે કે કેમ. આમાંના કેટલાક કેસોમાં

વિદ્વાન જજોએ એ અવલોકન કરવા માટે ઘણી મહેનત કરી છે કે કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસને ટ્રાયલ સાથે સરખાવી શકાય નહીં જે પ્રોસેસ જારી થયા પછી જ થઈ શકે છે, અને માત્ર એક જ ટ્રાયલ હોઈ શકે છે. કોઈ શંકા નથી કે, કલમ ૨૦૨ ની પેટા-કલમ (૧) માં જણાવ્યા મુજબ, તપાસનો ઉદ્દેશ્ય ફરિયાદનું સત્ય કે અસત્ય નક્કી કરવાનો છે, પરંતુ તપાસ કરનાર મેજિસ્ટ્રેટે તપાસ વખતે પોતાની સમક્ષ કરાયેલા નિવેદનોની આંતરિક ગુણવત્તાના સંદર્ભમાં જ આ કરવાનું રહેશે જેનો સ્વાભાવિક અર્થ ફરિયાદ પોતે, ફરિયાદી દ્વારા સોગંદ પર કરાયેલું નિવેદન (૧) (૧૯૬૪) ૧ એસ.સી.આર. ૬૩૯, ૬૪૮ ૧૨૭ અને ફરિયાદીના કહેવાથી તપાસવામાં આવેલી વ્યક્તિઓ દ્વારા તેમની સમક્ષ કરાયેલા નિવેદનો થશે.”

કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૨૦૨ નો વ્યાપ અને મર્યાદા દર્શાવતા આ અદાલતે વાડીલાલ પંચાલ વિ. દત્તાત્રય દુલાજી ઘાડીગાંવકર અને અન્ય (૧) માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“કલમ ૨૦૨ જણાવે છે કે મેજિસ્ટ્રેટ, જો તેઓ યોગ્ય માને તો, લેખિતમાં નોંધવાના કારણોસર, જેની સામે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે વ્યક્તિની હાજરી ફરજિયાત કરવા માટે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાનું મુલતવી રાખી શકે છે અને ફરિયાદનું સત્ય કે અસત્ય નક્કી કરવાના હેતુ માટે તપાસનો નિર્દેશ આપી શકે છે; બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આ કલમ હેઠળની તપાસનો વ્યાપ પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાના પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે ફરિયાદનું સત્ય કે અસત્ય શોધી કાઢવા પૂરતો મર્યાદિત છે. તપાસ ફરિયાદનું સત્ય કે

અસત્ય નક્કી કરવાના હેતુ માટે છે; એટલે કે, ફરિયાદના સમર્થનમાં પુરાવા છે કે કેમ તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે જેથી પ્રોસેસ જારી કરવાનું અને સંબંધિત વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી શરૂ કરવાનું વાજબી ઠરે. આ કલમ એવું કહેતી નથી કે જે વ્યક્તિ સામે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તેના દોષિત હોવા કે અન્યથા હોવાનો નિર્ણય કરવા માટે તે તબક્કે નિયમિત ટ્રાયલ ચોજવી જોઈએ; કારણ કે જે વ્યક્તિ સામે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તેને તેની સામે કરાયેલા આરોપનો જવાબ આપવા માટે કાયદેસર રીતે ત્યારે જ બોલાવી શકાય છે જ્યારે પ્રોસેસ જારી કરવામાં આવે અને તેના પર ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવે.”

આમ આ અદાલતના બે નિર્ણયો પરથી સ્પષ્ટ થશે કે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસનો વ્યાપ અત્યંત મર્યાદિત છે— માત્ર ફરિયાદમાં કરાયેલા આક્ષેપોના સત્ય કે અસત્યની ખાતરી કરવા પૂરતો મર્યાદિત છે—(૧) અદાલત સમક્ષ ફરિયાદ દ્વારા મૂકવામાં આવેલા સાધનો પર. (૨) પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવા માટે પ્રથમદર્શી કેસ બન્યો છે કે નહીં તે શોધી કાઢવાના મર્યાદિત હેતુ માટે; અને (૩) આરોપીનો કોઈપણ બચાવ હોઈ શકે છે તેના પર બિલકુલ ધ્યાન આપ્યા વિના કેવળ ફરિયાદીના દ્રષ્ટિકોણથી પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે. વાસ્તવમાં એ સુસ્થાપિત છે કે કલમ ૨૦૨ હેઠળની કાર્યવાહીમાં આરોપીનું કોઈ અધિકાર ક્ષેત્ર નથી અને તેની સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ થવો જોઈએ કે નહીં તે પ્રશ્ન પર તેને સાંભળવાનો કોઈ હક નથી.

શ્રી ભંડારેએ “ફરિયાદનું સત્ય કે અસત્ય” શબ્દો પર ખૂબ ભાર મૂક્યો હતો અને દલીલ કરી હતી કે ફરિયાદ ખોટી છે કે નહીં તે નક્કી કરવામાં અદાલત કેસની વ્યાપક સંભાવનાઓ અથવા પુરાવામાં દેખાતી આંતરિક ખામીઓના પ્રશ્નમાં જઈ શકે છે. એ સાચું છે કે પ્રોસેસ જારી કરવો જોઈએ કે નહીં તે અંગેના નિર્ણય પર પહોંચવામાં મેજિસ્ટ્રેટ ફરિયાદના મુખ પર અથવા આક્ષેપોના સમર્થનમાં ફરિયાદી દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓમાં દેખાતી સ્વાભાવિક અસંભવિતતાઓને ધ્યાનમાં લઈ શકે છે પરંતુ આરોપીને દોષિત ઠરાવવાની સંભાવના અને તેની સામે પ્રથમદર્શી કેસની સ્થાપના વચ્ચે ખૂબ જ પાતળી ભેદરેખા હોવાનું જણાય છે. આ બાબતમાં મેજિસ્ટ્રેટને નિર્વિવાદ વિવેકબુદ્ધિ આપવામાં આવી છે અને વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ તેમના દ્વારા ન્યાયિક રીતે થવો જોઈએ. એકવાર મેજિસ્ટ્રેટે પોતાની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી લીધા પછી, મેજિસ્ટ્રેટની વિવેકબુદ્ધિના સ્થાને પોતાની વિવેકબુદ્ધિ મૂકવી અથવા જો ફરિયાદના આક્ષેપો સાબિત થાય તો આખરે આરોપીને દોષિત ઠરાવવામાં પરિણમશે કે નહીં તે શોધી કાઢવાના હેતુથી કેસની ગુણદોષ પર તપાસ કરવી તે હાઈકોર્ટ કે આ અદાલત માટે પણ યોગ્ય નથી. અમારા મતે, આ વિચારણાઓ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસના વ્યાપ અને ક્ષેત્રથી તદ્દન અજાણી છે જે સંહિતાની કલમ ૨૦૪૨ હેઠળના હુકમમાં પરિણમે છે. આમ સલામત રીતે એવું માની શકાય કે નીચેના કેસોમાં આરોપી સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરતો મેજિસ્ટ્રેટનો હુકમ ૨૬

કરી શકાય છે:

(૧) જ્યાં ફરિયાદમાં કરાયેલા આક્ષેપો અથવા તેના સમર્થનમાં નોંધાયેલા સાક્ષીઓના નિવેદનો તેના મૂળ સ્વરૂપે લેતાં આરોપી સામે કોઈ કેસ બનતો નથી અથવા ફરિયાદ આરોપી સામે જે આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે તે ગુનાના આવશ્યક તત્વો છતી કરતી નથી;

(૨) જ્યાં ફરિયાદમાં કરાયેલા આક્ષેપો સ્પષ્ટપણે વાહિયાત અને સ્વાભાવિક રીતે અસંભવિત હોય જેથી કોઈપણ શાણી વ્યક્તિ ક્યારેય એવા તારણ પર પહોંચી શકે નહીં કે આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે;

(૩) જ્યાં પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવામાં મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલ વિવેકબુદ્ધિ લહેરી અને મનસ્વી હોય જે કાં તો કોઈ પુરાવા પર અથવા સંપૂર્ણપણે અપ્રસ્તુત કે અગ્રાહ્ય હોય તેવા સાધનો પર આધારિત હોય; અને

(૪) જ્યાં ફરિયાદ મૂળભૂત કાનૂની ખામીઓથી પીડાતી હોય, જેમ કે મંજૂરીનો અભાવ, અથવા કાયદેસર રીતે સક્ષમ સત્તામંડળ દ્વારા ફરિયાદની ગેરહાજરી અને તેવું બીજું.

અમારા દ્વારા ઉદ્દેખિત કેસો કેવળ દ્રષ્ટાંતરૂપ છે અને તે આકસ્મિકતાઓને દર્શાવવા માટે પૂરતી માર્ગદર્શિકા પૂરી પાડે છે જ્યાં હાઈકોર્ટ કાર્યવાહી રદ કરી શકે છે.

ખરેખર જો આરોપી દ્વારા રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજો કે પુરાવાઓને મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા લેવાની મંજૂરી આપવામાં આવે તો કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસને સંપૂર્ણ ટ્રાયલમાં ફેરવવી પડશે જે તે હેતુને જ પરાસ્ત કરશે જેના માટે આ કલમ ઘડવામાં આવી છે. મેજિસ્ટ્રેટના હુકમને રદ કરવામાં હાઈકોર્ટ કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસના મર્યાદિત વ્યાપને ધ્યાનમાં લેવામાં સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ રહી છે. મેજિસ્ટ્રેટના હુકમનું અવલોકન કર્યા પછી અમને તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલી કોઈ કાયદાકીય ભૂલ જણાતી નથી. મેજિસ્ટ્રેટે પોતાની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કર્યો છે અને પોતાના તારણ માટે પ્રતીતિકારક કારણો આપ્યા છે. કારણો સારા હતા કે ખરાબ, પૂરતા હતા કે અપૂરતા, તે એવી બાબત નથી કે જેની પુનરીક્ષણમાં હાઈકોર્ટ દ્વારા તપાસ થઈ શકી હોત. અમે એ અવલોકન કરવા માટે મજબૂર છીએ કે હાઈકોર્ટે પોતાના અધિકારક્ષેત્રની બહાર જઈને એક શ્રમસાધ્ય ચુકાદો લખ્યો જેમાં આરોપીઓએ ફાઈલ કરેલા દસ્તાવેજો પરથી દેખાતા કેસના કેટલાક પાસાઓને પ્રકાશિત કર્યા જેને ફાઈલ કરવા માટે તેઓ હકદાર ન હતા અને જેને કાયદામાં ધ્યાને લેવાનો કોઈ અધિકાર ન હતો.”

૩૯. આમ, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઉપરોક્ત સંદર્ભિત નિર્ણયમાં ખૂબ જ સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે જો મેજિસ્ટ્રેટે પોતાની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કર્યો હોય અને પોતાના તારણ માટે પ્રતીતિકારક કારણો આપ્યા હોય, તો તે કારણો સારા છે કે ખરાબ, પૂરતા છે કે અપૂરતા તે પ્રશ્નમાં હાઈકોર્ટે જવું જોઈએ નહીં.

૪૦. તે જ સમયે, એ પણ એટલું જ સાચું છે કે સમન્સ પહેલાંના પુરાવા પરથી

કોઈ ગુનો બનતો ન હોય ત્યારે ફોજદારી કાર્યવાહી ચાલુ રાખવાની મંજૂરી આપવી તે અદાલતની પ્રક્રિયાના દુરુપયોગ સમાન ગણાશે. નિર્વિવાદપણે, ન્યાયિક પ્રક્રિયા દમન કે બિનજરૂરી સતામણીનું સાધન ન હોવી જોઈએ. અદાલતે પોતાની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવામાં સાવચેત અને ન્યાયિક રહેવું જોઈએ અને પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરતાં પહેલાં તમામ સંબંધિત હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ જેથી તે ખાનગી ફરિયાદીના હાથમાં બદલો લેવા માટે વ્યક્તિઓને બિનજરૂરી રીતે હેરાન કરવાનું સાધન ન બની જાય.

૪૧. પી.એસ. મહેરહોમજી વિ. કે.ટી. વિજય કુમાર અને અન્ય, (૨૦૧૫) ૧ એસ.સી.સી. ૭૮૮ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ફક્ત ૧૫ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“જ્યાં સુધી આઈપીસીની કલમ ૪૮૮ હેઠળના ગુનાનો આક્ષેપ કરતી ફરિયાદનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, જો આક્ષેપોની વિચારણા કરતાં ફરિયાદને સોગંદ પર ફરિયાદીના નિવેદનનું સમર્થન મળતું હોય અને ગુનાના જરૂરી તત્વો બહાર આવતા હોય, તો હાઈકોર્ટે સામાન્ય રીતે સંજ્ઞાન લેવાના હુકમમાં દખલ કરવી જોઈએ નહીં.”

૪૨. ધનલક્ષ્મી વિ. આર. પ્રસન્ના કુમાર, (૧૯૯૦) સપ્લીમેન્ટરી એસ.સી.સી. ૬૮૬ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતની ત્રણ જજોની બેંચે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

‘કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૪૮૨ હાઈકોર્ટને અદાલતની પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ રોકવા માટે પોતાની અંતર્ગત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાની સત્તા આપે છે. ફરિયાદ પર શરૂ કરાયેલી કાર્યવાહીમાં કાર્યવાહી

રદ કરવા માટેની અંતર્ગત સત્તાનો ઉપયોગ માત્ર તેવા કેસોમાં જ જરૂરી બને છે જ્યાં ફરિયાદ કોઈ ગુનો જાહેર કરતી નથી અથવા ક્ષુલ્લક, કનડગતવાળી કે દમનકારી હોય. જો ફરિયાદમાં દર્શાવેલ આક્ષેપો મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા જે ગુનાની સંજ્ઞા લેવામાં આવી છે તે ગુનો બનાવતા ન હોય તો કલમ ૪૮૨ હેઠળની અંતર્ગત સત્તાઓના ઉપયોગથી તેને રદ કરવા માટે હાઈકોર્ટ મુક્ત છે. જો કે, કેસ સજામાં પરિણમશે કે નહીં તે શોધી કાઢવા માટે ટ્રાયલ પહેલાં કેસનું ઝીલાવટભર્યું વિશ્લેષણ હોવું જરૂરી નથી. ફરિયાદને સંપૂર્ણ રીતે વાંચવી આવશ્યક છે. જો ફરિયાદીના સોગંદ પરના નિવેદનના સંદર્ભમાં આક્ષેપોની વિચારણા કરતાં એવું જણાય કે ગુના/ગુનાઓના તત્વો બહાર આવે છે, અને ફરિયાદ બદલાનતવાળી, ક્ષુલ્લક કે કનડગતવાળી હોવાનું દર્શાવવા માટે કોઈ સામગ્રી નથી. તેવા સંજોગોમાં હાઈકોર્ટ દ્વારા દખલગીરી માટે કોઈ ઓચિત્ય રહેશે નહીં.’

૪૩. ચાંદ ધવન વિ. જવાહર લાલ, (૧૯૯૨) ૩ એસ.સી.સી. ૩૧૭ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે, સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૪૮૨ હેઠળ હાઈકોર્ટની સત્તા અને ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવાની વિચારણા કરતી વખતે અવલોકન કર્યું હતું કે જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ ગુનાની સંજ્ઞા લેવાના તબક્કે કાર્યવાહી રદ કરવા માટે હાઈકોર્ટને પોતાની હકૂમતનો ઉપયોગ કરવા વિનંતી કરવામાં આવે છે, ત્યારે હાઈકોર્ટ આક્ષેપો દ્વારા માર્ગદર્શિત થાય છે, કે શું ફરિયાદ અથવા ચાર્જશીટમાં દર્શાવેલા તે આક્ષેપો કાયદામાં કોઈ ગુનો બનાવતા નથી અથવા છતી કરતા નથી અને શું તે સંજોગોમાં ફોજદારી કાર્યવાહીનો આશરો લેવો એ અદાલતની

પ્રક્રિયાના દુરુપયોગ સમાન થશે કે નહીં.

જજ. રાધે શ્યામ ખેમકા વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર, (૧૯૯૩) ૩ એસ.સી.સી. ૫૪ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ફરીથી ઠરાવ્યું હતું:

“ભારત સરકારના ડેપ્યુટી સેક્રેટરી દ્વારા સીબીઆઈને કરવામાં આવેલી ફરિયાદમાં એ દર્શાવવા માટે વિવિધ સંજોગોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે અપીલકર્તાઓ કોઈ વ્યવસાય કરવાનો ઇરાદો ધરાવતા ન હતા. સ્ટોક એક્સચેન્જ, કલકત્તા દ્વારા અરજી ફગાવી દેવા છતાં, તેઓએ અપ્રામાણિક ઇરાદા સાથે અરજદારોના શેરના નાણાં પોતાની પાસે રાખી મૂક્યા હતા. તે આક્ષેપોની સીબીઆઈ દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી હતી અને આખરે ચાર્જશીટ રજૂ કરવામાં આવી છે. તે ચાર્જશીટના આધારે સંજ્ઞાન લેવામાં આવી છે. આવી પરિસ્થિતિમાં અપીલકર્તાઓ સામે પેન્ડિંગ રહેલી કાર્યવાહીને માત્ર એવા આધારે રદ કરવી કે શેર માટેના અરજદારો કંપનીઝ એક્ટની જોગવાઈઓનો આશરો લેવા માટે મુક્ત હતા, તે સ્વીકારી શકાય નહીં. પ્રકરણ પોતે ખુલે તે પહેલાં જ તેને બંધ કરવાનો અપીલકર્તાઓ તરફનો આ એક નિર્રર્થક પ્રયાસ છે. ફરિયાદપક્ષ વતી રજૂ કરાયેલા સાધનો પરથી અપીલકર્તાઓએ અપ્રામાણિક ઇરાદા સાથે ઉપરોક્ત કંપનીના શેરોના સંબંધમાં અરજીઓ મંગાવતું પ્રોસ્પેક્ટસ બહાર પાડ્યું હતું કે કેમ, અથવા અરજદારો પાસેથી નાણાં મેળવ્યા પછી તેઓએ અપ્રામાણિકપણે તે નાણાં પોતાની પાસે રાખી મૂક્યા હતા કે તેનો દુરુપયોગ કર્યો હતો તે પ્રસ્થાપિત થાય છે કે કેમ તેની તપાસ કરવાનું

કામ ટ્રાયલ કોર્ટનું રહેશે. તે કવાયત હાઈકોર્ટ દ્વારા કે આ અદાલત દ્વારા કરી શકાય નહીં. જો આક્ષેપો અને લગાવવામાં આવેલા આરોપોને તેના મૂળ સ્વરૂપે સ્વીકારીને અદાલત એવા તારણ પર પહોંચી હોત કે પીનલ કોડ હેઠળ કોઈ ગુનો બનતો નથી તો બાબત અલગ હોત. આ અદાલતે વારંવાર ધ્યાન દોર્યું છે કે સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે હાઈકોર્ટે ટ્રાયલ કોર્ટની હકૂમત છીનવી લેવી જોઈએ નહીં. અદાલતની પ્રક્રિયાના દુરુપયોગ સમાન કાર્યવાહીને રદ કરવા માટે સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળની સત્તા હાઈકોર્ટમાં નિહિત કરવામાં આવી છે. પરંતુ જો ટ્રાયલ આગળ ચાલવા દેવામાં આવે તો સંબંધિત આરોપીને સજા થવાની સંભાવના છે કે નહીં તે અંગે અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવાના હેતુ માટે, તપાસ અથવા પૂછપરછ દરમિયાન એકત્રિત કરાયેલા નિવેદનો અને દસ્તાવેજોના આધારે જ સમાંતર ટ્રાયલ યોજવા માટે હાઈકોર્ટ દ્વારા તે સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકાય નહીં.”

૪૫. મુશ્તાક અહમદ વિ. મોહમ્મદ હબીબુર રહેમાન ફૈઝ, (૧૯૯૬) ૭ એસ.સી.સી. ૪૪૦ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું;

‘ફરિયાદ અને તેના સહાયક કાગળોના સંદર્ભમાં વાદગ્રસ્ત ચુકાદાનું અવલોકન કર્યા પછી અમારે કહેવું પડે છે કે હાઈકોર્ટે વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ પસાર કરવામાં સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૪૮૨ હેઠળની પોતાની હકૂમતની મર્યાદા વટાવી દીધી છે. એ તદ્દન કમનસીબ છે કે જોકે હાઈકોર્ટે સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા વિ. ભજન લાલ (૧૯૯૨ સપ્લીમેન્ટરી

(૧) એસ.સી.સી. ૩૩૫) ના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપ્યો હતો જેમાં આ અદાલતે ઉદાહરણ તરીકે તે કેસોની શ્રેણીઓની ગણતરી કરી છે જેમાં ફરિયાદ અથવા એફઆઈઆર રદ કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકાય છે, છતાં તેણે તેમાં આપવામાં આવેલી નીચે મુજબની સાવચેતીની નોંધ ધ્યાનમાં રાખી ન હતી – તેનું પાલન કરવાની તો વાત જ શું કરવી :-

“અમે એવી અસરની એક સાવચેતીની નોંધ પણ આપીએ છીએ કે ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ ખૂબ જ સંયમપૂર્વક અને સાવધાનીપૂર્વક કરવો જોઈએ અને તે પણ વિરલમાંથી અતિ વિરલ કેસોમાં જ કરવો જોઈએ; અદાલત એફઆઈઆર અથવા ફરિયાદમાં કરવામાં આવેલા આક્ષેપોની વિશ્વસનીયતા કે સત્યતા અથવા અન્યથા અંગેની તપાસ શરૂ કરવામાં ન્યાયી ઠરશે નહીં અને અસાધારણ કે અંતર્ગત સત્તાઓ અદાલતને પોતાની મનસ્વીતા કે ધૂન મુજબ કાર્ય કરવાની મનસ્વી હકૂમત આપતી નથી.”

૪૬. ઉપરોક્ત કેસ કાયદામાંથી તારવી શકાય તેવા કાયદાના સિદ્ધાંતો નીચે મુજબ સંક્ષિપ્ત કરી શકાય છે:

[૧] નવી સંહિતામાં સમાવિષ્ટ સંહિતાની કલમ ૨૦૨ નો ઉદ્દેશ્ય, ફરિયાદના આધારે આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે કે નહીં તે નક્કી કરવાના હેતુ માટે છે, જે જૂની સંહિતાની સમકક્ષ કલમ કરતાં અલગ છે, જે કેસના ગુણદોષને સ્પર્શતી ફરિયાદનું સત્ય કે અસત્ય નક્કી કરવા માટે હતી.

[૨] કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસનો ઉદ્દેશ્ય એ હકીકતની ખાતરી કરવાનો છે કે શું અદાલત સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદનો કોઈ માન્ય આધાર છે જે જેની સામે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે વ્યક્તિ સામે પ્રોસેસ જારી કરવાની માંગ કરે છે કે પછી તે ફરિયાદ પાયાવિહોણી છે જેના પર કોઈ પગલાં લેવાની જરૂર નથી.

[૩] સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસનો વ્યાપ અત્યંત મર્યાદિત છે, અને આ તબક્કે આરોપીનું કોઈ અધિકાર ક્ષેત્ર નથી.

[૪] કોઈપણ પ્રોસેસ જારી કરવો કે નહીં તે પ્રશ્ન નક્કી કરવા માટે, અદાલતે એ બાબતે સંતોષ મેળવવાનો હોય છે કે શું આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે અને નહીં કે દોષિત ઠરાવવા માટે પૂરતો આધાર છે. દોષિત ઠરાવવાને સમર્થન આપવા માટે પુરાવા પર્યાપ્ત છે કે નહીં તે માત્ર ટ્રાયલના તબક્કે જ નક્કી કરી શકાય છે અને નહીં કે તપાસના તબક્કે.

[૫] પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાના તબક્કે, અદાલત મુખ્યત્વે ફરિયાદમાં કરાયેલા આક્ષેપો અથવા તેના સમર્થનમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવા સાથે સંબંધ ધરાવે છે અને તેમણે માત્ર પ્રથમદર્શી રીતે સંતોષ મેળવવાનો હોય છે કે શું આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પૂરતા આધારો છે કે નહીં.

[૬] ફરિયાદ મળતાં પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવા માટે, જરૂરિયાતના નિયમ તરીકે, કલમમાં વિચાર્યા મુજબ કાં તો તપાસ ચોજવી અથવા તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપવો અદાલત માટે ફરજિયાત નથી.

૪૭. કાયદાના ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને, મેં સંબંધિત પોલીસ

અધિકારીના સંપૂર્ણ તપાસ અહેવાલનું અવલોકન કર્યું, જે રેકૉર્ડ પર છે. અહેવાલ બસો કરતાં વધુ પાનામાં ચાલે છે. અહેવાલનું ઝીણવટભર્યું વાંચન માત્ર વર્તમાન મત્સ્યોદ્યોગ રાજ્ય મંત્રી સામે જ નહીં, પરંતુ ભૂતપૂર્વ કૃષિ મંત્રી શ્રી દિલીપ સંઘાણી સામે પણ આગળ વધવા માટે પ્રથમદર્શી કેસ કરતાં વધુ છતી કરે છે. અહેવાલ છતી કરે છે કે તમામ આરોપી વ્યક્તિઓએ, એકબીજા સાથે મળીને અને પોતાના હોદ્દાનો દુરુપયોગ કરીને, પોતાના અંગત નાણાકીય લાભ માટે જુદા જુદા પક્ષકારોને મનસ્વી રીતે કોન્ટ્રાક્ટ આપીને પાંચ વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન સરકારી તિજોરીને રૂ. ૨૧,૦૪,૬૪,૫૧૫/- નું નુકસાન પહોંચાડ્યું હતું. એવું જણાય છે કે સમગ્ર કૌભાંડ આશરે રૂ. ૪૦૦ કરોડનું છે. આશ્ચર્યજનક રીતે, ગુજરાત રાજ્યના લોકાયુક્તે તમામને કલીનચીટ આપી દીધી હતી. આરોપી વ્યક્તિઓ સામે લગાવવામાં આવેલા ભ્રષ્ટાચારના આક્ષેપો અને આવા આક્ષેપોને સમર્થન આપવા માટેના રેકૉર્ડ પરના પ્રથમદર્શી સાધનો, મારા મતે, રિટ અરજદારો સામે ટ્રાયલ ચલાવવા માટે પૂરતા છે. મારા મતે, આ તબક્કે ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવા માટે કોઈ કેસ બનતો નથી. એવું જણાય છે કે સ્પેશિયલ જજે ફરિયાદ તેમજ તપાસ અહેવાલની યોગ્ય વિચારણા કર્યા પછી એવો વ્યક્તિલક્ષી સંતોષ મેળવ્યો હતો કે સદર અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની જોગવાઈઓ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે આરોપી વ્યક્તિઓ સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવા માટે પ્રથમદર્શી કેસ કરતાં પણ વધુ કેસ બને છે. આવા સંજોગોમાં, મને સ્પેશિયલ જજ દ્વારા પસાર કરાયેલા આવા હુકમમાં દખલ કરવા માટે કોઈ સારું કારણ જણાતું નથી. સંબંધિત રિટ અરજદારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલોએ રિટ

અરજદારો સામેનો કેસ ક્ષુદ્રક અથવા પાયાવિહોણો છે તેવો પોતાનો કેસ સાબિત કરવા માટે તપાસ અહેવાલમાંથી અહીં-તહીંથી છૂટક લીટીઓ પકડવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. જે જોવાની જરૂર છે તે સમગ્ર તપાસ અહેવાલ છે અને તે, મારા મતે, કાયદા અનુસાર આરોપી વ્યક્તિઓ સામે આગળ વધવા માટે પૂરતો હોય તેવો પ્રથમદર્શી કેસ કરતાં વધુ છતી કરે છે. ઘણા સમય પહેલાં તારીખ ૨૯ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૮ ના રોજ, આ અદાલતની ડિવિઝન બેંચે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં અવલોકન કર્યું હતું કે સંબંધિત મંત્રીએ સક્ષમ સત્તામંડળમાં નિહિત સત્તા છીનવી લીધી હતી અને અપ્રસ્તુત કારણોસર અયોગ્ય તરફેણ દર્શાવીને મત્સ્યોદ્યોગ લીઝના કોન્ટ્રાક્ટ મનસ્વી રીતે આપ્યા હતા. એવું જણાય છે કે સમગ્ર કૌભાંડ રૂ. ૪૦૦ કરોડનું છે.

૪૮. વર્તમાન મંત્રીનો જ્યાં સુધી સંબંધ છે ત્યાં સુધી તપાસ અધિકારી દ્વારા પોતાના તપાસ અહેવાલમાં કાઢવામાં આવેલ આખરી નિષ્કર્ષ નીચે મુજબ છે:

“૨... એ કે આરોપી વ્યક્તિએ પોતે અપસેટ કિંમત સાથે ટેન્ડર પદ્ધતિનું પાલન કર્યા વિના તારીખ ૩૦.૦૩.૨૦૦૮ ના રોજ તારીખ ૩૦.૦૬.૨૦૦૮ ના રોજ ૧૨ ડેમ અને તારીખ ૩૦.૦૭.૨૦૦૮ ના રોજ ૩૮ ડેમ મળીને કુલ ૫૦ ડેમના કોન્ટ્રાક્ટ આપવા માટે વિભાગની ફાઇલો પર નોંધ મૂકી હતી જેમાં નીચે ઉલ્લેખિત બે ફક્કરાઓ નોંધવામાં આવ્યા છે.

(૧) મીટિંગમાં લેવાયેલા નિર્ણયના સંદર્ભમાં, મેં (રાજ્ય મંત્રી) મત્સ્યોદ્યોગ માટે ડેમ અને તળાવની ફાળવણી અંગે મત્સ્યોદ્યોગ સચિવ, કમિશનર અને ડેપ્યુટી કમિશનર સાથે વિગતવાર ચર્ચા કરી હતી.

(૨) મળેલી અરજીઓની ચકાસણી મારા (માનનીય રાજ્ય મંત્રી, મત્સ્યોદ્યોગ), મત્સ્યોદ્યોગ વિભાગના ડેપ્યુટી કમિશનર અને મત્સ્યોદ્યોગ સચિવ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. અરજદારોની લાયકાત, વિસ્તાર, પછાતપણું, ઉપલબ્ધ સાધનો અને માનવબળને ધ્યાનમાં રાખીને લીઝ આપવા માટે નીચે મુજબનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો.

ઉપરોક્ત લખાણના સંદર્ભમાં તત્કાલીન સચિવ શ્રી અરુણકુમાર એસ. સુતરિયાનું નિવેદન તારીખ ૧૬.૦૧.૨૦૧૪ ના રોજ નોંધવામાં આવ્યું હતું. તત્કાલીન મત્સ્યોદ્યોગ કમિશનર શ્રી અમરેન્દ્ર કુમાર રાકેશનું નિવેદન તારીખ ૨૩.૦૧.૨૦૧૪ ના રોજ નોંધવામાં આવ્યું હતું અને તત્કાલીન ડેપ્યુટી કમિશનર, મત્સ્યોદ્યોગ ડો. એચ. બી. દવેનું નિવેદન તારીખ ૧૮.૦૨.૨૦૧૪ ના રોજ નોંધવામાં આવ્યું હતું. તેઓએ પોતાના નિવેદનોમાં જણાવ્યું હતું કે આવી કોઈ મીટિંગ યોજાઈ ન હતી અને કોઈ ચર્ચા થઈ ન હતી અને તેમની હાજરીમાં ડેમ અને તળાવોની લીઝ આપવા માટેની અરજીઓની ચકાસણી અંગે કોઈ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો ન હતો. તેથી, આરોપી દ્વારા સચિવ, કમિશનર અને ડેપ્યુટી કમિશનરની હાજરીનો આક્ષેપ કરતી ફાઈલો પર કરવામાં આવેલી ઉપરોક્ત બે ફકરાઓમાં સમાવિષ્ટ નોંધને હકીકતલક્ષી સમર્થન મળતું નથી. અર્થાત્, એવું જણાય છે કે આરોપી શ્રી પરશોત્તમભાઈ ઓધવજી સોલંકીએ મનસ્વી રીતે આવી નોંધો કરી હતી.

તારીખ ૩૦.૦૬.૨૦૦૮ ના રોજ ૧૨ ડેમ અને તારીખ ૩૦.૦૭.૨૦૦૮ ના

રોજ ૩૮ ડેમ ફાળવવા માટે મૂકવામાં આવેલી નોંધોમાં ઉલ્લેખિત મુદ્દાઓ પૈકી, પઢારના પુરાવા સિવાય ઉપરોક્ત મુદ્દાઓના સમર્થનમાં રાજ્ય મંત્રી શ્રી પરશોત્તમભાઈ સોલંકી કે અન્ય કોઈ આરોપી વ્યક્તિએ કોઈ હકીકતલક્ષી કે દસ્તાવેજી પુરાવા રજૂ કર્યા નથી અને સમગ્ર તપાસ દરમિયાન ઉપરોક્ત મુદ્દાઓને સમર્થન આપતી કોઈ હકીકત મળી નથી.

સરકાર હેઠળના ડેમોના કોન્ટ્રાક્ટ આપવાની કોન્ટ્રાક્ટ નીતિ અંગે ગુજરાત સરકારના બંદરો અને મત્સ્યોદ્યોગ વિભાગના તારીખ ૨૫.૦૨.૨૦૦૪ ના ઠરાવ નં. એફડીએક્સ-૧૧૨૦૦૩-૧૬૪૮-ટી ને પણ માનનીય મુખ્યમંત્રી કક્ષાએ મંજૂર કરવામાં આવ્યો છે. ઠરાવના મુદ્દા નં. ૩(બી) (૩) માં એવી જોગવાઈ છે કે બિન-આદિજાતિ વિસ્તારમાં આવતા ૨૦૦ હેક્ટરથી વધુના તમામ ડેમો ટેન્ડર પદ્ધતિ દ્વારા સૌથી વધુ બોલી લગાવનારની તરફેણમાં લીઝ પર આપવામાં આવશે અને ઠરાવના મુદ્દા નં. ૬ અને ૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ એવી જોગવાઈ છે કે ખાસ કિસ્સાઓમાં, કોન્ટ્રાક્ટ નીતિમાં છૂટછાટ આપવાની સત્તા રાજ્ય સરકાર (માનનીય મુખ્યમંત્રી) પાસે છે. ગુજરાત સરકારના કામકાજના નિયમો ૧૯૯૦ ના પરિશિષ્ટ ૨ (જુઓ પરિશિષ્ટ ૧ નિયમ ૯) ના મુદ્દા નં. ૧૪ મુજબ “(નીતિ અથવા પ્રધાના કોઈપણ મહત્વપૂર્ણ ફેરફાર સાથે સંકળાયેલી દરખાસ્તો) ૧૬-(મંત્રીમંડળ/કેબિનેટ દ્વારા અગાઉ લેવાયેલા નિર્ણયમાં ફેરફાર કરવા અથવા ઉલટાવવા માટેની દરખાસ્તો). આમ આરોપી વ્યક્તિ પાસે કોન્ટ્રાક્ટ નીતિમાં કોઈ ફેરફાર કરવાની સત્તા

નથી. પોતાની સત્તાનો દુરુપયોગ કરીને તેમણે ટેન્ડર પ્રક્રિયાનું પાલન
 કર્યા વિના અપસેટ કિંમતે વિશેષ વ્યક્તિ/મંડળી/જૂથ/સંઘને તારીખ
 ૩૦.૦૬.૨૦૦૮ ના રોજ ૧૨ ડેમ અને તારીખ ૩૦.૦૭.૨૦૦૮ ના રોજ
 ૩૮ ડેમ મળીને કુલ ૫૦ ડેમનો કોન્ટ્રાક્ટ આપવાના નિર્ણય અંગે રાજ્ય
 મંત્રી શ્રી પરશોત્તમભાઈ સોલંકી દ્વારા રજૂ કરાયેલી ફાઇલ પરની નોંધો પર
 પોતાની સહી કરી અને સંમતિ આપી અને તે રીતે ચોક્કસ
 વ્યક્તિ/મંડળી/જૂથ/સંઘને અપસેટ કિંમતે ૧૨ + ૩૮ ડેમ મળીને કુલ
 ૫૦ ડેમ માટે તારીખ ૦૫.૦૭.૨૦૦૮ અને તારીખ ૦૪.૦૮.૨૦૦૮ ના
 રોજ ડેમનો કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યો હતો. માનનીય ગુજરાત હાઈકોર્ટના હુકમથી,
 આવા તમામ કોન્ટ્રાક્ટ્સ તારીખ ૦૨.૧૨.૨૦૦૮ થી રદ કરવામાં આવ્યા
 હતા, અને ત્યારબાદ ટેન્ડર નીતિ હેઠળ ડેમના કોન્ટ્રાક્ટ આપવામાં
 આવ્યા હતા. આમ, એક વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન, અગાઉ અપસેટ
 કિંમતે ડેમ માટે આપવામાં આવેલા કોન્ટ્રાક્ટમાંથી, સરકાર દ્વારા રૂ.
 ૨૬,૩૬,૮૩૫/- ની આવક મેળવવામાં આવી હતી અને ટેન્ડર નીતિ
 દ્વારા ડેમના કોન્ટ્રાક્ટ આપતી વખતે સરકાર દ્વારા રૂ.
 ૪,૪૭,૨૯,૭૩૮/- ની આવક મેળવવામાં આવી હતી. આમ એક
 વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન રૂ. ૪,૨૦,૯૨,૯૦૩/- નો તફાવત (વધુ
 આવક) જણાય છે. ઉપરોક્ત ડેમોનો કોન્ટ્રાક્ટ પાંચ વર્ષના સમયગાળા
 માટે આપવામાં આવ્યો હતો. આમ, પાંચ વર્ષના સમયગાળાની ગણતરી
 કરતી વખતે, તફાવત (વધુ આવક) રૂ. ૨૧,૦૪,૬૪,૫૧૫/- જણાય

છે. આ કેસમાં, અપસેટ કિંમતે તારીખ ૦૫.૦૭.૨૦૦૮ ના રોજ ૧૨ ડેમ
 અને તારીખ ૦૪.૦૮.૨૦૦૮ ના રોજ ૩૮ ડેમના કોન્ટ્રાક્ટ આપવામાં
 આવ્યા હતા અને આવા કોન્ટ્રાક્ટ્સ તારીખ ૦૨.૧૨.૨૦૦૮ ના રોજ ૨૬
 કરવામાં આવ્યા હતા. આમ, આવા સમયગાળાના તફાવતને ધ્યાનમાં
 લેતાં, ૧૨ ડેમનો વાર્ષિક તફાવત રૂ. ૩,૨૫,૯૨,૬૮૧/- જણાય છે
 અને આમ પાંચ મહિનાનો તફાવત રૂ. ૧,૩૫,૮૦,૨૮૩/- થાય છે.
 તદુપરાંત, ૩૮ ડેમનો વાર્ષિક તફાવત (વધુ આવક) રૂ.
 ૯૫,૦૦,૨૨૨/- થાય છે અને તેનો ચાર મહિનાનો તફાવત રૂ.
 ૩,૩૨,૦૬,૭૪૦/- જણાય છે. અર્થાત્ કુલ તફાવત (વધુ આવક) રૂ.
 ૧,૬૭,૮૭,૦૨૩/- થાય છે. આમ, કોન્ટ્રાક્ટરોને નફાનો લાભ મળ્યો
 છે અને સરકારને નુકસાન થયું છે. આમ, તત્કાલીન રાજ્ય મંત્રી શ્રી
 પરશોત્તમભાઈ સોલંકી, તત્કાલીન મંત્રી શ્રી દિલીપભાઈ સંઘાણી,
 તત્કાલીન સચિવ શ્રી અરુણકુમાર એસ. સુતરિયા, તત્કાલીન ડેપ્યુટી
 સચિવ શ્રી વી.ટી. ખરાડી, તત્કાલીન અંડર સચિવ શ્રી કે. એલ.
 તબિયાર, સેક્શન ઓફિસર શ્રીમતી ચંદ્રિકાબેન અને ડેપ્યુટી સેક્શન
 ઓફિસર શ્રી પી.સી. ભટ્ટે એકબીજા સાથે મળીને અને પોતાની કચેરી
 અને સત્તાનો દુરુપયોગ કરીને સરકારને પાંચ વર્ષ માટે રૂ.
 ૨૧,૦૪,૬૪,૫૧૫/- નું નુકસાન પહોંચાડ્યું છે (આ કેસમાં, ડેમોના
 કોન્ટ્રાક્ટ અપસેટ કિંમતે આપવામાં આવ્યા હતા અને તે સમયગાળાની
 ગણતરી કરતી વખતે રૂ. ૧,૬૭,૮૭,૦૨૩/-) અને તેમ કરીને તેઓએ

ગુનો કર્યો છે.”

૪૯. ભૂતપૂર્વ મંત્રી એટલે કે શ્રી દિલીપ સંઘાણીનો જ્યાં સુધી સંબંધ છે ત્યાં સુધી, તપાસ અધિકારી દ્વારા પોતાના તપાસ અહેવાલમાં નીચે મુજબનું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

“કે બંદરો અને મત્સ્યોદ્યોગ વિભાગના તારીખ ૨૫.૦૨.૨૦૦૪ ના ઠરાવ નં. એફડીએક્સ-૧૧૨૦૦૩-૧૬૪૮-ટી દ્વારા, ગુજરાત સરકારે સરકાર હેઠળના ડેમો પર માછીમારીનો કોન્ટ્રાક્ટ આપવા માટે નીતિ ઘડી છે અને નીતિને માનનીય મુખ્યમંત્રી કક્ષાએ મંજૂર કરવામાં આવી છે. ઠરાવના મુદ્દા નં. ૩(બી)(૩) માં એવી જોગવાઈ છે કે બિન-આદિજાતિ વિસ્તારોમાં આવતા ૨૦૦ હેક્ટરથી વધુના તમામ ડેમો ટેન્ડર પદ્ધતિ દ્વારા સૌથી વધુ બોલી લગાવનારની તરફેણમાં આપવામાં આવશે અને કોન્ટ્રાક્ટ નીતિ અંગેના ઠરાવના મુદ્દા નં. ૬ અને ૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ, ખાસ કિસ્સાઓમાં, કોન્ટ્રાક્ટ નીતિમાં છૂટછાટ આપવાની સત્તા રાજ્ય સરકાર (માનનીય મુખ્યમંત્રી) પાસે છે. ગુજરાત સરકારના સરકારના કામકાજના નિયમો ૧૯૯૦ ના પરિશિષ્ટ ૨ (જુઓ પરિશિષ્ટ ૧ નિયમ ૯) ના મુદ્દા નં. ૧૪ મુજબ “(નીતિ અથવા પ્રધાના કોઈપણ મહત્વપૂર્ણ ફેરફાર સાથે સંકળાયેલી દરખાસ્તો) ૧૬- (મંત્રીમંડળ/કેબિનેટ દ્વારા અગાઉ લેવાયેલા નિર્ણયમાં ફેરફાર કરવા અથવા ઉલટાવવા માટેની દરખાસ્તો) આરોપી વ્યક્તિ પાસે કોન્ટ્રાક્ટ નીતિમાં કોઈ ફેરફાર કરવાની સત્તા નથી પરંતુ પોતાની સત્તાનો દુરુપયોગ

કરીને, તેમણે ટેન્ડર પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા વિના અપસેટ કિંમતે વિશેષ વ્યક્તિઓ/મંડળી/જૂથ/સંઘને તારીખ ૩૦.૦૬.૨૦૦૮ ના રોજ ૧૨ ડેમ અને તારીખ ૩૦.૦૭.૨૦૦૮ ના રોજ ૩૮ ડેમ મળીને કુલ ૫૦ ડેમનો કોન્ટ્રાક્ટ આપવાના નિર્ણય અંગે રાજ્ય મંત્રી શ્રી પરશોત્તમભાઈ સોલંકી દ્વારા રજૂ કરાયેલી ફાઇલ પરની નોંધો પર પોતાની સહી કરી અને સંમતિ આપી અને તે રીતે ચોક્કસ વ્યક્તિ/મંડળી/જૂથ/સંઘને અપસેટ કિંમતે ૧૨ + ૩૮ ડેમ મળીને કુલ ૫૦ ડેમ માટે તારીખ ૦૫.૦૭.૨૦૦૮ અને તારીખ ૦૪.૦૮.૨૦૦૮ ના રોજ ડેમનો કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યો હતો, પરંતુ માનનીય ગુજરાત હાઇકોર્ટના હુકમ મુજબ આવા તમામ કોન્ટ્રાક્ટ્સ તારીખ ૦૨.૧૨.૨૦૦૮ થી રદ કરવામાં આવ્યા હતા અને ત્યારબાદ ટેન્ડર નીતિ સાથે ડેમના કોન્ટ્રાક્ટ આપવામાં આવ્યા હતા. આમ, અગાઉ અપસેટ કિંમત સાથે ડેમ માટે આપવામાં આવેલા કોન્ટ્રાક્ટના એક વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન, સરકાર દ્વારા રૂ. ૨૬,૩૬,૮૩૫/- ની આવક મેળવવામાં આવી હતી અને ટેન્ડર નીતિ દ્વારા ડેમના કોન્ટ્રાક્ટ આપીને એક વર્ષ દરમિયાન રૂ. ૪,૪૭,૨૮,૭૩૮/- ની આવક મેળવવામાં આવી હતી. અર્થાત્ એક વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન રૂ. ૪,૨૦,૯૨,૮૦૩/- (વધુ આવક) નો તફાવત જણાય છે. ઉપરોક્ત ડેમોનો કોન્ટ્રાક્ટ પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે આપવામાં આવ્યો હતો. આમ, પાંચ વર્ષના સમયગાળાની ગણતરી કરતી વખતે, તફાવત (વધુ આવક) રૂ. ૨૧,૦૪,૬૪,૫૧૫/- જણાય છે. આ કેસમાં, અપસેટ

કિંમતે તારીખ ૦૫.૦૭.૨૦૦૮ ના રોજ ૧૨ ડેમ અને તારીખ ૦૪.૦૮.૨૦૦૮ ના રોજ ૩૮ ડેમના કોન્ટ્રાક્ટ આપવામાં આવ્યા હતા અને આવા કોન્ટ્રાક્ટ્સ તારીખ ૦૨.૧૨.૨૦૦૮ ના રોજ ૨૬ કરવામાં આવ્યા હતા. આમ, આવા સમયગાળાના તફાવતને ધ્યાનમાં લેતાં, ૧૨ ડેમનો વાર્ષિક તફાવત રૂ. ૩,૨૫,૯૨,૬૮૧આઈ/- જણાય છે અને આમ પાંચ મહિનાનો તફાવત રૂ. ૧,૩૫,૮૦,૨૮૩/- જણાય છે. તદુપરાંત, ૩૮ ડેમનો વાર્ષિક તફાવત (વધુ આવક) રૂ. ૯૫,૦૦,૨૨૨/- જણાય છે અને તેનો ચાર મહિનાનો તફાવત રૂ. ૩,૩૨,૦૬,૭૪૦/- જણાય છે જેનો અર્થ એવો થાય છે કે કુલ તફાવત (વધુ આવક) રૂ. ૧,૬૭,૮૭,૦૨૩/- થાય છે. અર્થાત્ કોન્ટ્રાક્ટરોને ભારે નફાનો લાભ મળ્યો છે અને સરકારને નુકસાન થયું છે. આમ, આરોપી વ્યક્તિઓ, તત્કાલીન રાજ્ય મંત્રી શ્રી પરશોત્તમભાઈ સોલંકી, તત્કાલીન સચિવ શ્રી અરુણકુમાર એસ. સુતરિયા, તત્કાલીન ડેપ્યુટી સચિવ શ્રી વી.ટી. ખરાડી, તત્કાલીન અંડર સચિવ શ્રી કે. એલ. તબિયાર, સેક્શન ઓફિસર શ્રીમતી ચંદ્રિકાબેન અને ડેપ્યુટી સેક્શન ઓફિસર શ્રી પી.સી. ભટ્ટે એકબીજા સાથે મળીને અને પોતાની કચેરી અને સત્તાનો દુરુપયોગ કરીને સરકારને પાંચ વર્ષ માટે રૂ. ૨૧,૦૪,૬૪,૫૧૫/- નું નુકસાન પહોંચાડ્યું છે (આ કેસમાં, ડેમોના કોન્ટ્રાક્ટ અપસેટ કિંમતે આપવામાં આવ્યા હતા અને તે સમયગાળાની ગણતરી કરતી વખતે રૂ. ૧,૬૭,૮૭,૦૨૩/-) અને તેમ કરીને તેઓએ

ગુનો કર્યો છે.

● ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮:

૫૦. મારે સદર અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કેટલીક સંબંધિત જોગવાઈઓ પણ ધ્યાને લેવી આવશ્યક છે. સદર અધિનિયમની કલમ ૪ જોગવાઈ કરે છે કે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ હેઠળના કેસોની ટ્રાયલ સ્પેશિયલ જજ દ્વારા ચલાવવામાં આવશે. કલમ ૪ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૪. સ્પેશિયલ જજ દ્વારા ટ્રાયેબલ કેસો.—

(૧) કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪ નો ૨) માં અથવા તે સમયે અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, કલમ ૩ ની પેટા-કલમ (૧) માં નિર્દિષ્ટ ગુનાઓની ટ્રાયલ માત્ર સ્પેશિયલ જજ દ્વારા જ ચલાવવામાં આવશે.

(૨) કલમ ૩ ની પેટા-કલમ (૧) માં નિર્દિષ્ટ દરેક ગુનાની ટ્રાયલ તે વિસ્તારના સ્પેશિયલ જજ દ્વારા ચલાવવામાં આવશે જે વિસ્તારમાં તે આચરવામાં આવ્યો હતો, અથવા, કેસ મુજબ, કેસ માટે નિયુક્ત સ્પેશિયલ જજ દ્વારા, અથવા, જ્યાં આવા વિસ્તાર માટે એક કરતાં વધુ સ્પેશિયલ જજ હોય, ત્યાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આ સંદર્ભમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તેવા તે પૈકીના એક દ્વારા ચલાવવામાં આવશે.

(૩) કોઈપણ કેસની ટ્રાયલ ચલાવતી વખતે, સ્પેશિયલ જજ કલમ ૩ માં નિર્દિષ્ટ ગુના સિવાયના અન્ય કોઈપણ ગુનાની પણ ટ્રાયલ ચલાવી શકે

છે, જેના માટે આરોપી પર તે જ ટ્રાયલમાં કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪ નો ૨) હેઠળ તહોમત મૂકી શકાય તેમ હોય.

(૪) કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪ નો ૨) માં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, સ્પેશિયલ જજ, જ્યાં સુધી વ્યવહાર હોય ત્યાં સુધી, દૈનિક ધોરણે ગુનાની ટ્રાયલ ચલાવશે.”

૫૧. સદર અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૫ સ્પેશિયલ જજની પ્રક્રિયા અને સત્તાઓ નક્કી કરે છે. કલમ ૫ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૫. સ્પેશિયલ જજની પ્રક્રિયા અને સત્તાઓ.—

(૧) સ્પેશિયલ જજ આરોપીને ટ્રાયલ માટે પોતાની સમક્ષ કમિટ કર્યા વિના પણ ગુનાઓની સંજ્ઞાન લઈ શકે છે અને આરોપી વ્યક્તિઓની ટ્રાયલ ચલાવતી વખતે, મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા વોરંટ કેસોની ટ્રાયલ માટે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪ નો ૨) દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કરશે.

(૨) સ્પેશિયલ જજ ગુના સાથે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે સંકળાયેલી અથવા ગુનાની જાણકારી ધરાવતી હોવાનું મનાતી કોઈપણ વ્યક્તિના પુરાવા મેળવવાના હેતુથી, તે વ્યક્તિ ગુના સંબંધિત અને તેના આચરણમાં મુખ્ય અથવા મદદગારી કરનાર તરીકે સંકળાયેલી દરેક અન્ય વ્યક્તિ સંબંધિત પોતાની જાણકારીમાં રહેલા તમામ સંજોગોનો સંપૂર્ણ અને સાચો ખુલાસો કરવાની શરતે તેને માફી આપી શકે છે અને આ રીતે આપવામાં આવેલી કોઈપણ માફી, કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪ નો ૨)

ની કલમ ૩૦૮ ની પેટા-કલમ (૧) થી (૫) ના હેતુઓ માટે, તે સંહિતાની કલમ ૩૦૭ હેઠળ આપવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે.

(૩) પેટા-કલમ (૧) અથવા પેટા-કલમ (૨) માં આપેલી જોગવાઈ સિવાય, કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪ નો ૨) ની જોગવાઈઓ, જ્યાં સુધી તે આ અધિનિયમ સાથે અસંગત ન હોય ત્યાં સુધી, સ્પેશિયલ જજ સમક્ષની કાર્યવાહીને લાગુ પડશે; અને સદર જોગવાઈઓના હેતુઓ માટે, સ્પેશિયલ જજની અદાલત સેશન્સ કોર્ટ હોવાનું માનવામાં આવશે અને સ્પેશિયલ જજ સમક્ષ ફરિયાદપક્ષ ચલાવનાર વ્યક્તિ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર હોવાનું માનવામાં આવશે.

(૪) ખાસ કરીને અને પેટા-કલમ (૩) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓની સામાન્યતાને પૂર્વગ્રહ રાખ્યા વિના, કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪ નો ૨) ની કલમ ૩૨૬ અને ૪૭૫ ની જોગવાઈઓ, જ્યાં સુધી શક્ય હોય ત્યાં સુધી, સ્પેશિયલ જજ સમક્ષની કાર્યવાહીને લાગુ પડશે અને સદર જોગવાઈઓના હેતુઓ માટે, સ્પેશિયલ જજને મેજિસ્ટ્રેટ માનવામાં આવશે.

(૫) સ્પેશિયલ જજ પોતાના દ્વારા દોષિત ઠરાવવામાં આવેલી કોઈપણ વ્યક્તિ પર કાયદા દ્વારા અધિકૃત હોય તેવી કોઈપણ સજા તે ગુનાની શિક્ષા માટે કરી શકે છે જેના માટે આવી વ્યક્તિ દોષિત ઠરી છે.

(૬) સ્પેશિયલ જજ આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાની ટ્રાયલ ચલાવતી વખતે, ક્રિમિનલ લો એમેન્ડમેન્ટ ઓર્ડિનન્સ, ૧૯૪૪ (૧૯૪૪

નો ઓર્ડિનન્સ ૩૮) હેઠળ જિલ્લા ન્યાયાધીશ દ્વારા વાપરી શકાય તેવી તમામ સત્તાઓ અને કાર્યોનો ઉપયોગ કરશે.”

પર. સંજ્ઞાન લેવાની સ્પેશિયલ જજની સત્તા વિશાળ અને અમર્યાદિત છે. કલમ ૫ સ્પેશિયલ જજને ગુનાની સંજ્ઞાન લેવાની સ્પષ્ટ સત્તા આપે છે અને તેમણે તે કેવી રીતે કરવું જોઈએ તેના પર કોઈ મર્યાદા મૂકવામાં આવી નથી. તેઓ પોલીસ અધિકારી દ્વારા રજૂ કરાયેલા અહેવાલ પર કાર્ય કરી શકે છે. તેઓ ખાનગી ફરિયાદ પર કાર્ય કરી શકે છે અથવા કોઈપણ સ્ત્રોતમાંથી મેળવેલી માહિતીના આધારે અને પોતાની અંગત જાણકારી અને શંકાના આધારે પણ કાર્ય કરી શકે છે. સ્પેશિયલ જજ કાયદા દ્વારા સજાયેલ સંસ્થા છે અને અનન્ય દરજ્જો ભોગવે છે, જે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર માટે અજાણ્યો છે. તેમને ક્રિમિનલ લો એમેન્ડમેન્ટ એક્ટ, ૧૯૫૨ ની કલમ ૮ હેઠળ ગુનાઓની સંજ્ઞાન લેવાની વિશેષ સત્તા આપવામાં આવી છે. તેથી જો સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૮૦ સહિત સંજ્ઞાન લેવાનું નિયંત્રિત કરતી કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કોઈપણ જોગવાઈ સ્પેશિયલ જજને લાગુ પડતી ન હોય તો પણ, તે કેસની સંજ્ઞાન લેવાની તેમની સત્તાઓને અસર કરશે નહીં.

૫૩. જાહેર સેવક દ્વારા આચરવામાં આવેલા ગુનાના સંબંધમાં સ્પેશિયલ જજ દ્વારા ખાનગી ફરિયાદ સ્વીકારી શકાય છે તે બાબત એ.આઈ.આર. ૧૯૮૪ એસ.સી. ૭૧૮ માં રિપોર્ટ થયેલ એ.આર. અંતુલે વિ. રામદાસ શ્રીનિવાસ નાયક ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પછી હવે અનિર્ણીત રહી નથી. આ સંદર્ભમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતના કેટલાક અવલોકનો નીચે મુજબ ટાંકી શકાય છે:

“૬. ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રનો આ એક સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે કોઈપણ વ્યક્તિ ફોજદારી કાયદાને અમલમાં મૂકી શકે છે અથવા ગતિમાન કરી શકે છે સિવાય કે જ્યાં ગુનો ઘડતો કે નિર્માણ કરતો કાયદો તેનાથી વિપરીત સૂચવતો હોય. ક્રિમિનલ પી. સી. નું માળખું ફોજદારી ગુનાઓને અદાલતમાં લઈ જવા માટે બે સમાંતર અને સ્વતંત્ર એજન્સીઓની કલ્પના કરે છે. હત્યા જેવા સૌથી ગંભીર ગુના માટે પણ, એ બાબત નિર્વિવાદ હતી કે ખાનગી ફરિયાદ માત્ર દાખલ જ નહીં પરંતુ સ્વીકારી પણ શકાય છે અને કાયદા અનુસાર આગળ વધારી શકાય છે. ફરિયાદીનું અધિકાર ક્ષેત્ર એ ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્ર માટે એક અજાણી વિભાવના છે સિવાય કે જ્યાં ગુનો નિર્માણ કરતો કાયદો ફરિયાદીની પાત્રતા માટે જોગવાઈ કરે છે, ત્યાં અનિવાર્ય અસૂચન દ્વારા આવી કાનૂની જોગવાઈથી સામાન્ય સિદ્ધાંત બાકાત થઈ જાય છે. આ કાનૂની સ્થિતિના સમર્થનમાં અસંખ્ય કાનૂની જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કરી શકાય છે જેમ કે (૧) સી કસ્ટમ્સ એક્ટ, ૧૮૭૮ ની કલમ ૧૮૭-એ, (૨) ગોલ્ડ કંટ્રોલ એક્ટ, ૧૮૬૮ ની કલમ ૮૭, (૩) ઇમ્પોર્ટ્સ એન્ડ એક્સપોર્ટ્સ કંટ્રોલ એક્ટ, ૧૮૪૭ ની કલમ ૬, (૪) ઇન્કમેટેક્સ એક્ટ, ૧૮૬૧ ની કલમ ૨૭૧ અને કલમ ૨૭૮, (૫) ફોરેન એક્સચેન્જ રેગ્યુલેશન એક્ટ, ૧૮૭૩ ની કલમ ૬૧, (૬) કંપનીઝ એક્ટ, ૧૮૫૬ ની કલમ ૬૨૧ અને (૭) ઇલેક્ટ્રિસિટી (સપ્લાય) એક્ટ ની કલમ ૭૭. આ યાદી માત્ર દ્રષ્ટાંતરૂપ છે અને સંપૂર્ણ નથી. જ્યારે ક્રિમિનલ પી. સી. ની કલમ ૧૮૦ કોઈપણ વ્યક્તિને ફરિયાદ

સાથે મેજિસ્ટ્રેટનો સંપર્ક કરવાની મંજૂરી આપે છે, ત્યારે તે ફરિયાદ દાખલ કરવા પાત્ર બનવા માટે ફરિયાદીએ પૂર્ણ કરવાની હોય તેવી કોઈ લાયકાત નિર્ધારિત કરતી નથી. પરંતુ જ્યાં ફરિયાદી માટે પાત્રતાના માપદંડની કલ્પના કરવામાં આવી હોય ત્યાં સી.આર.પી.સી. ની કલમો ૧૮૫ થી ૧૮૮ માં જોવા મળે છે તેવી ચોક્કસ જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે. આ ચોક્કસ જોગવાઈઓ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે આવી કોઈપણ કાનૂની જોગવાઈની ગેરહાજરીમાં, ફરિયાદીનું અધિકાર ક્ષેત્ર એ ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્ર માટે અજાણી વિભાવના છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કોઈપણ વ્યક્તિ ફોજદારી કાયદાને ગતિમાન કરી શકે છે તે સિદ્ધાંત જ્યાં સુધી કોઈ કાનૂની જોગવાઈ દ્વારા વિપરીત દર્શાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી અકબંધ રહે છે. લગભગ સાર્વત્રિક ઉપયોગનો આ સામાન્ય સિદ્ધાંત એવી નીતિ પર આધારિત છે કે ગુનો એટલે કે તે સમયે અમલમાં હોય તેવા કોઈપણ કાયદા દ્વારા શિક્ષાપાત્ર બનાવેલ કૃત્ય અથવા લોપ (જુઓ કલમ ૨(એન), ક્રિ. પી. સી.) એ માત્ર જે વ્યક્તિને નુકસાન થાય છે તેના સંબંધમાં આચરવામાં આવેલ ગુનો નથી પરંતુ સમાજ વિરુદ્ધનો ગુનો પણ છે. સમાજ તેના વ્યવસ્થિત અને શાંતિપૂર્ણ વિકાસ માટે ગુનેગારની સજામાં રસ ધરાવે છે. તેથી, લોકોનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા રાજ્યના નામે ગંભીર ગુનાઓ માટે કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવે છે જે ખાનગી વેર કે બદલાના કોઈપણ તત્વને બાકાત રાખશે. જો શિક્ષાત્મક કાયદાઓ પાછળ રહેલી આવી જાહેર નીતિ હોય, તો કાયદા દ્વારા શિક્ષાપાત્ર

બનાવેલા કૃત્ય કે લોપને તેની સાથે વ્યવહાર કરવા માટે સક્ષમ સત્તામંડળના ધ્યાને કોણ લાવે છે તે અપ્રસ્તુત અને બિનમહત્વપૂર્ણ છે સિવાય કે કાયદો તેનાથી વિપરીત સૂચવે. સમાજના વ્યાપક હિત માટે ઘડવામાં આવેલા શિક્ષાત્મક કાયદાઓ પાછળ સમાજના હિતમાં ગુનેગારને સજા કરવી તે એક ઉદ્દેશ્ય હોવાથી, ચોક્કસ કાનૂની અપવાદ સિવાય, ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્ર માટે અજાણ્યા એવા અધિકાર ક્ષેત્રના સીધા સાંકડા સૂત્રમાં મૂકીને કાર્યવાહી શરૂ કરવાના અધિકારને મર્યાદિત, સંકુચિત કે બાંધી શકાય નહીં. એવું ઠરાવવા માટે કે આવો અપવાદ અસ્તિત્વમાં છે કે જાહેર સેવક દ્વારા આચરવામાં આવેલા ભ્રષ્ટાચારના ગુનાઓ માટેની ખાનગી ફરિયાદ ટકવાપાત્ર નથી, અદાલતને સ્પષ્ટ કાનૂની જોગવાઈની જરૂર પડશે અને દૂરના અસૂચન મેળવવા માટેની દલીલોનું ગૂંચવાયેલું જાળું એ સ્પષ્ટ કાનૂની જોગવાઈનો વિકલ્પ બની શકે નહીં. કલમ ૮(૧) હેઠળ સ્પેશિયલ જજ સમક્ષ કાર્યવાહી શરૂ કરવાની બાબતમાં, ધારાસભા પાસે સંજ્ઞાન લેવાની સત્તા આપતી વખતે પોતાના મનને સ્પષ્ટપણે દર્શાવવાની ત્રણ તકો હતી કે શું ખાનગી ફરિયાદ પર સંજ્ઞાન લઈ શકાય કે નહીં. પ્રથમ તક કલમ ૮(૧) માં જ માત્ર એવું દર્શાવીને જોગવાઈ કરવાની હતી કે કલમ ૫-એ દ્વારા વિચાર્યા મુજબ તપાસ હાથ ધરતા તપાસ અધિકારી દ્વારા રજૂ કરાયેલા પોલીસ અહેવાલ પર સ્પેશિયલ જજ ગુનાની સંજ્ઞાન લઈ શકે છે. ઉચ્ચ હોદ્દો ધરાવતા નિયુક્ત પોલીસ અધિકારીઓ દ્વારા તપાસની જોગવાઈ કરતી વખતે,

ધારાસભાએ પોલીસ અહેવાલ સિવાય અન્ય રીતે સંજ્ઞાન લેવાની સ્પેશિયલ જજની સત્તાને બાંધી ન હતી. બીજી તક ત્યારે હતી જ્યારે કલમ ૮(૩) દ્વારા ખાનગી ફરિયાદી જો પોતે ફરિયાદપક્ષ ચલાવવાનું પસંદ કરે તો તેને ડીમ્ડ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો હતો. ક્રિમિનલ પી. સી. ની કલમ ૨૨૫ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈથી વાકેફ હોવાથી ધારાસભા એવી પણ જોગવાઈ કરી શકી હોત કે સ્પેશિયલ જજ સમક્ષની દરેક ટ્રાયલમાં ફરિયાદપક્ષનું સંચાલન પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર દ્વારા કરવામાં આવશે, જોકે તે પોતે આ બાબત માટે નિર્ણાયક ન હોત. અને ત્રીજી તક ત્યારે હતી જ્યારે ધારાસભાએ સ્પેશિયલ જજ દ્વારા અનુસરવાની વોરંટ કેસો માટે નિર્ધારિત પ્રક્રિયા નક્કી કરતી વખતે ચોક્કસ જોગવાઈ દ્વારા એ બાબત બાકાત કરી ન હતી કે સ્પેશિયલ જજ જે એકમાત્ર પ્રક્રિયાનું પાલન કરી શકે છે તે પોલીસ અહેવાલ પર વોરંટ કેસોની ટ્રાયલ માટે નિર્ધારિત પ્રક્રિયા છે. આવી જોગવાઈ કરવાની ધારાસભાની અનિચ્છા વિપરીત બાબત તરફ નિર્દેશ કરે છે અને અર્થઘટનનો કોઈ નિયમ માત્ર પોલીસ અહેવાલ પર જ થવાની જરૂરિયાતથી મુક્ત રહીને સંજ્ઞાન લેવાની સ્પેશિયલ જજની સત્તા પર છુપાયેલી કે ગર્ભિત મર્યાદા શોધવા જવાની અદાલતને મંજૂરી આપતો નથી. અમારા મતે, આ સુસ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિ માટે એવો કોઈ જવાબ નથી કે છેલ્લા ૩૨ વર્ષોથી અદાલતના ધ્યાને એવો કોઈ કેસ આવ્યો નથી જેમાં ૧૯૪૭ ના અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે ખાનગી

ફરિયાદમાં સ્પેશિયલ જજ દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં આવી હોય. જો ભૂતકાળમાં ન બનેલી કોઈ બાબત ભવિષ્યમાં આવી કોઈપણ બાબત બનવાનો ઇનકાર કરવા માટે એકમાત્ર વિશ્વસનીય માર્ગદર્શક બનવાની હોય, તો કાયદો સ્થિર થઈ જશે અને ધીમે ધીમે ક્ષીણ થઈ જશે.

૭. ક્રિમિનલ પી.સી. હેઠળનું માળખું સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે ગુનાની માહિતી આપવા માંગતી કોઈપણ વ્યક્તિ કાં તો મેજિસ્ટ્રેટનો અથવા પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ અધિકારીનો સંપર્ક કરી શકે છે. જો જે ગુનાની ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે બિન-સંજોય ગુનો હોય, તો પોલીસ અધિકારી કાં તો ફરિયાદીને મેજિસ્ટ્રેટનો સંપર્ક કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે અથવા તેઓ મેજિસ્ટ્રેટની પરવાનગી મેળવી શકે છે અને ગુનાની તપાસ કરી શકે છે. તે જ રીતે કોઈપણ વ્યક્તિ ફરિયાદ સાથે મેજિસ્ટ્રેટનો સંપર્ક કરી શકે છે અને ગુનો ગંભીર હોવા છતાં પણ, મેજિસ્ટ્રેટ ગુનાની સંજ્ઞાન લેવા અને કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે સક્ષમ છે. પોલીસ દ્વારા તપાસનો નિર્દેશ આપવો તે મેજિસ્ટ્રેટ માટે મુક્ત છે પરંતુ ફરજિયાત નથી. આમ અદાલતમાં ગુનાઓ લઈ જવા માટે બે એજન્સીઓની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. તેથી કલમ ૫-એ આ માળખાને વિસ્થાપિત કરે છે તેવું ઠરાવવા માટે સચોટ અને સ્પષ્ટ જોગવાઈની જરૂર પડશે.

૮. પ્રિવેન્શન ઓફ કરપ્શન એક્ટ, ૧૯૪૭ (ટૂંકમાં '૧૯૪૭ અધિનિયમ') વર્ષ ૧૯૪૭ માં કાયદાના પુસ્તક પર મૂકવામાં આવ્યો હતો. કલમ ૫-એ એ ૧૯૪૭ માં કાયદાનો ભાગ ન હતી. કલમ ૫-એ પ્રથમ

વખત વર્ષ ૧૯૫૨ માં અધિનિયમમાં દાખલ કરવામાં આવી હતી. તે પહેલાં ૧૯૪૭ અધિનિયમની કલમ ૩ કે જેણે આઈપીસીની કલમ ૧૬૧ અને ૧૬૫ હેઠળના ગુનાઓને સંજોય બનાવ્યા હતા તેમાં એક પ્રોવાઈસો ઉમેરવામાં આવ્યો હતો જેણે ફર્સ્ટ ક્લાસ મેજિસ્ટ્રેટના હુકમ વિના ડેપ્યુટી સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ પોલીસના હોદ્દાથી નીચેના પોલીસ અધિકારી દ્વારા પ્રિવેન્શન ઓફ કરપ્શન એક્ટ હેઠળના ગુનાઓની તપાસ અટકાવી હતી. ગુનાહિત ગેરવર્તણૂકના ગુનાની તપાસ માટે કલમ ૫ ની પેટા-કલમ (૪) માં સમાન જોગવાઈ હતી. કલમ ૫-એ ઉચ્ચ હોદ્દાના પોલીસ અધિકારીઓ દ્વારા તપાસ માટે જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૫-એ નોન-ઓબસ્ટેન્ટ કલમ સાથે શરૂ થાય છે કે: 'કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૮૮૮ માં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, કોઈ પોલીસ અધિકારી નીચેના હોદ્દાથી ઓછો' માની લઈએ કે કલમ ૫-એ એ ચોક્કસ હોદ્દાના પોલીસ અધિકારી દ્વારા તપાસ હાથ ધરવાનું ફરજિયાત બનાવ્યું નથી, તો કાયદામાં શી સ્થિતિ હોત.

૯. ક્રિમિનલ પી. સી., ૧૯૭૩ ના પ્રકરણ ૧૨ નું શીર્ષક 'પોલીસને માહિતી અને તપાસ કરવાની તેમની સત્તાઓ' છે. કલમ ૧૫૪ સંજોય કેસોમાં પોલીસને માહિતી આપવાની જોગવાઈ કરે છે. તે પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ અધિકારી પર પોતાને આપવામાં આવેલા સંજોય ગુનાના આચરણને લગતી દરેક બાબત લેખિતમાં લેવાની ફરજ પાડે છે અને તે માહિતી આપનારને વાંચી સંભળાવવામાં આવશે અને માહિતી

આપનાર દ્વારા તેના પર સહી કરવામાં આવશે અને તેની એક નકલ તેને
 આપવામાં આવશે. જો પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ અધિકારીને આપવામાં
 આવેલી માહિતી બિન-સંજોય ગુનો છતી કરતી હોય, તો તેમણે આવા
 અધિકારી દ્વારા રાખવાના પુસ્તકમાં માહિતીનો સાર રાજ્ય સરકાર આ
 સંદર્ભમાં નિર્ધારિત કરે તેવા નમૂનામાં નોંધવાનો રહેશે અને માહિતી
 આપનારને મેજિસ્ટ્રેટ પાસે મોકલવાનો રહેશે (કલમ ૧૫૫(૧).) પેટા-
 કલમ (૨) કેસની ટ્રાયલ ચલાવવાની અથવા કેસને ટ્રાયલ માટે કમિટ
 કરવાની સત્તા ધરાવતા મેજિસ્ટ્રેટના હુકમ વિના બિન-સંજોય ગુનાની
 તપાસ કરવાની પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ પોલીસ અધિકારીની સત્તા પર
 રોક મૂકે છે. કલમ ૧૫૬ સંજોય કેસોની તપાસ કરવાની પોલીસ સ્ટેશનના
 ઇન્ચાર્જ અધિકારીની સત્તાઓ નક્કી કરે છે. કલમ ૧૫૬ ની પેટા-કલમ
 (૨) નોંધી શકાય છે. તે જણાવે છે કે 'કોઈપણ આવા કેસમાં પોલીસ
 અધિકારીની કોઈ કાર્યવાહી સામે કોઈપણ તબક્કે એવા આધારે પ્રશ્ન
 ઉઠાવી શકાશે નહીં કે કેસ એવો હતો જેની તપાસ કરવા માટે આવા
 અધિકારી કલમ હેઠળ અધિકૃત ન હતા.' પેટા-કલમ (૩) કલમ ૧૫૬
 ની પેટા-કલમ (૧) અને (૨) માં દર્શાવ્યા મુજબ તપાસનો હુકમ
 કરવાની સત્તા ગુનાની સંજ્ઞાન લેવા માટે કલમ ૧૮૦ હેઠળ સક્ષમ
 મેજિસ્ટ્રેટને આપે છે. કલમ ૧૬૭ મેજિસ્ટ્રેટને તેમાં દર્શાવેલા સંજોગોમાં
 આરોપીને પોલીસ કસ્ટડીમાં રિમાન્ડ કરવાની સત્તા આપે છે; કલમ ૧૭૩
 જોગવાઈ કરે છે કે 'પ્રકરણ ૧૨ હેઠળની દરેક તપાસ બિનજરૂરી વિલંબ

વિના પૂર્ણ કરવામાં આવશે અને તે પૂર્ણ થાય કે તરત જ, પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ અધિકારી પોલીસ અહેવાલ પર ગુનાની સંજ્ઞાન લેવા માટે સક્ષમ મેજિસ્ટ્રેટને રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત નમૂનામાં અહેવાલ મોકલશે, જેમાં કલમમાં ગણાવેલી વિવિધ બાબતો દર્શાવવામાં આવશે. કલમ ૧૭૩ ની પેટા-કલમ (૮) જોગવાઈ કરે છે કે તપાસ પૂર્ણ થવા પર અહેવાલ રજૂ કરવા છતાં, તે જ ગુનાના સંબંધમાં વધુ તપાસ હાથ ધરી શકાય છે અને આ રીતે એકત્રિત કરાયેલા વધુ પુરાવા તે જ મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવાના રહેશે. આ વધુ તપાસનો અહેવાલ મોટાભાગે પેટા-કલમ (૨) થી (૬) ની જરૂરિયાતોને અનુરૂપ રહેશે. પ્રકરણ ૧૪ માં કલમોનો સમૂહ કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે જરૂરી શરતો નિર્ધારિત કરે છે. કલમ ૧૮૦ જોગવાઈ કરે છે કે પ્રકરણની જોગવાઈઓને આધીન, પ્રથમ વર્ગના કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટ, અને પેટા-કલમ (૨) હેઠળ આ સંદર્ભમાં ખાસ સત્તા ધરાવતા કોઈપણ બીજા વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ કોઈપણ ગુનાની સંજ્ઞાન લઈ શકે છે- (એ) આવા ગુનાની રચના કરતી હકીકતોની ફરિયાદ મળવા પર; (બી) આવી હકીકતોના પોલીસ અહેવાલ પર, અને (સી) પોલીસ અધિકારી સિવાયની કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી મળેલી માહિતી પર, અથવા પોતાની જાણકારી પર કે આવો ગુનો આચરવામાં આવ્યો છે. કલમ ૧૮૧ મેજિસ્ટ્રેટને જ્યારે તેઓ કલમ ૧૮૦ ની પેટા-કલમ (૧) ના કલોઝ (સી) હેઠળ ગુનાની સંજ્ઞાન લે છે ત્યારે જ્યારે આરોપી તેમની સમક્ષ હાજર થાય ત્યારે તેને જાણ કરવાની ફરજ પાડે છે કે તે અન્ય

મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કેસની તપાસ અથવા ટ્રાયલ કરાવવા માટે હકદાર છે. કલમ ૧૮૩ જોગવાઈ કરે છે કે 'સંહિતામાં અથવા તે સમયે અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈપણ કાયદા દ્વારા સ્પષ્ટપણે અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, કોઈ સેશન્સ કોર્ટ મૂળ હકૂમતની અદાલત તરીકે કોઈપણ ગુનાની સંજ્ઞાન લેશે નહીં સિવાય કે સંહિતા હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કેસ તેને કમિટ કરવામાં આવ્યો હોય.'"

"૩૦. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આ દિશામાં નિર્દેશ કરતા વધુ આંતરિક પુરાવા છે કે સ્પેશિયલ જજ દ્વારા ખાનગી ફરિયાદ સ્વીકારી શકાય નહીં. સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ ટ્રાયલની પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરતી જોગવાઈઓ ધરાવતા પ્રકરણ ૧૮ માં કલમ ૨૨૫ જોગવાઈ કરે છે કે 'સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષની દરેક ટ્રાયલમાં, ફરિયાદપક્ષનું સંચાલન પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર દ્વારા કરવામાં આવશે.' ૧૮૫૨ ના અધિનિયમની કલમ ૮(૩) નો છેલ્લો ભાગ જોગવાઈ કરે છે કે '... .. સ્પેશિયલ જજ સમક્ષ ફરિયાદપક્ષનું સંચાલન કરનાર વ્યક્તિ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર માનવામાં આવશે.' એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જાહેર ફરિયાદો સામાન્ય રીતે રાજ્યના નામે શરૂ કરવામાં આવે છે કારણ કે ગંભીર ગુનાઓની બાબતોમાં સમાજ અસામાજિક તત્વોને સજા કરવામાં રસ ધરાવે છે જે સમાજ માટે જોખમરૂપ બની શકે છે અને આવી ફરિયાદ ખાનગી વાસના કે બદલાની ભાવનાને સંતોષવા માટે નથી. આગળ વધતાં એવું જણાવાયું હતું કે ક્રિમિનલ પી. સી. નું માળખું સ્પષ્ટપણે

દર્શાવે છે કે ગંભીર ગુનાઓ માત્ર સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા જ ટ્રાયેબલ છે અને ખાનગી ફરિયાદ પર ગુનાની સંજ્ઞા લેનાર મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા હાથ ધરાયેલી તપાસ પર સેશન્સ કોર્ટને કમિટમેન્ટ કરવામાં આવે તો પણ, એકવાર કેસ સેશન્સ કોર્ટને કમિટ થઈ જાય પછી, ખાનગી ફરિયાદીની ભૂમિકા નજીવી બની જાય છે. રાજ્ય ફરિયાદપક્ષનો કબજો સંભાળે છે અને પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર અનિવાર્યપણે ફરિયાદપક્ષના ઇન્ચાર્જ રહેશે. અને એ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરની નિમણૂક કેન્દ્ર અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ક્રિમિનલ પી. સી. ની કલમ ૨૪ હેઠળ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરની નિમણૂક એ કેન્દ્ર અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા, કેસ મુજબ, અને તે પણ હાઈકોર્ટ સાથેની ચર્ચા-વિચારણા પછી કરવાની એક પવિત્ર ફરજ છે. અને આવા પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર જ સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ ટ્રાયલ ચલાવવા માટે હકદાર રહેશે. પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરની ભૂમિકા, ગરિમા અને જવાબદારીથી અમને પરિચિત કરવા માટે, શ્રે પુ. વિ. ધ કિંગ, એ.આઈ.આર. ૧૯૪૧ રંગૂન ૨૦૯; અમલેશ ચંદ્ર વિ. ધ સ્ટેટ, (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૨ કલકત્તા ૪૮૧; રાજ કિશોર રબીદાસ વિ. ધ સ્ટેટ, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૯ કલકત્તા ૩૨૧; ઇન રે ભૂપક્ષી મલ્હૈયા, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯ આંધ્ર પ્રદેશ ૪૭૭ અને મેડીચેટ્ટી રામાકિષ્ણેયા વિ. સ્ટેટ ઓફ આંધ્ર પ્રદેશ, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯ આંધ્ર પ્રદેશ ૬૫૯ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું. આ નિર્ણયો ઉદ્દેશ્ય અને નિષ્પક્ષતા દર્શાવવાનો હેતુ ધરાવે છે જેની સાથે કેસના

ઇન્યાર્જ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરે ફરિયાદપક્ષ ચલાવવું જોઈએ અને કોઈપણ ભોગે દોષિત ઠરાવવાનો પ્રયાસ કરવો તે તેમની ફરજનો ભાગ નથી. તેમની ફરજ આરોપીની તરફેણ અને વિરુદ્ધના પુરાવાનું નિષ્પક્ષપણે વિશ્લેષણ કરવાની છે અને તેમણે અદાલત સમક્ષના મુદ્દાઓ સાથે સંબંધ ધરાવતા કોઈપણ પુરાવા છુપાવવા જોઈએ નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તેમણે માત્ર ન્યાય મેળવવાની ઇચ્છાથી પ્રેરાઈને કેસ પ્રત્યેના પોતાના અભિગમમાં નિષ્પક્ષ અને ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ હોવું જોઈએ અને વધુ કંઈ નહીં. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે, જો પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરની આ સુસ્થાપિત ભૂમિકા હોય, તો જો આરોપી સામે બદલો લેવાની ઇચ્છાથી પ્રેરાયેલા ખાનગી ફરિયાદીને પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર માનવામાં આવે તો તે કેટલું ભયાનક જણાશે. એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે આવા ખાનગી ફરિયાદીને પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરના દરજ્જા સુધી પહોંચાડી શકાય નહીં પરંતુ કલમ ૮(૩) ના પાછળના ભાગમાં ઘડાયેલી ડીમિંગ ફિક્શન તેને પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરના આવા દરજ્જાથી સજ્જ કરશે જેને ભોગવવા માટે તેઓ ભાગ્યે જ લાયક હતા. બીજી દલીલ તરીકે એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે ક્રિમિનલ પી. સી. ની કલમ ૩૨૧ સામાન્ય રીતે પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરને તેમાં નિર્ધારિત મર્યાદાઓને આધીન ફરિયાદપક્ષ પાછો ખેંચવાની સત્તા આપે છે. રજૂઆત એવી છે કે જો કોઈ ખાનગી ફરિયાદી જે પોતાનો કેસ ચલાવવાનું પસંદ કરે છે અને તે રીતે ડીમ્ડ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરનો દરજ્જો ભોગવે છે તો તે કેટલીક ક્ષુદ્રક કાર્યવાહી શરૂ કરીને ન્યાયના ઝરણાને

પ્રદૂષિત કરી શકશે અને જો તેની હથેળી ગરમ કરવામાં આવે તો તેને પાછી ખેંચી શકશે. એવું પણ કહેવામાં આવ્યું હતું કે આરોપી બોગસ ફરિયાદી ઊભો કરી શકે છે અને ટ્રાયલનો ઢોંગ કરી શકે છે અને ઉચ્ચ સ્તરીય તપાસ પર ગંભીર કાર્યવાહીથી બચી શકે છે. આ જંગલી કલ્પનાઓ છે જે કાયદાની જોગવાઈના અર્થઘટનના હેતુ માટે અપ્રસ્તુત છે. વધુમાં આ રજૂઆત પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરના કહેવાથી કોઈપણ કાર્યવાહી પાછી ખેંચી શકાય તે પહેલાં અદાલતે જે ભૂમિકા ભજવવાની હોય છે તેની ઉપેક્ષા કરે છે. પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર પોતાના હોદ્દાનો દુરુપયોગ કરી શકે છે તે બાબત એ નિર્ણાયક નથી કે પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર કોણ હોવું જોઈએ. કલમ ૮(૩) માં ઘડાયેલી ડીમિંગ ફિક્શન તેની જરૂરિયાતની મર્યાદાઓ પૂરતી સીમિત છે કે જેમાં સ્પેશિયલ જજ સમક્ષ કાર્યવાહી ચલાવનાર વ્યક્તિને પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર માનવામાં આવે છે. વાસ્તવમાં, કલમ ૮(૩) દ્વારા નિર્મિત આ ફિક્શન, અપીલકર્તાની એ દલીલને નકારશે કે ખાનગી ફરિયાદ ટકવાપાત્ર નથી, કારણ કે ધારાસભા કલમ ૨૨૫ ને અનુરૂપ એવી જોગવાઈ દાખલ કરી શકી હોત કે સ્પેશિયલ જજ સમક્ષની ફરિયાદપક્ષ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર દ્વારા ચલાવવામાં આવશે. તેનાથી વિપરીત, સ્પેશિયલ જજ સમક્ષ ખાનગી ફરિયાદ દાખલ થઈ શકે છે જે આવી ફરિયાદ પર ગુનાઓની સંજ્ઞાન લઈ શકે છે તેવી સ્થિતિથી સભાન હોવાથી, ધારાસભા સ્પેશિયલ જજ સમક્ષ ફરિયાદપક્ષના ઈન્ચાર્જ વ્યક્તિને ક્રિમિનલ પી. સી. ના હેતુઓ માટે પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરના દરજ્જા

સાથે સજ્જ કરવા માંગતી હતી. આ એક વધારાનું કારણ છે કે શા માટે અપીલકર્તાની એવી દલીલ ગ્રાહ્ય રાખી શકાય નહીં કે ખાનગી ફરિયાદ ટકવાપાત્ર નથી.

૩૧. ત્યારબાદ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જો ૧૯૫૨ ના અધિનિયમ પાછળનો ઉદ્દેશ્ય જાહેર સેવક દ્વારા ભ્રષ્ટાચારના ગુનાઓની વધુ ઝડપી ટ્રાયલ માટે જોગવાઈ કરવાનો હતો, તો જો ક્યારેય એવું ઠરાવવામાં આવે કે સ્પેશિયલ જજ દ્વારા ખાનગી ફરિયાદ સ્વીકારી શકાય છે તો આ પ્રશંસનીય ઉદ્દેશ્ય પરાસ્ત થઈ જશે. દલીલને આગળ વધારતાં એ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે ખાનગી ફરિયાદ ટકવાપાત્ર છે તેવું માની લેતાં, સંજ્ઞાન લેતાં પહેલાં સ્પેશિયલ જજે કલમ ૨૦૦ દ્વારા ફરજિયાત કર્યા મુજબ ફરિયાદી અને હાજર રહેલા તમામ સાક્ષીઓની તપાસ કરવી પડશે. જજે ત્યારબાદ સામાન્ય રીતે આરોપી સામે પ્રોસેસ જારી કરવાનું મુલતવી રાખવું પડશે, અને આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે કે નહીં તે નક્કી કરવાના હેતુ માટે કાં તો પોતે કેસની તપાસ કરવી પડશે અથવા પોલીસ અધિકારી દ્વારા અને ૧૯૪૭ ના અધિનિયમ હેઠળના કેસોમાં નિયુક્ત હોદ્દાના પોલીસ અધિકારીઓ દ્વારા તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપવો પડશે. (કલમ ૨૦૨(૧)). જો જજ પોતે તપાસ હાથ ધરવા આગળ વધે છે, તો તેઓ સોગંદ પર પુરાવા લેવા બંધાયેલા છે પરંતુ એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે જો સ્પેશિયલ જજની અદાલત સેશન્સ કોર્ટ હોય, તો કેસ ક્રિમિનલ પી. સી. ની કલમ ૨૦૨ ની પેટા-કલમ (૨) ના

પ્રોવાઈસો દ્વારા સંચાલિત થશે અને તેથી, તેમણે ફરિયાદીને તેના તમામ સાક્ષીઓ રજૂ કરવા કહેવું પડશે અને સોગંદ પર તેમની તપાસ કરવી પડશે. આ ચોક્કસપણે ઝડપી ટ્રાયલને પરાસ્ત કરશે તેવી આશંકા દર્શાવવામાં આવી હતી અને તેથી, એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે આંતરિક વિપરીત-સંકેત છે કે ખાનગી ફરિયાદ ટકવાપાત્ર નથી. અમને આ રજૂઆતમાં કોઈ તથ્ય જણાતું નથી. જેમ સ્પષ્ટપણે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે સ્પેશિયલ જજની અદાલત એ મૂળ ફોજદારી હકૂમતની અદાલત છે અને તે અહીં અગાઉ દર્શાવેલ રીતે ગુનાની સંજ્ઞાન લઈ શકે છે, તે બની શકે કે ફરિયાદ ગંભીર ગુનો છતી કરે છે કે કેમ અથવા તેમાં કોઈ શુદ્ધકતા સામેલ છે કે કેમ તેની ચકાસણી કરવા માટે, જજ પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાનું મુલતવી રાખીને તપાસ યોજવાનો આગ્રહ રાખી શકે છે. જ્યારે ખાનગી ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે અદાલતે ક્રિ. પી. સી. ની કલમ ૨૦૦ ના પ્રોવાઈસોમાં દર્શાવેલા કેસો સિવાય ફરિયાદીની સોગંદ પર તપાસ કરવી પડે છે. સોગંદ પર ફરિયાદીની તપાસ કર્યા પછી અને હાજર રહેલા સાક્ષીઓ, જો કોઈ હોય તો, ની તપાસ કર્યા પછી, જેનો અર્થ એ થાય છે કે જે સાક્ષીઓ હાજર નથી તેમની તપાસ કરવાની જરૂર નથી, પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવા માટે કેસ બંધ્યો છે કે નહીં તે ન્યાયિક રીતે નક્કી કરવા માટે અદાલત મુક્ત રહેશે. જ્યારે એવું કહેવામાં આવે છે કે અદાલત પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરે છે, ત્યારે તેનો અર્થ એ થાય છે કે અદાલતે ગુનાની સંજ્ઞાન લીધી છે અને કાર્યવાહી શરૂ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે અને સંજ્ઞાન લેવાના

દશ્યમાન અભિવ્યક્તિ તરીકે, પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવામાં આવે છે જેનો અર્થ એ થાય છે કે આરોપીને અદાલત સમક્ષ હાજર થવા માટે કહેવામાં આવે છે. આ કેસ મુજબ સમન્સ અથવા વોરંટનું સ્વરૂપ લઈ શકે છે. એવું બની શકે કે ફરિયાદી અને તેના સાક્ષીઓની તપાસ કર્યા પછી, અદાલત પોતાની જાતને બમણી ખાતરી કરવા માટે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાનું મુલતવી રાખી શકે છે, અને ફરિયાદીને તેના સાક્ષીઓને હાજર રાખવા કહી શકે છે. અદાલત માટે ખુલ્લો અન્ય વિકલ્પ પોલીસ અધિકારી દ્વારા તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપવાનો છે. અને જો ગુનો ૧૯૪૭ ના અધિનિયમ હેઠળ આવરી લેવાયેલો હોય, તો તપાસ, જો નિર્દેશિત કરવામાં આવે તો, કલમ ૫-એ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈ અનુસાર રહેશે. પરંતુ એ સ્પષ્ટપણે સ્પષ્ટ કરવું આવશ્યક છે કે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરતાં પહેલાં તપાસ યોજવી અથવા પોલીસ દ્વારા ગુનાની તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપવો એ ફરજિયાત નથી. આ બાબત અદાલતની ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિમાં છે અને કલમ ૨૦૦ હેઠળ સોગંદ પરના પોતાના નિવેદનમાં ફરિયાદી દ્વારા જાહેર કરાયેલા સાધનો પર આધાર રાખીને ન્યાયિક રીતે પુનરીક્ષણપાત્ર છે, જેને ફોજદારી અદાલતોની પરિભાષામાં ફરિયાદની ખરાઈ અને સાક્ષીઓના પુરાવા, જો કોઈ હોય તો, કહેવામાં આવે છે. જો કે, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જો ખાનગી ફરિયાદ ટકવાપાત્ર છે તેવું ઠરાવીને કલમ ૫-એ ને જતી કરી શકાય છે, તો અદાલતે ઓછામાં ઓછું ફરિયાદી જે તમામ સાક્ષીઓની તપાસ કરવા માંગે છે તેમની તપાસનો આગ્રહ રાખીને પ્રી-

પ્રોસેસ સલામતી સુનિશ્ચિત કરવી જોઈએ અને જ્યાં સુધી ઝડપી ટ્રાયલના ઉદ્દેશ્યનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી આ પ્રતિકૂળ સાબિત થશે. કોઈપણ ફ્રાઈકોલોથી જોતાં, આ રજૂઆતમાં કોઈ તથ્ય નથી. પ્રાથમિક રીતે, સ્પેશિયલ જજ દ્વારા પ્રી-પ્રોસેસ તબક્કે પણ સાક્ષીઓની તપાસ એ આધાર પર નથી કે કેસ કલમ ૨૦૨(૨) ના પ્રોવાઈસો દ્વારા વિચાર્યા મુજબ માત્ર સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા જ ટ્રાયેબલ છે. કોઈ કમિટમેન્ટ નથી અને તેથી, કલમ ૨૦૨(૨) નો પ્રોવાઈસો આકર્ષાતો નથી. તે જ રીતે, જ્યાં સુધી પ્રોસેસ જારી ન થાય ત્યાં સુધી આરોપી ચિત્રમાં આવતો નથી. તેઓ શારીરિક રીતે હાજર રહી શકે છે પરંતુ કાર્યવાહીમાં ભાગ લેવા માટે હક્કદાર નથી. (જુઓ શ્રીમતી નાગવવા વિ. વીરના શિવલિંગપ્પા કોંજલગી, (૧૯૭૬) ૩ એસ.સી.સી. ૭૩૬ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસ.સી. ૧૯૪૭)). ફરિયાદ મળતાં અને અદાલત ખરાઈ નોંધે તે પછી, જાહેર થયેલી હકીકતો પર પોતાનું મન લગાવવા અને પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવો જોઈએ કે નહીં તે ન્યાયિક રીતે નક્કી કરવા માટે અદાલત મુક્ત છે. પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવા માટે તે કોઈ પૂર્વશરત નથી કે અદાલતે જરૂરિયાતના ભાગરૂપે કલમ ૨૦૨ દ્વારા કલ્પના કરાયેલ તપાસ યોજવી જ જોઈએ અથવા તેમાં વિચાર્યા મુજબ તપાસનો નિર્દેશ આપવો જ જોઈએ. તપાસ યોજવા વિના અથવા તપાસનો નિર્દેશ આપ્યા વિના સંજ્ઞાન લેવાની સત્તા કલમ ૨૦૨ માં ગર્ભિત છે જ્યારે તે કહે છે કે મેજિસ્ટ્રેટ 'જો તેઓ યોગ્ય માને તો, આરોપી સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાનું મુલતવી રાખી શકે છે અને આગળ

વધવા માટે પૂરતો આધાર છે કે નહીં તે નક્કી કરવાના હેતુ માટે કાં તો પોતે કેસની તપાસ કરી શકે છે અથવા પોલીસ અધિકારી દ્વારા તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે તેથી, કલમ ૨૦૦ દ્વારા વિચાર્યા મુજબ ફરિયાદી અને સાક્ષીઓ જો કોઈ હોય તો તેમની તપાસ કરવા પર પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવો કે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાનું મુલતવી રાખવું તે બાબત અદાલતની ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિ પર છોડી દેવામાં આવી છે. અદાલત જે વિવેકબુદ્ધિ ભોગવે છે તેને કાં તો તપાસ યોજવી અથવા તપાસનો નિર્દેશ આપવો તે અદાલત માટે ફરજિયાત બનાવીને મર્યાદિત કે નકારી શકાય નહીં. આવો અભિગમ કાનૂની જોગવાઈથી વિપરીત હશે. તેથી, એ દલીલમાં કોઈ તથ્ય નથી કે ખાનગી ફરિયાદ સ્વીકારવાથી, ઝડપી ટ્રાયલનો હેતુ પરાસ્ત થશે અથવા પ્રી-પ્રોસેસ સલામતી નકારવામાં આવશે.

૩૨. વધુમાં જ્યારે ખાનગી ફરિયાદ પર અથવા ચોક્કસ કહીએ તો પોલીસ અહેવાલ સિવાય અન્ય રીતે સંજ્ઞાન લેવામાં આવે છે, ત્યારે સ્પેશિયલ જજે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પોલીસ અહેવાલ સિવાય અન્ય રીતે દાખલ કરાયેલા વોરંટ કેસોની ટ્રાયલ માટે નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર કેસ ચલાવવાનો રહે છે (૧૮૯૮ ની ક્રિમિનલ પી. સી. ની કલમો ૨૫૨ થી ૨૫૮). કલમ ૨૫૨ એવી જરૂરિયાત દર્શાવે છે કે જ્યારે આરોપીને અદાલત સમક્ષ લાવવામાં આવે ત્યારે અદાલતે ફરિયાદીને સાંભળવા આગળ વધવું જોઈએ અને ફરિયાદપક્ષના સમર્થનમાં રજૂ કરવામાં આવે તેવા તમામ

પુરાવા લેવા જોઈએ. આરોપીને ફરિયાદી અને તેના સાક્ષીઓની ઉલટતપાસ કરવાનો અધિકાર છે. જો આ રીતે રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓની વિચારણા કરતાં અદાલતને જણાય કે આરોપી સામે કોઈ કેસ બનતો નથી જે, જો ખંડન ન કરવામાં આવે તો, તેને દોષિત ઠરાવવા માટે યોગ્ય ઠરે, તો અદાલત આરોપીને ડિસ્ચાર્જ કરશે (સદર કલમ ૨૫૩). જો બીજી તરફ, અદાલતનો એવો અભિપ્રાય હોય કે આરોપીએ ગુનો કર્યો હોવાનું માની લેવા માટે આધાર છે, જેની ટ્રાયલ ચલાવવા માટે અદાલત સક્ષમ છે, તો આરોપી સામે લેખિતમાં તહોમતનામું ઘડવામાં આવશે (સદર કલમ ૨૫૪). આરોપી તહોમતનામા સામે દોષિત ન હોવાની કબૂલાત કરે તે પછી, તહોમતનામા પહેલાં તપાસવામાં આવેલા તમામ ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓને વધુ ઉલટતપાસ માટે ફરી બોલાવવામાં આવશે. ફરિયાદપક્ષ વધારાના સાક્ષીઓની તપાસ કરી શકે છે જેમની ઉલટતપાસ કરવા માટે આરોપી હકદાર રહેશે. ત્યારબાદ આરોપી પોતાના બચાવમાં ઉતરી શકે છે અને બચાવમાં સાક્ષીઓની તપાસ કરી શકે છે. આ પ્રક્રિયા નિયુક્ત હોદ્દાના પોલીસ અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવતી તપાસ કરતાં વધુ પર્યાપ્ત સલામતી પૂરી પાડે છે અને તેથી, નવી કે વધારાની સલામતીની શોધ અપ્રસ્તુત છે.”

૫૪. આમ, ઉપરોક્ત બાબતો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સદર અધિનિયમ, ૧૯૮૮ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટેની ખાનગી ફરિયાદ કાયદામાં ટકવાપાત્ર છે. સ્પેશિયલ જજ આરોપીને ટ્રાયલ માટે કમિટ કર્યા વિના ગુનાઓની સંજ્ઞાન લેવા

માટે સક્ષમ છે અને આરોપી વ્યક્તિઓની ટ્રાયલ ચલાવતી વખતે, સ્પેશિયલ જજે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા વોરંટ કેસોની ટ્રાયલ માટે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કરવાનું રહેશે.

પપ. ફરિયાદમાં નામ દર્શાવેલ તમામ સાક્ષીઓની તપાસ કર્યા વિના ફરિયાદ પર સંજ્ઞાન લેવામાં સ્પેશિયલ જજે ભૂલ કરી છે તેવી રિટ અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલની રજૂઆતથી હું પ્રભાવિત થયો નથી. વાસ્તવમાં, શિવજી સિંઘ વિ. નાગેન્દ્ર તિવારી અને અન્ય [તારીખ ૬ જુલાઈ ૨૦૧૦ ના રોજ નિર્ણીત ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૧૧૫૮/૨૦૧૦] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયને ધ્યાને લેતાં આ મુદ્દો પણ હવે અનિર્ણીત રહ્યો નથી. હું સર્વોચ્ચ અદાલતના સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ ટાંકી શકું છું:

“૮. ફરિયાદી અને સાક્ષીઓની તપાસ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય ફરિયાદનું સત્ય કે અસત્ય નક્કી કરવાનો અને જે વ્યક્તિએ ફરિયાદીના જણાવ્યા મુજબ ગુનો કર્યો છે તેની સામે પ્રથમદર્શી કેસ છે કે નહીં તે નક્કી કરવાનો છે. જો ફરિયાદી અને/અથવા સાક્ષીઓની તપાસ પરથી મેજિસ્ટ્રેટને પ્રથમદર્શી રીતે સંતોષ થાય કે ગુનો કરવાનો આરોપ ધરાવતી વ્યક્તિ સામે કેસ બને છે તો તેમણે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવો જરૂરી છે. કલમ ૨૦૨ મેજિસ્ટ્રેટને પ્રોસેસ જારી કરવાનું મુલતવી રાખવાની અને આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે કે નહીં તે નક્કી કરવાના હેતુ માટે કાં તો પોતે કેસની તપાસ કરવાની અથવા પોલીસ અધિકારી દ્વારા અથવા તેઓ યોગ્ય માને તેવી અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપવાની સત્તા આપે છે. કલમ

૨૦૩ હેઠળ, જો ફરિયાદી અને તેના સાક્ષીઓના નિવેદનો અને કલમ ૨૦૨ હેઠળ કરવામાં આવેલી તપાસ/પૂછપરછના પરિણામને ધ્યાનમાં લીધા પછી મેજિસ્ટ્રેટનો એવો મત હોય કે આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર અસ્તિત્વમાં નથી, તો તેઓ ફરિયાદ ફગાવી શકે છે. બીજી તરફ, જો મેજિસ્ટ્રેટને સંતોષ થાય કે તેમ કરવા માટે પૂરતો આધાર છે તો કલમ ૨૦૪ પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાની જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૨૦૩, ૨૦૪ અને ૨૦૯ માં વપરાયેલ "પૂરતો આધાર" અભિવ્યક્તિનો અર્થ એવો સંતોષ થાય છે કે ગુનો કરવાનો આરોપ ધરાવતી વ્યક્તિ સામે પ્રથમદર્શી કેસ બને છે અને નહીં કે દોષિત ઠરાવવાના હેતુ માટે પૂરતો આધાર. સી.આર.પી.સી. ના પ્રકરણ ૧૫ અને ૧૬ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના આ અર્થઘટનને આર.સી. રૂઘ્યા વિ. સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે, ૧૯૫૮ એસસીઆર ૬૧૮ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ એસ.સી. ૯૭), વાડીલાલ પંચાલ વિ. દત્તાત્રય દુલાજી ઘાડીગાંવકર (૧૯૬૧) ૧ એસસીઆર ૧ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ એસ.સી. ૧૧૧૩), ચંદ્ર દેવ સિંઘ વિ. પ્રકાશ ચંદ્ર બોઝ (૧૯૬૪) ૧ એસસીઆર ૬૩૯ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ એસ.સી. ૧૪૩૦), નિર્મલજીત સિંઘ હૂન વિ. સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બંગાળ (૧૯૭૩) ૩ એસ.સી.સી. ૭૫૩ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૨ એસ.સી. ૨૬૩૯), કેવલ કિશન વિ. સૂરજ ભાન (૧૯૮૦) સપ્લીમેન્ટરી એસ.સી.સી. ૪૯૯ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૧૭૮૦), મોહિન્દર સિંઘ વિ. ગુલપંત સિંઘ (૧૯૯૨) ૨ એસ.સી.સી. ૨૧૩ :

(એ.આઈ.આર. ૧૯૯૨ એસ.સી. ૧૮૯૪ : ૧૯૯૨ એઆઈઆર એસસીડબલ્યુ ૨૧૮૯) અને ચીફ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફિસર વિ. વિડીયોકોન ઇન્ટરનેશનલ લિમિટેડ (૨૦૦૮) ૨ એસ.સી.સી. ૪૯૨ : (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૮ એસ.સી. ૧૨૧૩ : ૨૦૦૮ એઆઈઆર એસસીડબલ્યુ ૧૨૦૩) માં આ અદાલતના ચુકાદાઓ પરથી પૂરતું સમર્થન મળે છે.

૯. ચંદ્ર દેવ સિંઘ વિ. પ્રકાશ ચંદ્ર બોઝ (સુપ્રા) માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં પ્રથમદર્શી પુરાવા હતા ત્યાં મેજિસ્ટ્રેટ પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવા બંધાયેલા હતા અને ફરિયાદમાં જે વ્યક્તિ પર ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે તેનો કોઈ બચાવ હોઈ શકે તેમ છતાં, તે બાબત યોગ્ય તબક્કે યોગ્ય ફોરમ દ્વારા નક્કી કરવા માટે છોડી દેવાની રહે છે. વધુમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાનો ઇનકાર માત્ર ત્યારે જ કરી શકાય જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટને જણાય કે ફરિયાદી દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવા સ્વયં-વિરોધાભાષી અથવા સ્વાભાવિક રીતે અવિશ્વસનીય છે.

૧૦. કેવલ કિશન વિ. સૂરજ ભાન, (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૧૭૮૦) (સુપ્રા) માં આ અદાલતે કલમ ૨૦૦ થી ૨૦૪ ના માળખાની તપાસ કરી અને ઠરાવ્યું :

"સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા માત્ર ટ્રાયેબલ કેસમાં ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૨૦૩ અને ૨૦૪ ના તબક્કે, મેજિસ્ટ્રેટે જે જોવાનું છે તે માત્ર એ છે કે શું ફરિયાદના ઉપરછદ્ધા વાંચન પર અને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ

૨૦૦ અને ૨૦૨ હેઠળ પ્રાથમિક તપાસ દરમિયાન નોંધાયેલા પુરાવા પર, આરોપી સામે લગાવવામાં આવેલા આરોપના સમર્થનમાં પ્રથમદર્શી પુરાવા છે કે કેમ. તેમણે માત્ર એ જોવાનું છે કે આરોપી સામે "આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર" છે કે નહીં. આ તબક્કે, મેજિસ્ટ્રેટ જાણે કે તેઓ ટ્રાયલ કોર્ટ હોય તેમ પુરાવાનું ઝીણવટભર્યું મૂલ્યાંકન કરવાનું નથી. પુરાવાની ચકાસણી કરવામાં મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અપનાવવાનું ધોરણ તેવું જ નથી જે તહોમતનામું ઘડવાના તબક્કે ધ્યાનમાં રાખવાનું હોય છે."

૧૧. ઉપરોક્ત મત મોહિન્દર સિંઘ વિ. ગુલવંત સિંઘ (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૨ એસ.સી. ૧૮૯૪ : ૧૯૯૨ એઆઈઆર એસસીડબલ્યુ ૨૧૮૯) (સુપ્રા) માં નીચેના શબ્દોમાં પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યો હતો:

"કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસનો વ્યાપ અત્યંત મર્યાદિત છે માત્ર એ નક્કી કરવા માટે કે સંહિતાની કલમ ૨૦૪ હેઠળ પ્રોસેસ જારી કરવો જોઈએ કે નહીં અથવા ફરિયાદી અને તેના સાક્ષીઓ, જો કોઈ હોય તો, ના નિવેદનોના આધારે આગળ વધવા માટે કોઈ પૂરતો આધાર નથી તેવા આધારે સંહિતાની કલમ ૨૦૩ નો આશરો લઈને ફરિયાદ ફગાવી દેવી જોઈએ કે નહીં તે હેતુથી ફરિયાદમાં કરાયેલા આક્ષેપોનું સત્ય કે અન્યથા શોધી કાઢવા પૂરતો જ મર્યાદિત છે. પરંતુ તે તબક્કે તપાસ સંપૂર્ણ ટ્રાયલનું સ્વરૂપ ધારણ કરતી નથી જે માત્ર સંહિતાની કલમ ૨૦૪ હેઠળ પ્રોસેસ જારી થયા પછી જ થઈ શકે છે જેમાં સૂચિત આરોપીને સદર આરોપી વ્યક્તિના દોષિત હોવા કે અન્યથા હોવાનો નિર્ણય કરવા માટે

તેની સામે કરાયેલા આરોપનો જવાબ આપવા બોલાવવામાં આવે છે. વધુમાં, દોષિત ઠરાવવાને સમર્થન આપવા માટે પુરાવા પર્યાપ્ત છે કે નહીં તે પ્રશ્ન માત્ર ટ્રાયલ વખતે જ નક્કી કરી શકાય છે અને નહીં કે સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળ વિચારાયેલ તપાસના તબક્કે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસ દરમિયાન, તપાસ અધિકારીએ માત્ર ફરિયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવા પર પોતાની જાતને ખાતરી કરાવવાની હોય છે કે શું સૂચિત આરોપી પર નિયમિત ટ્રાયલ ચલાવવા માટે પ્રથમદર્શી કેસ બન્યો છે કે કેમ અને આવી તપાસ દરમિયાન કોઈ વિગતવાર પૂછપરછ જરૂરી નથી." (ભારપૂર્વક)

૧૨. કલમ ૨૦૨(૨) ના પ્રોવાઈસોમાં 'શેલ' શબ્દનો ઉપયોગ પ્રથમદર્શી રીતે તેમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈના ફરજિયાત સ્વરૂપનો સૂચક છે, પરંતુ પ્રકરણ ૧૫ અને કલમ ૨૨૬ અને ૨૨૭ તથા કલમ ૪૬૫ માં સમાવિષ્ટ અન્ય જોગવાઈઓ સાથે તેનું ઝીણવટભર્યું અને વિવેચનાત્મક વિશ્લેષણ સ્પષ્ટપણે દર્શાવશે કે ફરિયાદી દ્વારા ટાંકવામાં આવેલા કોઈપણ અથવા કેટલાક સાક્ષીઓની સોગંદ પર તપાસ ન કરવી તે પોતે જ સંજ્ઞાન લેવા અને પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરવાનો હુકમ પસાર કરવાની સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટની હકૂમત છીનવી લેવા માટે પૂરતું નથી જો તેમને ખાતરી થાય કે તેમ કરવા માટે પ્રથમદર્શી કેસ બને છે. અહીં એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે કલમ ૨૦૨(૨) ના પ્રોવાઈસોમાં આવતો 'તમામ' શબ્દ 'તેના' શબ્દ દ્વારા લાયક બને છે. આ સૂચવે છે કે ફરિયાદી ફરિયાદમાં દર્શાવેલા અથવા

મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમના જવાબમાં જેમના નામો જાહેર કરવામાં આવ્યા હોય તેવા તમામ સાક્ષીઓની તપાસ કરવા બંધાયેલા નથી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, માત્ર તે જ સાક્ષીઓની તપાસ કરવી જરૂરી છે જેમને ફરિયાદી પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવા માટે પ્રથમદર્શી કેસ બનાવવા માટે મહત્વપૂર્ણ માને છે. પસંદગી ફરિયાદીની હોવાથી, તેઓ અન્ય સાક્ષીઓની તપાસ ન કરવાનું પસંદ કરી શકે છે. આવી બિન-તપાસનું પરિણામ ટ્રાયલ વખતે વિચારવાનું હોય છે અને પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાના તબક્કે નહીં જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટે કેસના ગુણદોષ પર વિગતવાર ચર્ચામાં ઉતરવાની જરૂર होती નથી, એટલે કે ફરિયાદમાં સમાવિષ્ટ આક્ષેપો જો સાબિત થાય તો આખરે આરોપીને દોષિત ઠરાવવામાં પરિણમશે કે નહીં. તેમણે માત્ર એ જોવાનું હોય છે કે આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર અસ્તિત્વમાં છે કે નહીં.

૧૩. હવે અમે રોઝી વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળ, (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૦ એસ.સી. ૬૩૭) (સુપ્રા) ના ચુકાદાનો સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ જેના પર બંને વિદ્વાન વકીલો દ્વારા આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. તે કેસની હકીકતો છતી કરે છે કે એક્સાઈઝ ઇન્સ્પેક્ટરે કેરળ અબકારી એક્ટની કલમ ૫૭- એ અને ૫૬(બી) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, થ્રિસુર સમક્ષ ફરિયાદ દાખલ કરી હતી. ગુનાઓ માત્ર સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા ટ્રાયેબલ હોવાથી વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે કેસ સેશન્સ કોર્ટ, થ્રિસુરને કમિટ કર્યો હતો. ફરિયાદપક્ષે સાક્ષીઓની તપાસ કર્યા પછી આરોપીઓની

સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૩ હેઠળ પૂછપરછ કરવામાં આવી હતી. પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરે ત્યારબાદ બે સાક્ષીઓને ફરી બોલાવવા માટે અરજી દાખલ કરી હતી, જેમને ફરી બોલાવવામાં આવ્યા હતા અને તપાસવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપીઓના વધુ નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા હતા. આરોપીઓએ ચાર સાક્ષીઓની તપાસ કરી હતી. તે તબક્કે, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કમિટલ હુકમ ખામીયુક્ત હતો કારણ કે મેજિસ્ટ્રેટે કલમ ૨૦૨(૨) ના પ્રોવાઈસોમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યું ન હતું. વિદ્વાન સેશન્સ જજે એવો અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે ફરજિયાત જોગવાઈનો ભંગ થયો હતો પરંતુ તેમણે કલમ ૩૮૫(૨) હેઠળ હાઈકોર્ટને સંદર્ભ કર્યો હતો કારણ કે તેમને આ બાબતમાં અપનાવવાના માર્ગનો નિર્ણય કરવાનું મુશ્કેલ લાગ્યું હતું. હાઈકોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે કલમ ૨૦૨(૨) ના પ્રોવાઈસોના આદેશના ઉલ્લંઘનને કારણે કમિટલ હુકમ દૂષિત થયો હતો. આ અદાલત સમક્ષ, આ મુદ્દાની બે જજોની બેંચ દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવી હતી. એમ.બી. શાહ, ન્યાયમૂર્તિએ કલમ ૨૦૦ અને ૨૦૨ તથા રણજીત સિંઘ વિ. સ્ટેટ ઓફ પેપ્સુ, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯ એસ.સી. ૮૪૩ માં આ અદાલતના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપ્યો અને ઠરાવ્યું:

"વધુમાં, એ સુસ્થાપિત કાયદો છે કે કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસ મર્યાદિત સ્વરૂપની છે. પ્રથમ, ફરિયાદમાં ગુનાનો આરોપ ધરાવતી વ્યક્તિ સામે પ્રોસેસ જારી કરવામાં પ્રથમદર્શી કેસ છે કે નહીં તે શોધી કાઢવા માટે અને

બીજું, જે ફરિયાદ કાં તો ખોટી હોય અથવા કનડગતવાળી હોય અથવા આવી વ્યક્તિને માત્ર હેરાન કરવાના હેતુથી કરવામાં આવી હોય તેમાં પ્રોસેસ જારી થતો અટકાવવા માટે. તે તબક્કે, પુરાવાનું ઝીણવટભર્યું મૂલ્યાંકન કરવાનું નથી, કારણ કે મર્યાદિત હેતુ "આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે કે નહીં" તે શોધી કાઢવાનો છે. પુરાવાની ચકાસણી કરવામાં મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અપનાવવાનું ધોરણ પણ તેવું જ નથી જે તહોમતનામું ઘડવાના તબક્કે ધ્યાનમાં રાખવાનું હોય છે. સીઆરપીસીની કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસના તબક્કે આરોપીને હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી અને તપાસ કરતી વખતે ગેરહાજર આરોપી વ્યક્તિના હિતોનું રક્ષણ કરવાના હેતુથી જ નહીં પરંતુ જે વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ સામે ગંભીર આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા છે તેમને કાયદાના સકંજામાં લાવવાના હેતુથી પણ તમામ હકીકતો બહાર લાવવાની મેજિસ્ટ્રેટની ફરજ છે."

શાહ, ન્યાયમૂર્તિએ ત્યારબાદ કેવલ કિશન વિ. સૂરજ ભાન, (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૧૭૮૦) (સુપ્રા) ના ચુકાદાના ગુણોત્તરનો સંદર્ભ આપ્યો અને અવલોકન કર્યું:

"બાબતના આ ઢ્રષ્ટિકોણથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે હાઈકોર્ટે સંહિતાની કલમ ૨૦૨(૨) ના પ્રોવાઈસોની ફરજિયાત જોગવાઈઓનો ભંગ થયો હોવાનું અને કમિટલ હુકમ દૂષિત થયો છે અને તેથી રદ કરવો જરૂરી છે તેવું ઠરાવવામાં ભૂલ કરી હતી. હાઈકોર્ટ કલમ ૨૦૦ ના પ્રોવાઈસો, ખાસ

કરીને સદર કલમના પ્રોવાઈસો (એ) અને એ હકીકત ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ રહી કે કલમ ૨૦૨ હેઠળની તપાસ પ્રોસેસ જારી કરવો (કલમ ૨૦૪ હેઠળ) કે ફરિયાદ ફગાવી દેવી (કલમ ૨૦૩ હેઠળ) તે નક્કી કરવા માટે વિવેકાધીન છે. કલમ ૨૦૦ હેઠળ, ફરિયાદ મળતાં, મેજિસ્ટ્રેટ સંજ્ઞાન લઈ શકે છે અને આરોપીને પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરી શકે છે. જો કેસ માત્ર સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા ટ્રાયેબલ હોય, તો તેમણે કેસ સેશન્સ કોર્ટને કમિટ કરવાનો રહે છે."

શાહ, ન્યાયમૂર્તિએ મોઈદીનકુટ્ટી હાજી વિ. કુંહિકોયા (૧૯૮૭) ૧ કેએલટી ૬૩૫ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ કેરળ ૧૮૪) માં કેરળ હાઈકોર્ટની ફૂલ બેંચના અને એમ. ગોવિંદરાજા પિલ્લઈ વિ. થંગાવેલુ પિલ્લઈ, ૧૯૮૩ ક્રિ. એલ. જે. ૯૧૭ માં મદ્રાસ હાઈકોર્ટના ચુકાદાનો પણ સંદર્ભ આપ્યો, પછીના નિર્ણયના ગુણોત્તરને બહાલી આપી કે કલમ ૨૦૨ એ સમર્થકારી જોગવાઈ છે અને સીધો પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવો કે તપાસ યોજવી તે દરેક કેસની હકીકતો પર આધાર રાખીને મેજિસ્ટ્રેટની વિવેકબુદ્ધિ છે અને ઠરાવ્યું:

"અમે મદ્રાસ હાઈકોર્ટના તે નિષ્કર્ષ સાથે સંમત છીએ કે કલમ ૨૦૨ એ એક સમર્થકારી જોગવાઈ છે અને સીધો પ્રોસેસ જારી કરવો કે તપાસ યોજવી તે દરેક કેસની હકીકતો પર આધાર રાખીને મેજિસ્ટ્રેટની વિવેકબુદ્ધિ છે. જો કે, જ્યાં તપાસ યોજવામાં આવે છે તેવા કેસમાં, તમામ સાક્ષીઓની તપાસ કરવાની કાનૂની સૂચનાનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા

તમામ કેસોમાં આગળની કાર્યવાહીને નીચેના કારણોસર દૂષિત કરશે નહીં કે

(એ) પોતાની સત્તાવાર ફરજોના પાલનમાં કાર્ય કરતા અથવા કાર્ય કરવાનો દાવો કરતા જાહેર સેવક દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદમાં તપાસ યોજવાનો પ્રશ્ન ઊભો ન થઈ શકે,

(બી) તપાસ યોજવી કે નહીં તે મેજિસ્ટ્રેટની વિવેકાધીન હકૂમત છે,

(સી) જો તેમણે તપાસ યોજવાનું નક્કી કર્યું હોય તો પણ સાક્ષીઓની સોગંદ પર તપાસ કરવી તે તેમની વધુ વિવેકબુદ્ધિ છે. જો તેઓ સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા માત્ર ટ્રાયેબલ કેસમાં સોગંદ પર સાક્ષીઓની તપાસ કરવાનું નક્કી કરે છે, તો તેઓ ફરિયાદીને તેના તમામ સાક્ષીઓ રજૂ કરવા કહેશે અને સોગંદ પર તેમની તપાસ કરશે,

(ડી) તે સદર પ્રોવાઈસો (કલમ ૪૬૫) નું પાલન ન કરવાથી આરોપીને થયેલા પૂર્વગ્રહ પર આધાર રાખીને દરેક કેસની હકીકતો પર પણ આધાર રાખશે, અને

(ઈ) પ્રોવાઈસોનું પાલન ન કરવા અંગેનો વાંધો અગાઉના તબક્કે લેવો જોઈએ જ્યારે સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા તહોમતનામું ઘડવામાં આવે."

(ભારપૂર્વક)

કે.ટી. થોમસ, ન્યાયમૂર્તિએ કલમ ૨૦૨ ના અર્થઘટન અંગે એક અલગ અભિગમ અપનાવ્યો હતો. તેમણે સી.આર.પી.સી. ના પ્રકરણ ૧૪, ૧૫

અને ૧૬ ના માળખાનો સંદર્ભ આપ્યો અને અવલોકન કર્યું:

"ઉપરોક્ત કલમમાં દસ્તાવેજોની ત્રણ શ્રેણીઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે જેની નકલો મેજિસ્ટ્રેટ, જેઓ કલમ ૨૦૪ ના તબક્કામાંથી આગળ વધે છે, તેમણે આરોપીને વિનામૂલ્યે પૂરી પાડવાની રહે છે (માત્ર સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા ટ્રાયેબલ ગુના સાથે સંકળાયેલા ફરિયાદ કેસમાં). અહીં વપરાયેલા શબ્દો "પૂરા પાડશે" હોવાથી, આરોપીને સદર દસ્તાવેજો પૂરા પાડવાની મેજિસ્ટ્રેટ પર લગભગ એક અનિવાર્ય ફરજ છે. મેજિસ્ટ્રેટ આવા દસ્તાવેજો કેવી રીતે પૂરા પાડી શકે? [હાલના સંદર્ભમાં કલોઝ (૩) માં ઉલ્લેખિત ત્રીજી શ્રેણીમાં સંદર્ભિત દસ્તાવેજો મહત્વપૂર્ણ નથી.] કલમ ૨૦૮ ના કલોઝ (૧) માં દર્શાવેલ પ્રથમ શ્રેણીમાં "મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તપાસવામાં આવેલી તમામ વ્યક્તિઓના કલમ ૨૦૦ અથવા કલમ ૨૦૨ હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનો" નો સમાવેશ થાય છે. (ભારપૂર્વક)

હવે એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે દસ્તાવેજોની બીજી શ્રેણી જે કલમ ૨૦૮ ના કલોઝ (૨) માં દર્શાવેલ છે તેમાં "જો કોઈ હોય તો" શબ્દો વાપરવામાં આવ્યા છે, પરંતુ પ્રથમ શ્રેણી દર્શાવતી વખતે તે શબ્દો ગેરહાજર છે. મારા મતે તે બે શબ્દો સંસદ દ્વારા કલોઝ (૧) માં વિચારપૂર્વક ટાળવામાં આવ્યા છે. જો મેજિસ્ટ્રેટે સંહિતાની કલમ ૨૦૮ માં ઉપરોક્ત જરૂરિયાતોનું પાલન કરવાનું હોય (જેને પેટા-કલમમાં વપરાયેલી ભાષા કોઈપણ સંકેત આપતી હોય તો તેઓ ટાળી શકતા નથી) તો આરોપીને પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરતાં પહેલાં જ્યાં તેઓ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં નિષ્ફળ ગયા હોય

તેવા કેસમાં તેઓ તે કઈ રીતે કરી શકે? કલમ ૨૦૮ ના કલોઝ (૧) માં "અથવા" શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે તે માત્ર એ હકીકતને એવા સંકેત તરીકે સમજવાની નથી કે જો મેજિસ્ટ્રેટે કલમ ૨૦૦ હેઠળ ફરિયાદીની પહેલેથી જ તપાસ કરી લીધી હોય તો તેમને તપાસમાંથી મુક્તિ આપવાની સ્વતંત્રતા આપવામાં આવી છે. એવા કેસની કલ્પના કરી શકાય છે જેમાં ફરિયાદી એકમાત્ર નજરે જોનાર સાક્ષી હોય અથવા જેમાં ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી ત્યારે તમામ નજરે જોનાર સાક્ષીઓ પણ હાજર હતા અને કલમ ૨૦૦ માં જરૂરી મુજબ તે તમામની તપાસ કરવામાં આવી હતી. આવા કેસમાં ફરિયાદીને જ્યારે સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળ પોતાના તમામ સાક્ષીઓ રજૂ કરવા માટે કહેવામાં આવે ત્યારે તેઓ મેજિસ્ટ્રેટને જણાવવા માટે સ્વતંત્ર છે કે સંહિતાની કલમ ૨૦૦ હેઠળ જેમની પહેલેથી જ તપાસ થઈ ચૂકી છે તે સિવાય તેમની પાસે અન્ય કોઈ સાક્ષી નથી. જ્યારે આવા પ્રકારના કેસો ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે ત્યારે સંહિતાની કલમ ૨૦૮ ના પ્રથમ કલોઝમાં વપરાયેલા "અથવા" શબ્દની ઉપયોગિતાને સમજવી તદ્દન શક્ય છે. તેથી કલમ ૨૦૮ માં દર્શાવેલા કેસોમાં તપાસ માત્ર વૈકલ્પિક છે તેવો સંકેત આપવાનો ઈરાદો નથી.

જો કોઈ ફરિયાદ પર શરૂ થયેલો કેસ સંહિતાની કલમ ૨૦૮ ના કલોઝ (૧) ની જરૂરિયાતોનું પાલન કર્યા વિના સેશન્સ કોર્ટને કમિટ કરવામાં આવે તો પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર માટે આરોપીનો વાંક સાબિત કરવા માટે તેઓ કયા પુરાવા રજૂ કરી શકે છે તે અગાઉથી જાણવું કેવી રીતે શક્ય

બને? જો કલમ ૨૦૨ હેઠળ કોઈ તપાસ હાથ ધરવાની ન હોય તો એક મેજિસ્ટ્રેટ જે જાહેર સેવક દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદમાં સમાવિષ્ટ કથનો પર જ આગળ વધવાનું નક્કી કરે છે (જેઓ મુખ્ય આક્ષેપના સાક્ષી નથી) અને આવો કેસ સેશન્સ કોર્ટને કમિટ કરવામાં આવે છે, તો તેનું અનિવાર્ય પરિણામ એ આવશે કે સેશન્સ જજે કલમ ૨૨૬ ના તબક્કે જ કેસ પર ફુહાડી ચલાવવી પડશે કારણ કે પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર ત્યારે "તેઓ આરોપીનો વાંક કયા પુરાવા દ્વારા સાબિત કરવા માંગે છે" તે જણાવવા માટે લાચાર બનશે. જો ગુનો ગંભીર સ્વરૂપનો હોય અથવા જાહેર મહત્વનો હોય તો પરિણામ ન્યાયની નિષ્ફળતા હશે." થોમસ, ન્યાયમૂર્તિએ ત્યારબાદ લો કમિશન દ્વારા તેના ૪૧ મા અહેવાલમાં કરવામાં આવેલી ભલામણોનો સંદર્ભ આપ્યો અને ઠરાવ્યું:

"આમ મને કોઈ શંકા નથી કે સંહિતાની કલમ ૨૦૨ ની પેટા-કલમ (૨) માં સમાવિષ્ટ પ્રોવાઈસો એ માત્ર મેજિસ્ટ્રેટને વિવેકબુદ્ધિ આપવા માટે નથી, પરંતુ આવા કેસોમાં તેમના પર બજાવવાની એક અનિવાર્ય ફરજ છે. હું ઉમેરવા માંગુ છું કે આવી પરિસ્થિતિમાં મેજિસ્ટ્રેટ એવા સાક્ષીઓની તપાસ કરવા બંધાયેલા નથી જેમને ફરિયાદી જ્યારે આવા સાક્ષીઓ રજૂ કરવા કહેવામાં આવે ત્યારે રજૂ કરી શક્યા ન હોય. અલબત્ત જો ફરિયાદી આવા સાક્ષીઓને સમન્સ પાઠવવા માટે અદાલતની મદદ માંગે તો મેજિસ્ટ્રેટ માટે આવા સમન્સ જારી કરવા મુક્ત છે, કારણ કે સંહિતામાં એવું કંઈ નથી જે મેજિસ્ટ્રેટને સાક્ષીઓને આવા સમન્સ જારી કરતાં

અટકાવે.

હું પુનરાવર્તન કરું છું કે જો મેજિસ્ટ્રેટ ઉપરોક્ત જરૂરિયાતનું પાલન કરવામાં ચૂક કરે તો તે પોતે કાર્યવાહીને દૂષિત કરશે નહીં. જો આવી ચૂક અંગે અગાઉના તબક્કે કોઈ વાંધો લેવામાં ન આવે તો જ્યારે પછીના તબક્કે આવો વાંધો લેવામાં આવે ત્યારે અદાલત વિચારણા કરી શકે છે કે આવી ચૂક ક્યાં સુધી ન્યાયની નિષ્ફળતા તરફ દોરી ગઈ હશે. આવા વિલંબિત વાંધા પરનો નિર્ણય સંહિતાની કલમ ૪૬૫ માં દર્શાવેલા સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને લઈ શકાય છે." (ભારપૂર્વક)

૧૪. જોકે શાહ, ન્યાયમૂર્તિ અને થોમસ, ન્યાયમૂર્તિ કલમ ૨૦૨(૨) ના પ્રોવાઈસોના અર્થઘટન પર ભિન્ન મંતવ્યો વ્યક્ત કરતા જણાય છે પરંતુ તેમની વચ્ચે એ બાબતે કોઈ મતભેદ નથી કે ફરિયાદી દ્વારા તમામ સાક્ષીઓની તપાસ ન કરવી તે કાર્યવાહીને દૂષિત કરશે નહીં. આ વિષય પર કાનૂની સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરવાના હેતુથી, અમે એ અવલોકન કરવું યોગ્ય માનીએ છીએ કે કલમ ૨૦૨(૨) ના પ્રોવાઈસો મુજબ મેજિસ્ટ્રેટે ફરિયાદીને તેના તમામ સાક્ષીઓ રજૂ કરવા અને સોગંદ પર તેમની તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપવો જરૂરી હોવા છતાં, ફરિયાદીની નિષ્ફળતા અથવા અસમર્થતા અથવા ફરિયાદમાં ટાંકવામાં આવેલા અથવા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા જારી કરાયેલા નિર્દેશના પાલનમાં જેમના નામો રજૂ કરવામાં આવ્યા હોય તે પૈકીના એક અથવા કેટલાક સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં તેના તરફની ચૂક, જો મેજિસ્ટ્રેટને સંતોષ થાય કે તેમ કરવા માટે પૂરતો આધાર

અસ્તિત્વમાં છે તો તેમને સંજ્ઞાન લેતાં અને પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરતાં અથવા કમિટલ હુકમ પસાર કરતાં અટકાવશે નહીં. મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પસાર કરાયેલા આવા હુકમને માત્ર કલમ ૨૦૨(૨) ના પ્રોવાઈસોના બિન-પાલનના આધારે રદબાતલ કરી શકાય નહીં.

૧૫. બિરેન્દ્ર કે. સિંઘ વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર (સુપ્રા) માં, આ અદાલત દ્વારા વિચારાયેલો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ હતો કે શું સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૮૭ નું બિન-પાલન ફરિયાદપક્ષ માટે ઘાતક હતું કે કેમ. કલમ ૧૮૭ ના બિન-પાલન અંગેનો વાંધો માત્ર કેસ સેશન્સ કોર્ટને કમિટ થયા પછી જ ઉઠાવી શકાય તેવું ઠરાવતી વખતે, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું કે કલમ ૨૦૨ ની જોગવાઈઓનું પાલન કર્યા પછી પ્રોસેસ ઈસ્યુ કરવામાં આવ્યો હતો કે કેમ તે હકીકતથી તેને વાકેફ કરવામાં આવી ન હતી. તેથી, તે ચુકાદાને કલમ ૨૦૨(૨) ના પ્રોવાઈસોના અર્થઘટન પર કાયદાની દરખાસ્ત નક્કી કરતા તરીકે વાંચી શકાય નહીં. તે સિવાય, એ ઉદ્દેશ કરવો મહત્વપૂર્ણ છે કે અબ્દુલ વહાબ અન્સારી વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર (૨૦૦૦) ૮ એસ.સી.સી. ૫૦૦ : (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૦ એસ.સી. ૩૧૮૭ : ૨૦૦૦ એઆઈઆર એસસીડબલ્યુ ૩૭૨૫) માં, ત્રણ જજોની બેંચે ઠરાવ્યું હતું કે બિરેન્દ્ર કે. સિંઘના કેસમાં નિર્ણય સાચો કાયદો નક્કી કરતો નથી.

૧૬. ઉપરોક્ત ચર્ચાઓના પરિણામ સ્વરૂપે, અમે ઠરાવીએ છીએ કે કલમ ૨૦૨(૨) ના પ્રોવાઈસો મુજબ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આપવામાં આવેલા

નિર્દેશના અનુસંધાનમાં ફરિયાદમાં ટાંકવામાં આવેલા અથવા ફરિયાદી દ્વારા જેમના નામો જાહેર કરવામાં આવ્યા હોય તેવા તમામ સાક્ષીઓની તપાસ કરવી એ ફરિયાદમાં આરોપી તરીકે દર્શાવેલ વ્યક્તિઓ સામે સંજ્ઞાન લેવા અને પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવા માટે પૂર્વશરત નથી અને હાઈકોર્ટે ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટને વધુ તપાસ કરવા અને કલમ ૨૦૨(૨) ના પ્રોવાઈસોના સંદર્ભમાં નવો હુકમ પસાર કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં ગંભીર ભૂલ કરી હતી.”

૫૬. આમ, ફરિયાદમાં ટાંકવામાં આવેલા અથવા સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૨(૨) ના પ્રોવાઈસો મુજબ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશોના અનુસંધાનમાં ફરિયાદી દ્વારા જેમના નામો જાહેર કરવામાં આવ્યા હોય તેવા તમામ સાક્ષીઓની તપાસ કરવી એ ફરિયાદમાં આરોપી તરીકે દર્શાવેલ વ્યક્તિઓ સામે સંજ્ઞાન લેવા અને પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવા માટે પૂર્વશરત નથી.

૫૭. સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૫૩૩૮/૨૦૧૫ ના રિટ અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી તન્નાએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે ફરિયાદ માત્ર એક વ્યક્તિ એટલે કે શ્રી સોલંકી સામે જ દાખલ કરવામાં આવી હતી. તેઓ એવી રજૂઆત કરશે કે સમગ્ર ફરિયાદમાં તેમના અસીલ સામે એક પણ શબ્દ કે આક્ષેપનો કોઈ ગણગણાટ નથી. શ્રી તન્નાના જણાવ્યા મુજબ, પોલીસ તપાસ દરમિયાન તેમના અસીલનું નામ બહાર આવ્યું હતું. આવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલની રજૂઆત એવી છે કે તેમના અસીલ સામે ફરિયાદ નોંધાયેલી ન હોવાથી, સ્પેશિયલ જજ સંજ્ઞાન લઈ શક્યા ન હોત

અને તેમના અસીલને પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરી શક્યા ન હોત.

૫૮. મને ડર છે કે ઉપર ઉલ્લેખિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતને સ્વીકારવી શક્ય નથી. સંહિતાની કલમ ૧૯૦ ની ભાષા ખૂબ મહત્વ ધરાવે છે. તે સંજ્ઞાનની વાત કરે છે અને તે પણ “ગુના” ની અને નહીં કે “ગુનેગાર” ની. મેજિસ્ટ્રેટ પહેલા ગુનાની સંજ્ઞાન લે છે અને ત્યારબાદ જ ગુનેગારો કોણ છે તે શોધી કાઢવા આગળ વધે છે. પગલાં જોકે એકબીજા સાથે ગૂંથાયેલા જણાય છે પરંતુ અલગ છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે રઘુબંસ દુબે વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર (એ.આઈ.આર. ૧૯૬૭ એસ.સી. ૧૧૬૭) : ૧૯૬૭ કિ. એલ. જે. ૧૦૮૧ માં સ્પષ્ટ કર્યું છે. બેંચ વતી બોલતાં સીકી, ન્યાયમૂર્તિએ પાના એસસી ૧૧૬૯, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૭ પર અવલોકન કર્યું:

"અમારા મતે, એકવાર મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યા પછી, તેઓ ગુનાની સંજ્ઞાન લે છે અને નહીં કે ગુનેગારોની, એકવાર તેઓ ગુનાની સંજ્ઞાન લે તે પછી ગુનેગારો વાસ્તવમાં કોણ છે તે શોધી કાઢવાની તેમની ફરજ છે અને એકવાર તેઓ એવા તારણ પર પહોંચે કે પોલીસ દ્વારા મોકલવામાં આવેલી વ્યક્તિઓ સિવાય અન્ય કેટલીક વ્યક્તિઓ સંડોવાયેલી છે, તો તે વ્યક્તિઓ સામે આગળ વધવાની તેમની ફરજ છે. વધારાના આરોપીઓને સમન્સ પાઠવવા એ ગુનાની સંજ્ઞાન લેવાથી શરૂ થયેલી કાર્યવાહીનો એક ભાગ છે."

૫૯. વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયને ત્યારબાદ હરેરામ સતપથી વિ. ટીકારામ અગ્રવાલા (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૮ એસ.સી. ૧૫૬૮) : ૧૯૭૮ કિ. એલ. જે.

૧૬૮૭ અને જોગીન્દર સિંઘ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૩૩૯) : ૧૯૭૯ ક્રિ. એલ. જે. ૩૩૩ માં બહાલી મળી હતી. આમ, સર્વોચ્ચ અદાલતે માત્ર સંજ્ઞાન લેવા પર ગુનેગારો વાસ્તવમાં કોણ છે તે શોધી કાઢવાનું મેજિસ્ટ્રેટ પર ફરજિયાત બનાવ્યું નથી પરંતુ એકવાર તેઓ એવા તારણ પર પહોંચે કે પોલીસ દ્વારા મોકલવામાં આવેલી વ્યક્તિઓ ઉપરાંત કેટલીક અન્ય વ્યક્તિઓ પણ સંડોવાયેલી છે ત્યારે તે વ્યક્તિઓ સામે આગળ વધવાની તેમના પર ફરજ પણ લાદી છે કારણ કે આવી વ્યક્તિઓને સમન્સ પાઠવવા એ “તેમના દ્વારા ગુનાની સંજ્ઞાન લેવાથી શરૂ થયેલી કાર્યવાહીનો એક ભાગ” છે.

૬૦. સંજ્ઞાન લેવાનું કૃત્ય એ ન્યાયિક કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે જરૂરી શરતની માત્ર પરિપૂર્ણતા છે અને જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ સંજ્ઞાન લે છે ત્યારે તે ટ્રાયલ માટે સમગ્ર કેસની લેવામાં આવે છે અને વ્યક્તિગત ગુનેગારની નહીં. આમ સંજ્ઞાન લેવું તે પોતે કોઈપણ વ્યક્તિમાં કોઈ નિહિત અધિકાર ઊભો કરતું નથી. તે એક સતત ચાલતું કૃત્ય છે. આવી સ્થિતિ હોવાથી, સંહિતાની કલમ ૨૦૨ હેઠળની પોલીસ તપાસ દરમિયાન નોંધાયેલા નિવેદનોના આધારે અથવા તપાસ અહેવાલ પોતે જ જે વ્યક્તિ ગુના માટે પ્રથમદર્શી રીતે દોષિત જણાય તેવી કોઈપણ વ્યક્તિને સમન્સ પાઠવવાની મેજિસ્ટ્રેટની સત્તામાં છે, અથવા, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો એવું જણાય કે જે વ્યક્તિઓની સંડોવણી ફરિયાદમાં ખાસ નામ ન હોવા છતાં સમયના સંદર્ભમાં પાછળથી બહાર આવે છે તે વ્યક્તિઓ સામે આગળ વધવા માટે પૂરતા આધારો છે.

૬૧. “ગુનાની સંજ્ઞાન” શબ્દપ્રયોગ સંહિતામાં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો નથી

અને સંહિતાની કલમ ૧૯૦ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ગુનાઓની સંજ્ઞાન લેવાની વાત કરે છે. આ શબ્દપ્રયોગ, તેના વ્યાપક અને શાબ્દિક અર્થમાં, ગુનાની નોંધ લેવી એવો થાય છે અને તેમાં તે ગુનાના સંદર્ભમાં ગુનેગાર સામે ન્યાયિક કાર્યવાહી શરૂ કરવાનો અથવા ન્યાયિક કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે કોઈ આધાર છે કે કેમ તે જોવા માટે અથવા અન્ય હેતુઓ માટે પગલાં લેવાનો ઈરાદો શામેલ હશે. “સંજ્ઞાન” શબ્દ તે સમય દર્શાવે છે જ્યારે કોઈ મેજિસ્ટ્રેટ અથવા જજ પ્રથમ વખત કોઈ ગુનાની ન્યાયિક નોંધ લે છે. કાર્યવાહી શરૂ કરવી એ ગુનાની સંજ્ઞાન લેવા કરતાં તદ્દન અલગ છે અને ગુનાની સંજ્ઞાન લેવી એ મેજિસ્ટ્રેટ અથવા જજ દ્વારા કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટેની પૂર્વશરત છે. સંજ્ઞાન કેસોની લેવામાં આવે છે અને વ્યક્તિઓની નહીં. વ્હાર્ટન્સ લો લેક્સિકોન ૧૪મી આવૃત્તિના પાના નં. ૨૦૯ પર “સંજ્ઞાન” ની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે, જે નીચે મુજબ વાંચી શકાય છે:

“સંજ્ઞાન (ન્યાયિક), એવું જ્ઞાન કે જેના પર એક ન્યાયાધીશ તેને પુરાવામાં સાબિત કર્યા વિના કાર્ય કરવા બંધાયેલા છે: જેમ કે સામ્રાજ્યના જાહેર કાયદાઓ, સામ્રાજ્યનો પ્રાચીન ઇતિહાસ, સંસદમાં કાર્યવાહીનો ક્રમ અને પદ્ધતિ, હાઉસ ઓફ કોમન્સના વિશેષાધિકારો, વિદેશી રાજ્ય સાથે યુદ્ધનું અસ્તિત્વ, રાજાની વિવિધ મુદ્દાઓ, સર્વોચ્ચ અદાલત અને તેની હકૂમત, અને અન્ય ઘણી બાબતો. ન્યાયાધીશ વર્તમાન ઘટનાઓની સંજ્ઞાન લેવા બંધાયેલા નથી, ભલે તે ગમે તેટલી જાણીતી હોય, કે અન્ય દેશોના કાયદાની પણ નહીં.”

૬૨. જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ ફરિયાદ અથવા પોલીસ અહેવાલ વગેરેમાં જણાવેલ ગુના

પર પોતાનું ન્યાયિક મન લગાવે છે, ત્યારે સંજ્ઞાન લેવામાં આવી હોવાનું કહેવાય છે. જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ ગુનાની ન્યાયિક નોંધ લે છે ત્યારે સંજ્ઞાન પ્રક્રિયા થાય છે. મેજિસ્ટ્રેટે ફરિયાદ પર કે પોલીસ અહેવાલ પર કે પોલીસ અધિકારી સિવાયની અન્ય કોઈ વ્યક્તિની માહિતી પર ગુનાની સંજ્ઞાન લીધી છે કે કેમ, તે તેના અનુસંધાનમાં લેવાયેલા આગળના પગલાં અને સંબંધિત કેસના સંજોગો પર આધાર રાખે છે જેમાં કેસ સાથે કઈ રીતે કામ લેવા માંગવામાં આવે છે અથવા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા લેવાયેલા પગલાંનું સ્વરૂપ શામેલ છે. સંહિતાની કલમ ૧૯૦ જણાવે છે કે કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટ ગુનાની સંજ્ઞાન લઈ શકે છે: (એ) આવા ગુનાની રચના કરતી હકીકતોની ફરિયાદ મળવા પર; (બી) આવી હકીકતોના પોલીસ અહેવાલ પર; અને (સી) પોલીસ અધિકારી સિવાયની અન્ય કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી મળેલી માહિતી પર અથવા મેજિસ્ટ્રેટના પોતાના જ્ઞાન પર, કે આવો ગુનો કરવામાં આવ્યો છે (જુઓ અનિલ સરન વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર, ૧૯૯૫ એસસીસી (ક્રિ) ૧૦૫૧ : (૧૯૯૬ ક્રિ. એલ. જે. ૪૦૮)).

૬૩. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું ૨૦૧૫ (૪) એસસીસી ૬૦૯ માં અહેવાલ થયેલ સુનિલ ભારતી મિત્તલ વિ. સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપી શકું છું અને તેના પર આધાર રાખી શકું છું:

“૪૦. પુનરાવર્તનના ભોગે પણ જણાવવામાં આવે છે કે હાલના કેસમાં, અપીલકર્તાઓ સામે સમન્સ જારી કરતી વખતે, સ્પેશિયલ મેજિસ્ટ્રેટે કહેવાતા કાનૂની સિદ્ધાંતનો આશરો લીધો છે, જે કાયદાની દ્રષ્ટિએ ખોટો સાબિત થયો છે. તેમણે અપીલકર્તાઓ દ્વારા ભજવવામાં આવેલી

ભૂમિકાનો ઉલ્લેખ કરીને પોતાનો સંતોષ નોંધ્યો નથી જે તેમને ગુનાહિત જાળમાં લાવે. આ સંબંધમાં, જીએચસીએલ એમ્પ્લોયીઝ સ્ટોક ઓપ્શન ટ્રસ્ટ વિ. ઇન્ડિયા ઇન્ફોલાઇન લિમિટેડ (૨૦૧૩) ૪ એસસીસી ૫૦૫ : (એ.આઇ.આર. ૨૦૧૩ એસ.સી. ૧૪૩૩) ના કેસમાં આ અદાલતના નીચે મુજબના અવલોકનો નોંધવા યોગ્ય રહેશે:

"૧૯. સમન્સ જારી કરવાના હુકમમાં, વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે સામાવાળા ૨ થી ૭ સામેના પ્રથમદર્શી કેસ વિશે અને મેનેજિંગ ડિરેક્ટર, કંપની સેક્રેટરી અથવા ડિરેક્ટર તરીકે તેમના દ્વારા ભજવવામાં આવેલી ભૂમિકા વિશે પોતાનો સંતોષ નોંધ્યો નથી જે તેમની સામે ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે અનિવાર્ય શરત છે. (થર્મેક્સ લિમિટેડ વિ. કે.એમ. જોહની, (૨૦૧૧ એ.આઇ.આર. એસસીડબલ્યુ ૫૯૫૨) નું પાલન કરવામાં આવ્યું)

... ..

૨૧. પ્રસ્તુત કેસમાં હાઇકોર્ટે યોગ્ય રીતે નોંધ્યું છે કે સામાવાળા ૨ થી ૭ સામે સમન્સ જારી કરવા ગેરકાયદેસર છે અને કાયદાની પ્રક્રિયાના દુરુપયોગ સમાન છે. તેથી, હાઇકોર્ટેના હુકમમાં આ અદાલત દ્વારા કોઈ હસ્તક્ષેપની જરૂર નથી."

૪૧. અમે ઉપર પહેલેથી જ ઉલ્લેખ કર્યો છે કે સીબીઆઇએ અપીલકર્તાઓને સંડોવ્યા ન હોવા છતાં પણ, જો આ વ્યક્તિઓ સામે પણ આગળ વધવા માટે રેકૉર્ડ પર પૂરતી સામગ્રી ઉપલબ્ધ હતી/છે, તો સ્પેશિયલ જજને આ વ્યક્તિઓ સામે પણ સંજ્ઞાન લેવાની સંપૂર્ણ સત્તા

છે. સંહિતાની કલમ ૧૯૦ હેઠળ, કોઈપણ પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ (અને તેવા કેસોમાં જ્યાં બીજા વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટને તેમ કરવા માટે ખાસ સત્તા આપવામાં આવી હોય) નીચેની ત્રણ સંભાવનાઓ હેઠળ કોઈપણ ગુનાની સંજ્ઞાન લઈ શકે છે:

(એ) આવા ગુનાની રચના કરતી હકીકતોની ફરિયાદ મળવા પર;

(બી) આવી હકીકતોના પોલીસ અહેવાલ પર; અને

(સી) પોલીસ અધિકારી સિવાયની અન્ય કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી મળેલી માહિતી પર, અથવા તેમના પોતાના જ્ઞાન પર, કે આવો ગુનો કરવામાં આવ્યો છે.

૪૨. આ કલમ જે પ્રકરણ ૧૪ ની પ્રારંભિક કલમ છે તે સદર પ્રકરણની જોગવાઈઓને અધીન છે. "સંજ્ઞાન લેવું" શબ્દપ્રયોગ સંહિતામાં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો નથી. જોકે, જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ સંહિતાની કલમો ૨૦૦-૨૦૩ હેઠળ આગળ વધવા માટે પોતાનું મન લગાવે છે, ત્યારે તેમણે ગુનાની સંજ્ઞાન લીધી હોવાનું કહેવાય છે. આ કાનૂની સ્થિતિ આ અદાલત દ્વારા એસ.કે. સિન્હા, ચીફ એન્ડોર્સમેન્ટ ઓફિસર વિ. વિડિયોકોન ઇન્ટરનેશનલ લિમિટેડ અને અન્ય (૨૦૦૮) ૨ એસસીસી ૪૯૨ : (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૮ એસ.સી. ૧૨૧૩) માં નીચેના શબ્દોમાં સમજાવવામાં આવી છે:

"૧૯. "સંજ્ઞાન" શબ્દપ્રયોગ સંહિતામાં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો નથી. પરંતુ (સંજ્ઞાન) શબ્દ અનિશ્ચિત અર્થ ધરાવે છે. ફોજદારી કાયદામાં

તેનું કોઈ ગૂઢ કે રહસ્યમય મહત્વ નથી. તેનો સરળ અર્થ "જાણકાર થવું" થાય છે: અને જ્યારે અદાલત કે જજના સંદર્ભમાં ઉપયોગ થાય છે, ત્યારે તેનો અર્થ "ન્યાયિક રીતે નોંધ લેવી" થાય છે. તે તે સમય દર્શાવે છે જ્યારે અદાલત અથવા મેજિસ્ટ્રેટ કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હોવાનું કહેવાતા આવા ગુનાના સંદર્ભમાં કાર્યવાહી શરૂ કરવાના ઉદ્દેશથી ગુનાની ન્યાયિક નોંધ લે છે.

૨૦. "સંજ્ઞાન લેવું" માં કોઈપણ પ્રકારના ઔપચારિક પગલાંનો સમાવેશ થતો નથી. મેજિસ્ટ્રેટ શંકાસ્પદ ગુનાના આચરણ પર પોતાનું મન લગાવે કે તરત જ તે થાય છે...."

ગુનાની સંજ્ઞાન લેવા માટેની અનિવાર્ય શરત એ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા મન લગાવવું અને તેમની ખાતરી થવી છે કે આક્ષેપો, જો સાબિત થાય, તો ગુનો બનશે. તેથી, તે હિતાવહ છે કે ફરિયાદ પર કે પોલીસ અહેવાલ પર, મેજિસ્ટ્રેટ તે પ્રશ્ન પર વિચાર કરવા બંધાયેલા છે કે શું તે ગુનાનું આચરણ દર્શાવે છે કે નહીં અને આ બાબતે આવો અભિપ્રાય રચવો જરૂરી છે. જ્યારે તેઓ તેમ કરે છે અને પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાનો નિર્ણય લે છે, ત્યારે તેમણે સંજ્ઞાન લીધી હોવાનું કહેવાશે. સંજ્ઞાન લેવાના તબક્કે, અદાલત સમક્ષ એકમાત્ર વિચારણા એ રહે છે કે જેના આધારે ફરિયાદપક્ષ આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂકે છે તે સામગ્રી પ્રથમદર્શી કેસ બનાવે છે કે નહીં તે અંગે ન્યાયિક રીતે વિચાર કરવો.

૪૫. બીજી બાજુ, સંહિતાની કલમ ૨૦૪ પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવા સાથે

સંબંધિત છે, જો ગુનાની સંજ્ઞાન લેનાર મેજિસ્ટ્રેટના મતે, આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર હોય. આ કલમ ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરવા સાથે સંબંધિત છે. જો કેસની સંજ્ઞાન લેનાર મેજિસ્ટ્રેટ (તે ફરિયાદ મેળવનાર મેજિસ્ટ્રેટ હોઈ શકે છે અથવા જેમને કલમ ૧૮૨ હેઠળ તે ટ્રાન્સફર કરવામાં આવી હોય), તેમની સમક્ષની સામગ્રી (એટલે કે ફરિયાદ, ફરિયાદી અને તેમના સાક્ષીઓની તપાસ જો હાજર હોય તો, અથવા તપાસનો અહેવાલ, જો કોઈ હોય તો) ની વિચારણા કર્યા પછી, એવું માને છે કે ગુનાના સંદર્ભમાં આગળ વધવા માટે પ્રથમદર્શી કેસ છે, તો તેઓ આરોપી સામે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરશે.

૪૬. પ્રોસેસ આપવા કે નકારવા અંગે વ્યાપક વિવેકબુદ્ધિ આપવામાં આવી છે અને તેનો ન્યાયિક રીતે ઉપયોગ થવો જોઈએ. માત્ર ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હોવાના કારણે કોઈ વ્યક્તિને અદાલતમાં ખેંચી લાવવી જોઈએ નહીં. જો પ્રથમદર્શી કેસ બનતો હોય, તો મેજિસ્ટ્રેટે પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવો જોઈએ અને તે માત્ર એ વિચારીને નકારી શકાય નહીં કે તેના પરિણામે દોષિત ઠરવાની શક્યતા નથી.

૪૭. જોકે, કલમમાં આવતા "આગળ વધવા માટે પૂરતા આધારો" શબ્દો અત્યંત મહત્વ ધરાવે છે. આ જ શબ્દો છે જે પૂરતા પ્રમાણમાં સૂચવે છે કે સદર આરોપી સામે આગળ વધવા માટે પૂરતો આધાર છે તે અંગે યોગ્ય રીતે મન લગાવ્યા પછી જ અભિપ્રાય રચવાનો છે અને આવા અભિપ્રાયની રચના હુકમમાં જ જણાવવાની રહેશે. જો આરોપી સામે પ્રથમદર્શી કેસ

હોવાના તારણ પર પહોંચતી વખતે તેમાં કોઈ કારણ આપવામાં ન આવ્યું હોય તો હુકમ રદ થવાને પાત્ર છે, જોકે હુકમમાં વિગતવાર કારણો હોવા જરૂરી નથી. વિશેષ કરીને, જો આપવામાં આવેલું કારણ પ્રથમદર્શી રીતે જ ખોટું સાબિત થાય તો હુકમ કાયદાની દ્રષ્ટિએ ખામીયુક્ત ગણાશે.

૪૮. જોકે, આ સંદર્ભમાં યોગ્ય સંતોષ હોવો જોઈએ જે રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીના આધારે સ્પેશિયલ જજ દ્વારા યોગ્ય રીતે નોંધાયેલો હોવો જોઈએ. આવો કોઈ અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો નથી. આ પરિસ્થિતિમાં, ઉપર સમજાવેલ કાનૂની સ્થિતિ સાથે ઉપરોક્ત પાસાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, તારીખ ૧૯.૦૩.૨૦૧૩ ના વાદગ્રસ્ત હુકમને તેના વર્તમાન સ્વરૂપમાં જાળવી રાખવો મુશ્કેલ છે જ્યાં સુધી તે અપીલકર્તાઓને સંડોવવા અને તેમને આરોપી તરીકે સમન્સ પાઠવવા સાથે સંબંધિત છે. શ્રી સુનિલ ભારતી મિત્તલ અને રવિ રુઈયા દ્વારા અનુક્રમે દાખલ કરાયેલ એસએલપી (કિ.) નં. ૨૯૬૧/૨૦૧૩ અને એસએલપી (કિ.) નં. ૩૧૬૧/૨૦૧૩ માંથી ઉદ્ભવતી અપીલો તે મુજબ મંજૂર કરવામાં આવે છે અને આ અપીલકર્તાઓને સમન્સ પાઠવતો હુકમ રદ કરવામાં આવે છે. ટેલિકોમ વૉયડોંગ દ્વારા દાખલ કરાયેલ એસએલપી (કિ.) નં. ૩૩૨૬-૩૩૨૭/૨૦૧૩ માંથી ઉદ્ભવતી અપીલો ફગાવી દેવામાં આવે છે.”

૬૪. રાજ્યના વર્તમાન મંત્રી સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવે તો જાહેર હિતને નુકસાન થશે તેવી રિટ અરજદાર વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆતથી હું પ્રભાવિત થયો નથી. ફરિયાદ દાખલ કરવામાં ફરિયાદીના ભાગે બદલરાદાના પ્રશ્ન પરની

રજૂઆતથી પણ હું પ્રભાવિત થયો નથી. માત્ર બદલરાદાની બિન-સાબિત દલીલ પર ફરિયાદને ફગાવી દેવી જોઈએ તેવી દલીલમાં મને કોઈ વજૂદ જણાતું નથી. જો એમ માની લેવામાં આવે કે ફરિયાદીએ માત્ર તેની અંગત દુશ્મનાવટના કારણે જ ફરિયાદ નોંધાવી છે, તો પણ તે પોતે જ ગંભીર આક્ષેપો ધરાવતી ફરિયાદને નકારી કાઢવાનું કારણ બનશે નહીં જેની પુરાવા એકત્રિત કર્યા પછી ચકાસણી અને મૂલવણી કરવાની હોય છે. આ સંદર્ભમાં, શિવાનંદન પાસવાન વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર (૧૯૮૭) ૧ એસસીસી ૨૮૮ પાના નં. ૩૧૮ : એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૮૭૭ પાના નં. ૮૯૧ પર ભગવતી, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલ નીચે મુજબનો અભિપ્રાય ટાંકી શકાય છે:

“તે કાયદાની સુસ્થાપિત દરખાસ્ત છે કે જો કોઈ ફોજદારી કાર્યવાહી અન્યથા વાજબી હોય અને પર્યાપ્ત પુરાવા પર આધારિત હોય તો તે પ્રથમ બાતમીદાર અથવા ફરિયાદીના બદલરાદા અથવા રાજકીય બદલાની ભાવનાને કારણે દૂષિત થતી નથી. ઉપરોક્ત બાબત સિવાય, અમે વિશેષ કંઈ ઉમેરવા માંગતા નથી.”

૬૫. રાજ્યના મંત્રી સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવે તો જાહેર હિતને નુકસાન થશે તેવી દલીલમાં કોઈ તથ્ય નથી.

૬૬. કાઝી લેન્ડુપ દોરજી વિ. સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન [૧૯૯૪ એસસીસી (ફિ.) ૮૭૩] માં સર્વોચ્ચ અદાલતે આ મુજબ જણાવ્યું હતું:

“રાજ્યમાં મુખ્યમંત્રીનું જાહેર પદ ધરાવતી વ્યક્તિ સામે કરવામાં આવેલા બ્રષ્ટાચારના આક્ષેપોની ગંભીરતાને ધ્યાનમાં રાખીને, જેણે તેમની

પ્રામાણિકતા પર શંકા કે અનિશ્ચિતતા ઊભી કરેલ છે, આ આક્ષેપોનું સત્ય ન્યાયિક રીતે નક્કી કરવામાં આવે તે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે. આવો માર્ગ જાહેર હિત અને જાહેર નૈતિકતાને પોષશે કારણ કે રાજ્યના મુખ્યમંત્રીએ શંકા કે અનિશ્ચિતતાના ઘેરામાં કાર્ય કરવું જોઈએ નહીં. આક્ષેપો સાચા નથી તે સ્થાપિત કરીને પોતાના સન્માનનું પુનઃસ્થાપન કરવામાં સામાવાળા જ નું પણ હિત રહેશે. તેથી, વિલંબના આધારે અરજદારને દાદ ન આપવા કરતાં રિટ અરજીમાં તેમના દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ પર રજૂઆત કરવાની પરવાનગી આપીને ન્યાયના ઉદ્દેશની વધુ સારી રીતે પૂર્તિ થશે.”

૬૭. આ સંદર્ભમાં, કરતાર સિંઘ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ (૧૯૯૪) ૩ એસસીસી ૫૬૯ માં ફક્ત ૩૮૧ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે શું કહ્યું હતું તે યાદ કરવું યોગ્ય રહેશે:

“એ પણ એટલું જ સાચું છે કે હિતોના ટકરાવ વચ્ચે, વ્યક્તિગત હિત સામાજિક હિતને અધીન રહેશે, તેમ છતાં જ્યાં સુધી જ્યાં હક છે ત્યાં ઉપાય છે ઉપલબ્ધ છે ત્યાં સુધી નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અને કાયદા અમલીકરણ સત્તામંડળ દ્વારા તેના પર લેવાયેલા પગલાં બંધારણીય આદેશોની કસોટી પર ખરા ઉતરવા જોઈએ.”

૬૮. સમગ્ર બાબતને ધ્યાને લેતાં, હું એવા તારણ પર પહોંચ્યો છું કે હસ્તક્ષેપ માટે કોઈ કેસ બનતો નથી. હું સ્પષ્ટ કરી દઉં કે સ્પેશિયલ જજ દ્વારા તહોમતનામું ઘડતા પહેલાંના પુરાવા નોંધવામાં આવી રહ્યા છે. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, તહોમતનામું ઘડતા પહેલાંના પુરાવા નોંધવાના તબક્કે પણ આરોપીઓ માટે

સાક્ષીઓની ઉલટતપાસ કરવાનો માર્ગ ખુલ્લો છે. તહોમતનામું ઘડતા પહેલાંના પુરાવા નોંધવાના અંતે, જો રિટ અરજદારોનો એવો મત હોય કે તહોમતનામું ઘડવાના હેતુ માટે કોઈ કેસ બનતો નથી, તો તેઓ સંહિતાની કલમ રજૂ ની જોગવાઈઓ હેઠળ ડિસ્ચાર્જ માટે યોગ્ય અરજી દાખલ કરી શકે છે. જોકે, આ તબક્કે, મને વાદગ્રસ્ત હુકમમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે કોઈ યોગ્ય કારણ જણાતું નથી.

૬૯. ફોજદારી ન્યાય વહીવટની મુખ્ય ધરી ફોજદારી ટ્રાયલનો ઝડપી નિકાલ છે. આ ફોજદારી ન્યાય વિતરણ વ્યવસ્થાના વિવિધ અંગોની ફરજ છે કે તેમાંથી દરેકે પોતાની ભૂમિકા પ્રામાણિકતા અને અત્યંત ત્વરાથી નિભાવવી જોઈએ. આ ખ્યાલ અધિનિયમની જોગવાઈઓમાં વૈધાનિક રીતે માન્યતા પ્રાપ્ત છે. અધિનિયમની કલમ ૧૯(૩) ની જોગવાઈઓ અધિનિયમ હેઠળની ટ્રાયલના ઝડપી નિકાલ તેમજ ઉપલી અદાલતો દ્વારા ઓછામાં ઓછા હસ્તક્ષેપની જરૂરિયાત માટેના વૈધાનિક ઇરાદાને પર્યાપ્ત રીતે દર્શાવે છે. તે સૂચવે છે કે અદાલતો રિટ / પુનરાવલોકન હકૂમતનો ઉપયોગ કરતી વખતે કાર્યવાહી પર સ્ટે પાછા આપશે નહીં. સત્તામંડળ દ્વારા આપવામાં આવેલી મંજૂરીમાં કોઈપણ ભૂલ, ક્ષતિ અથવા અનિયમિતતાના આધારે જ્યાં પાછા સ્ટે આપવાનો હોય, ત્યાં સુધી અદાલત તેમ કરશે નહીં જ્યાં સુધી તેને ખાતરી ન થાય કે આવી ભૂલ અથવા ક્ષતિ અથવા અનિયમિતતા ન્યાયની નિષ્ફળતામાં પરિણમી છે. આ જોગવાઈઓ ઉપરાંત ધારાસભાએ અધિનિયમની કલમ ૪(૪) માં સ્પષ્ટ ભાર મૂક્યો છે જેમાં નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરમાં કંઈપણ

સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, સ્પેશિયલ જજ જ્યાં સુધી વ્યવહારુ હોય ત્યાં સુધી દૈનિક ધોરણે ગુનાની ટ્રાયલ ચલાવશે. આ વૈધાનિક ઈરાદો અદાલતો દ્વારા વિવિધ ન્યાયિક ચુકાદાઓમાં ઝડપી નિકાલની જરૂરિયાત પર ચોક્કસ ભાર સાથે સ્પષ્ટપણે દર્શાવવામાં આવ્યો હતો. આ જોગવાઈઓ ધારાસભાના ઈરાદા અને અધિનિયમના ઉદ્દેશ્યને પણ પર્યાપ્ત રીતે દર્શાવે છે કે ભ્રષ્ટાચારના કેસોની ઝડપથી ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવશે અને શક્ય તેટલી વહેલી તકે પૂર્ણ કરવામાં આવશે. આ અધિનિયમની નીતિ છે અને તે કલમ ૩ નો પણ આધાર છે.

૭૦. આ તબક્કે રિટ અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોનો સ્વીકાર કરવો એ અધિનિયમની વૈધાનિક યોજના અને આ વિશેષ અધિનિયમ હેઠળ વિચારણીય ગુનાઓના સંબંધમાં તેમના ઉપયોગ માટે ખૂબ જ સંકુચિત દ્રષ્ટિકોણ આપવા સમાન ગણાશે. આવા ગુનાઓ સામાન્ય ગેરવર્તણૂક નથી કે જેને માત્ર અસુવિધા અથવા બદલવાપૂર્વક શરૂ કરાયેલ હોવાના આધારે અવગણી શકાય, જે તેના અસ્પષ્ટ શબ્દોમાં સમજાય છે. અદાલતે વ્યાપક અભિગમ અપનાવવો જોઈએ જે અધિનિયમના હેતુ અને ઉદ્દેશને આગળ ધપાવે અને ગુનેગારને કાયદાની પ્રક્રિયાનો સામનો કરવો પડે. [જુઓ: પ્રકાશ સિંઘ બાદલ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ અને અન્ય, (૨૦૦૪) ૪ એ.આઈ.સી.એલ.આર. ૯૦૯].

૭૧. હું આ ચુકાદાનું સમાપન રશિયન-અમેરિકન લેખક અને ફિલસૂફ આયન રેન્ડની તેમની સૌથી વધુ વેચાતી નવલકથાઓ પૈકીની એક એટલે કે “એટલાસ શ્રગ્ડ” ના એક પ્રખ્યાત અવતરણ સાથે કરું છું જે નીચે મુજબ છે:

“જ્યારે તમે જુઓ છો કે વેપાર સંમતિથી નહીં પણ દબાણથી થાય છે – જ્યારે તમે જુઓ છો કે ઉત્પાદન કરવા માટે તમારે એવા લોકો પાસેથી પરવાનગી મેળવવાની જરૂર પડે છે જેઓ કંઈપણ ઉત્પાદન કરતા નથી – જ્યારે તમે જુઓ છો કે પૈસા એવા લોકો તરફ વહી રહ્યા છે જેઓ માલસામાનમાં નહીં પણ તરફેણોમાં વ્યવહાર કરે છે – જ્યારે તમે જુઓ છો કે લોકો કામ કરવા કરતાં ભ્રષ્ટાચાર અને વગ જ્ઞારા વધુ ધનવાન બને છે, અને તમારા કાયદાઓ તેમનું તમારાથી રક્ષણ કરે છે પરંતુ તમારું તેમનાથી રક્ષણ કરતા નથી – જ્યારે તમે જુઓ છો કે ભ્રષ્ટાચારને પુરસ્કૃત કરવામાં આવી રહ્યો છે અને પ્રામાણિકતા આત્મ-બલિદાન બની રહી છે – ત્યારે તમે જાણી શકો છો કે તમારા સમાજનો વિનાશ નક્કી છે.”

૭૨. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાને લેતાં, ત્રણેય અરજીઓ નિષ્ફળ જાય છે અને આથી ફગાવી દેવામાં આવે છે. નોટિસ ડિસ્ચાર્જ કરવામાં આવે છે. વચગાળાની રાહત, જો કોઈ આપવામાં આવી હોય, તો તે તાત્કાલિક અસરથી રદ કરવામાં આવે છે.

(જે.બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ)

વિશેષ હુકમ

ચુકાદો જાહેર થયા પછી, સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં. ૨૦૭/૨૦૧૬ અને ૮૮૭૧/૨૦૧૭ ના રિટ અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન કાઉન્સેલ શ્રી વિરાટ પોપટે ધ્યાન દોર્યું હતું કે આ અદાલત દ્વારા તેમના

અસીલ સામે બિન-જામીનપાત્ર વોરંટ જારી કરવામાં આવ્યું છે અને આ અદાલત દ્વારા તેના અમલ પર સ્ટે મૂકવામાં આવ્યો છે. બિન-જામીનપાત્ર વોરંટને રૂ. ૨૫,૦૦૦/- (રૂપિયા પચીસ હજાર પૂરા) ની રકમના જામીનપાત્ર વોરંટમાં ફેરવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે. આરોપીએ સ્પેશિયલ કોર્ટ સમક્ષ હાજર થવું પડશે અને તે મુજબ જામીન રજૂ કરવા પડશે. મેં મારા ચુકાદામાં પહેલેથી જ કહ્યું છે કે તહોમતનામું ઘડતા પહેલાંના પુરાવા નોંધતી વખતે સ્પેશિયલ કોર્ટ સમક્ષ અંગત હાજરીમાંથી મુક્તિ માંગતી યોગ્ય અરજી દાખલ કરવાનો આરોપીઓ માટે માર્ગ ખુલ્લો રહેશે. જો આરોપીઓમાંથી કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા આવી કોઈ અરજી દાખલ કરવામાં આવે, તો સંબંધિત સ્પેશિયલ કોર્ટ કાયદા અનુસાર તેની તપાસ કરી શકે છે. આ અદાલત સમક્ષના રિટ અરજદારે આજથી બે અઠવાડિયાના સમયગાળામાં સ્પેશિયલ કોર્ટ સમક્ષ હાજર થવું પડશે.

(જે.બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ)

This is an AI-Assisted Translation.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====